

ԱԿՆԱՅ ԲԱՐԻԵՐՆ

ՈՒ

ԳԱԻԱՌԱԲԱՐԲԱՌԷ

(ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ)

Գ Ր Ե Ց՝

ՄԵԼՔՈՆ ԳԱԼԷՆՏԷՐ

Հաւաքեց՝ Ս. Մ. ԳԱԼԷՆՏԷՐ

Կ. Պոլիս հրատարակուող

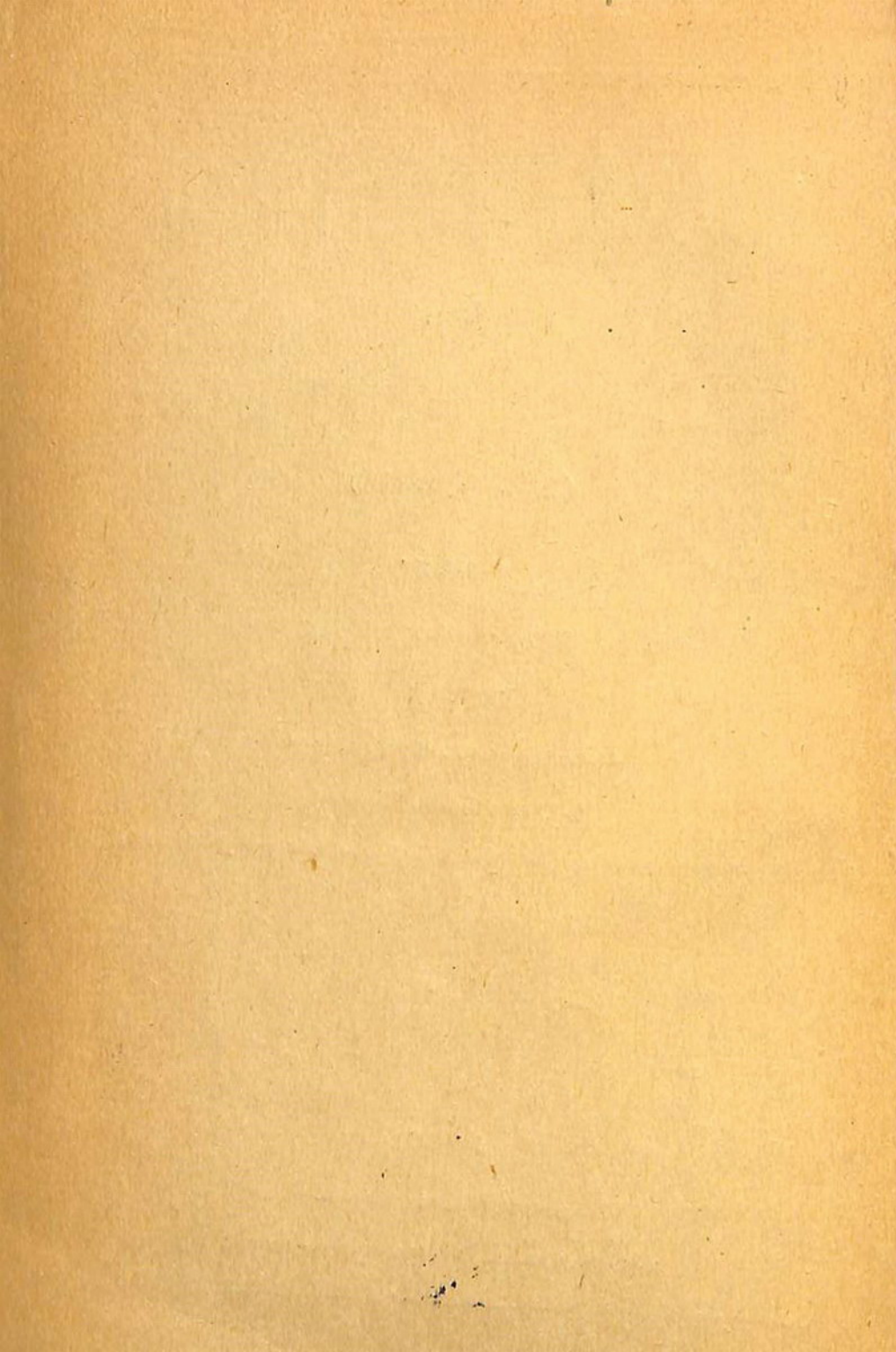
զանազան պարբերականներու մէջ լոյս տեսած գրութիւններէն:

1948

Յ Պ Ա Ր Ա Ն Ա Ն Ի

Ա. Ն. ԷՅՍԵՔՃԵԱՆ, ՍԱԼԻՊԷ, ՀԱԼԷՊ - ՍՈՒՐԻԱ

891.99

9-

ԱԿՆԱՅ ԲԱՐՔԵՐՆ

ՈՒ

ԳԱԻԱՌԱԲԱՐԲԱՌԸ

(ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ)

Գ Ր Ե Ց

ՄԵԼՔՈՆ ԳԱԼԷՆՏԵՐ

Հատակեց՝ Ս. Մ. ԳԱԼԷՆՏԵՐ

Կ. Պոլիս հրատարակչուդ

զանազան պարբերականներու մէջ լոյս տեսած գրութիւններէն:

1948

Յ Պ Ա Ր Ա Ն Ա Ն Ի

Ա. Ն. ԷՔՍԷՔՏԵԱՆ, ՍԱԼԻՊԵ, ՇԱԼԵՊ - ՍՈՒՐԻԱ

203

Հօրս եւ մօրս անմիտանալի յիշատակին

ՍՈՌՐԷՆ Մ. ԳԱԼԵՆՏԷՐ

8102

Յ Ա Ռ Ա Զ Ա Ր Ա Ն

Աշխարհագրական, ֆաղափական եւ ընկերային այն պայմանները՝ որոնց տակ ապրած է մեր ժողովուրդը, անխուսափելիորեն ծնունդ տուած են իւրաքանչիւր միջավայրի ինքնայատուկ տնտեսական եւ խօսքի եւ արտայայտելու մասնայատուկ ձեւերուն եւ հնչումներուն:

Մեր ժողովուրդին ամբողջականութիւնը՝ որպէս պատմական միասնոր, այդ այլազան վարագոյններու միաձուլումով կերտած է եւ պիտի կերտէ իր ազգային անհատականութեան եւ իր լեզուին ընդհանուր եւ հասարակաց ստորոգելիներն ու մշակութային հարստութիւնը:

Մեկնոց Գալեհներ՝ մեկն է եղած այն հազուագիւտ գրողներէն, որ իր սեղծած տնտեսական կրցած է հարազատօրէն մարմնաւորել Ակնցի, արտայայտել անոր հոգեբանութիւնը, արտացոլացնել Ակնցիին լաւ թէ յոռի կողմերը եւ այս ուղիւ կրթամբ թէ մոռացումէ փրկել մեր ժողովուրդի պատմական դիմագծումին կարեւոր աստղանշան մաս մը եւ թէ սասարել հայ անտիֆոպեալիստին, լեզուական որոշ հարստութիւն մը դնելով անոր տնտեսական տեսակէտէն:

«Մեր գաւառական գրականութեան տեսակէտէն դիտելով Մեկնոց Գալեհները դուրս կու գայ որպէս նշանաւոր արուեստագիտ որ հիմնականին կիսումանկարած է Ակնայ բնատնտեսականութիւնները, նկարագրի երգիծանքը, հոգեկան նուրբ հեղուկութիւնները եւ վերջապէս ծաղրանկարական դեմքեր իրենց ուրուագիծներուն արտայայտիչ երանգներուն մէջ» ինչպէս իրաւամբ դիտել կու տար «Հանրագիտակ» շաբաթաթերթը, իր 1907 կադանդի թիւին մէջ:

Ակնայ եւ Ակնցիի պատմութեան առաջ չմեղանչելու համար, պէտք է ճշել սակայն, որ Մեկնոց Գալեհներ իր գրութիւններով արտացոլացուցած է առաւելապէս վարձ ու խօսքի կերպը Ակնցի առեւտրականին, արհեստաւորին եւ աշխատուորին, որոնք իրենց դասակարգային դրութեան եւ մշակու-

քային կարելիութիւններուն բերումով իսկ՝ պիտի ունենային վարձագծի պակաս եւ դատապարտելի կողմեր:

Ակնցին որպէս ամբողջականութիւն եւ Ակնայ գաւառաբարբառը որպէս միջավայրի մը արտայայտութեան ձեւերու ամբողջականութիւն դասել կարենալու համար, պէ՛տ էր նկատել ունենալ նաեւ այն տարրը որ «Ակնայ ազնուականութիւն» բացատրութեամբ կարելի է որակել եւ որը կազմած էր ուրոյն դասակարգ մը, ունենալով իր դասակարգային մասնայատկութիւնները, իր արտայայտելու եւ վարուելու ասպնական ինքնուրոյն աւանդական ձեւերն ու աւանդութիւնները, իր տարազն ու իր նիւս ու կացը:

Այդ դասակարգը, սկսեալ Աճիի արագադրէն մինչեւ 1896 թուականը յամառած է պահել իր գոյութիւնը, իր գերակայութեան յաւակնութիւնը հասարակ ժողովուրդին (ցրտիներ եւ ջրբացներ) վրայ եւ Օսմ. Կայսրութեան Նպարհոսական արքուններուն վրայ ունեցած է բազմաթիւ ներկայացուցիչներ եւ տուած է հայ զարթոնքին մէկէ աւելի ռանվիրաներ:

Հարեւանցի այս դիտողութիւնը սակայն ոչի՛նչ կը պակսեցնէ Մ. Գալենսքիի նկարագրելու եւ արագոյացնելու արժանիքէն, որովհետեւ ան եղած է աշխատանք Ակնցիի գաւակ եւ հարազատօրէն բարգմանած է Ակնայ ժողովրդական զանգրւածներուն հոգեբանութիւնն ու նրբամտութիւնները եւ հիանալիօրէն մարմնաւորած է անոր գաւառաբարբառին վառվրտնութիւնն ու պատկերներու նոխտութիւնը:

Մաղբելի էր որ Տիար Սուրեն Գալենսքիի այս գովելի ձեռնարկը ունենար ուրիշ հետեւողներ ալ, որոնք լրացնէին մեր վերը մասնաւորած պակասը եւ սատարէին մեր ժողովուրդին մշակութային պատմութեան:

ՖԻՐՈՒԶ Ա. ԽԱՆԶԱՏԵԱՆ

Իրաւագէտ

(Ակն-Կամարակապի)

N. P. ...

Ո՛Վ ԵՐ ՄԵԼՔՈՆ ԳԱԼԵՆՏԵՐ

Ա. — ԻՐ ԿԵԱՆՔԸ

Մելքոն Գալէնտէր ծնած է Ակնայ մէջ, 1855ին: Հայրը, Մատթէոս Գալէնտէրեան՝ արհեստով դերձակ, կանխէն գաղթած էր ընտանեօք՝ Ակնէն Ամասիա: Փոքրիկն Մելքոն Ակնայ մէջ նախնական կրթութիւն մը առնելէն յետոյ՝ միջոց մը Ամասիոյ մէջ շարունակած է իր ուսումը:

Հայրը, Ամասիայէն Կ. Պոլիս գաղթած է 1867ին, իր հետ տանելով նաեւ Մելքոնը: Իր Կ. Պոլիս գալէն քանի մը օր յետոյ Գալէնտէր կը դրուի դերձակի մը քով, կար կարելու համար: Հօրը հետ միասին կը բնակէին խանի մը անկիւնը և ցերեկները օրականի մը համար կ'աշխատէին: Աշկերտութեան շրջանը կը տեւէ 1867էն մինչեւ 1871: Այս թուականին կը սկսի խանութ բանալով իր հաշուոյն աշխատիլ և կը շարունակէ մինչեւ 1887:

Այն տոնն Կ. Պոլսոյ մէջ ձեւելու համար գործադրուած եղանակը համեմատական (եռեկ անուամբ ծանօթ) գրութիւնն էր: Գալէնտէր գործնականին մէջ զգալով անոր անբաւականութիւնը, հետամուտ կ'ըլլայ աւելի կատարեալին: Ահա հոս կը սկսի Գալէնտէրի բարձրացումը. երկարատեւ փորձերէ և բաղդատութիւններէ յետոյ, մասնաւոր գրութիւն մը հեղինակելու գաղափարը կը յղանայ և 1876ին կը հիմնէ իր նոր գրութիւնը: Իր գրութիւնը ընդհանրացնելու համար 1880ին դասախօսութեան կը սկսի: Պաշտօն կը ստանայ Մկրտիչ Մէզպուրեանի հիմնած Սկիւտարի աղջկանց վարժարանին մէջ, իր գրութեամբ կարի ու ձեւի դասեր աւանդելու:

Իր գրութիւնը և դասաւանդութիւնները կը գնահատուին մասնագէտներու կողմէ:

Գալէնտէր դասատուութիւնը անբաւական կը գտնէ իր գրութեան տարածման և 1881ին կը ձեռնարկէ «Վայելք»

անուն նորաձեւութեան պատկերազարդ հանդէսի հրատարակութեան: Նիւթական միջոցներու պակասին պատճառով չյաջողիր մէկէ աւելի թիւ հրատարակել և կը ստիպուի ուրիշներու ընկերակցութեամբ շարունակել հանդէսի հրատարակութիւնը, սակայն այս անգամ ալ միայն հինգ թիւը կրնան հրատարակել: Ամենամեծ դժուարութիւնը կը կայանայ ձեւի պատկերներու պատրաստութեան, զբաղրումին և փորագրումին մէջ: Գալէնտէր անձամբ հետամուտ կ'ըլլայ փորագրութեան արուեստին և կը յաջողի քիչ ժամանակէն լաւագոյն փորագրիչ դառնալ և անձամբ կը փորագրէ իր հանդէսին պատկերները:

Այսպէս 1886ին, կանանց համար պատրաստուած կարի և ձեւի դասախօսութեան «Եւա» անուն գիրքին Ա. հատորը կը հրատարակէ և 1891ին կը հրատարակէ Բ. հատորը:

Այս երկու հատորներուն ամփոփումը «Տարրական ձեւագիրութիւն» անուն, կը հրատարակուի 1892ին:

1896ին Նուրեանի նախաձեռնութեամբ և իր իսկ ծրագրով կազմակերպուած Բերայի արհեստանոցին տնօրինութեան կը կոչուի: Բայց գործի սկսելէն քսան օր վերջ կը հրաժարի այդ պաշտօնէն արժանապատուութեան խնդրի մը առթիւ: Գալէնտէր որ Արհեստանոցին վստահելով լքած էր իր դերձակի խանութն ալ, չի վհատիր. մէկ կողմէն կը շարունակէ իր հրատարակչական գործը և միւս կողմէ կը ծաւալէ իր դասախօսական գործունէութեան շրջանակը:

1889 Բարիզի արուեստահանդէսին առիթով Եւրոպա կ'ուղեւորի իր գործը Եւրոպայի վարպետներուն գնահատութեան ենթարկելու համար:

Այդ շրջանին Եւրոպայի և մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ հռչակ հանած դերձակ-ձեւագէտ Ֆրանսուա Ռուսէլին և Միրսիէյին կը ներկայանայ իր հեղինակած «Եւա»ով և այս երկու անուանի վարպետներուն գնահատանքին կ'արժանանան իր նորագիւտ և ինքնահնար չափական դրոթեան համաձայն պատրաստած օրինակները:

Այս երկու մեծ վարպետները իրենց հրատարակած նորաձեւութեան հանդէսին մէջ հիացումով յիշած են Գալէնտէրեան դրութիւնը և շնորհաւորած հեղինակը:

Երբ Գալէնտէր գեռ կը գտնուէր Բարիդ, հոն իրեն կը միանայ Կ. Պոլսէն բնիկ Բինկեանցի վարդան Արսլանեան և միասին կ'ուսումնասիրեն արուեստահանդէսին մէջ ցուցադրուած հիւսուածեղէնի մեքենաները, որովհետեւ վարդան Արսլանեան Կ. Պոլսոյ մէջ հիւսուածեղէնի մեքենաներ բանեցնելու գաղափարը յղացած էր:

Գալէնտէր՝ մեքենաներու կազմութեան վրայ որոշ գաղափար մը կազմելէ յետոյ, արուեստին գաղտնիքներուն աւելի հմտանալու համար կ'ուղեւորի Թրուա՝ և հոն՝ հիւսուածներու հռչակաւոր գործարանին մէջ կը շարունակէ մեքենաներու ուսումնասիրութիւնը և քիչ ժամանակէն, գործարանին տեսչութենէն կը ստանայ հիւսուածեղէններու մեքենաները լարելու և կազմաւորածելու վարպետի վկայական:

Վարդան Արսլանեան կը գնէ Փանելայի շինութեան մեքենաներ և Գալէնտէրի հետ կը փոխադրեն Կ. Պոլիս, ուր Գալէնտէր կը լարէ մեքենաները և կը սկսի յաջող կերպով Փանելայի արտադրութեան:

Այս ձեռնարկին յաջողութիւնը խայծ մը կ'ըլլայ նաև ուրիշներուն և երկու երզնկացի Հայեր կը հիմնեն ընկերակցութիւն և Գալէնտէրը Եւրոպա կը ղրկեն մեքենաները գնել բերելու համար:

Ուստի 1893ին, Գալէնտէր կրկին Եւրոպա կը մեկնի: Վերադարձին իր բերած մեքենաներով Շիշլիի մէջ կը հիմնուի գուլպայի և Փանելայի գործարան մը, որուն մեքենադէտը և հսկողը կ'ըլլայ ինքը: Սակայն դրամատէրները քիչ ատենէն վերջ կու տան Գալէնտէրի պաշտօնին: Գալէնտէրի բերած առաջին մեքենաները, որոնք ձեռք ձեռք թախուելով անցած էին Գարամուրսալի պետական ֆաբրիքային, պէտք ունենալով վարիչ մեքենավարի, Գալէն-

տէր կը կոչուի այդ պետական հիմնարկութեան վարչութեան որպէս մեքենագէտ 1894ին և այս պաշտօնը կը վաւրէ 9 ամիս:

Վերադարձին, ինքը բերել կուտայ երկու շատ կատարելագործուած մեքենաներ և զանոնք կը հաստատէ Շապհը խանի մէջ և իր հաշւոյն ֆանելայի գործով զբաղել կը սկսի:

1899ին շարունակելով հանդերձ ֆանելայի գործը, կը փոխադրուի Թարագճըլարի կողմը և հոն կը հաստատուի, վերսկսելով մէկ կողմէ իր ձեւագիտութեան դասախօսութիւններուն և միւս կողմէ գրական աշխատութեանց:

Այս շրջանը կ'ըլլայ ինքնամփոփումի, կանոնաւոր աշխատանքի շրջան մը: 1900ին կը սկսի «Աղամ»ի հրատարակութեան և ամէն կողմէ կանանց հազուստներու համար եղած խնդրանքին վրայ, իր նախկին երեք հրատարակութիւններուն ամփոփումը եղող «Առձեռն ձեւ ու կար» անուն իր եռահատոր աշխատասիրութեան Ա. հատորը կը հրատարակէ 1904ին: Քիչ ատեն վերջ պիտի հրատարակէր նաեւ Բ. հատորը և տարրական նախակրթարաններու յատուկ համառօտ դասագիրք մը, որուն վիմագրութիւնը ընելու զբաղած էր:

Ծրագրած էր Աղամը աւարտելէ վերջ՝ օսմաներէն և ֆրանսերէն երկու ձեւագիտութեան դասագիրքեր պատրաստել, սակայն դժբախտաբար չկրցաւ լրացնել իր այդ ծրագիրը:

Գալէնտէրի մասնաւոր մտասեւեռումը եղած է, արուեստը հիմնել գիտական որոշ կանոններու վրայ և զանոնք անվրիպելի ճշգրտութեամբ մը մարմնաւորել: Այդ զաղափարը իրագործելու համար յաջողած է գտնել դրութիւն մը, որ իր անունովը ճանչցուած է և որուն արժէքը Եւրոպացիներն անգամ գնահատած են:

Բ. — ԻՔՐ ՄԱՐԴ

Ըսինք կարծեմ թէ Ակնցի էր: Այս անունը մեր մէջ կապուած է կարգ մը յատկանիշներու, որոնք սուտ կամ

իրաւ նուիրագործուած են ժողովուրդին միտքին մէջ և տեսակ մը համողման կարգ անցած: Գալէնտէր հակառակ անձնապէս իր ծննդավայրին բարքերը, սովորութիւնները և լեզուն բոլորովին թօթափած և զանոնք յիշեցնող ոչինչ պահած ըլլալուն իր վրայ,— այնպէս որ արտաքուստ դատելով շատ դժուար էր հաւատալ իր Ակնցի ըլլալուն — պահած էր իր սրտին մէջ բան մը, որ իր ծննդավայրը կը յատկանշէր և զոր իր մէջէն արմատախիլ ընել և ջնջել մարդուն տրուած կարողութիւնն է: Գէթ այդ կողմէն իր ծննդավայրին զաւակն էր: Եւ ատիկա իր տկարութիւնը մնաց մինչեւ վերջը: Ասկէ զատ գաւառացիներու լաւագոյն յատկանիշերը եղող և ընդհանուր նկարագրիւր կազմող՝ աշխատասիրութիւնը, չարքաշութիւնը, կամ քիտէր ըլլալը իր նկարագրին նշանակելի և զօրաւոր կողմերը կը կազմէին:

Աշխատութեան մարմնացումն էր. բոլոր զինքը ճանչցողները միահամուռ կրնան վկայել թէ՛ պարապ ժամանակ անցընելու վրայ գաղափար չունէր: Հետաքրքիր, քննախոյզ միտքով օժտուած էր: Մտքին այդ տրամադրութիւնը զինքը պատիկ համայնագիտական բառարան մը դարձուցած էր: Ամէն բանի քիչ ու շատ գաղափար ունէր և բնաւ առիթը չէր փախցնել բան մը սորվելու համար: Դիտելու կարողութիւնը բաւական նշանակելի էր, բարքերը եւ սովորութիւնները խիստ կը շահագրգռէին զինքը, և զանոնք պատկերացնելու աննման եղանակ մը ունէր, որ Գալէնտէրի բարեկամներու շրջանակներուն մէջ իր ներկայութիւնը միշտ փնտռել կուտար: Խօսելու, նկարագրելու և պատկերացնելու գերազանց կարողութեամբ օժտուած էր, այնպէս որ մարդ հաճոյքով կ'ունկնդրէր իր խօսքերուն և պատմութիւններուն որոնց անսպառ գանձարանն էր: Աւելցուցէք ասոր վրայ իր սրամտութիւնը, պատրաստաբանութիւնը և կատակասէր և զուարթ բնաւորութիւնը, պիտի գտնէք այն գաղտնիքը՝ որ Գալէնտէրը այնքան փնտռել կուտար ընկերական շրջանակի մէջ: Գնալը կղզի մամարանոց գացողները գիտեն թէ շոգեհնաւերու մէջ Գա-

լէնտէր տեսակ մը քարոզիչ էր, որուն շուրջը կը համախորմութենէն, և ինքը զիտէր ամէնուն ալ ճաշակին և տրամադրութեան համաձայն խօսիլ. կեանքն հաճելի ընելու կը ջանար այնքան որքան կրնար, վասն զի՝ իբր զիտող, զննող և մտածող միտք մը՝ զիտէր անոր արժէքը և անոր ոչնչութիւնը: Կեանքն ուսուցման և ուսանելու դպրոց մը կը համարէր և կատակին, ծաղրին ու հեգնութեան մէջ կ'ուզէր որ բան մը գտնուէր օգտակար:

Շատեր Ակնցիի բարբառով բաներ գրած են, անոր անհեթեթութիւնները մէջտեղ բերելու համար: Գալէնտէր՝ խղճամիտ քննութեան մը ենթարկած էր իր բնագաւառին թէ՛ բարքերը և թէ լեզուն, զոր զիտէր այնքան բնականօրէն խօսիլ և խնդրուած ատենը գրել: Իր գործը աւելի գաւառաբարբառին ուսումնասիրութիւնն էր քան թէ սոսկ հեգնութիւնը: Եթէ վառուած չըլլար իր դրութեան ջատագովութեան գաղափարովը, եթէ ինքզինքը նուիրած չըլլար այդ գաղափարին, իր զիտելու և բարքերն ուսումնասիրելու կարողութիւնը, ինչպէս նաեւ իր ապրած կեանքը և անով կազմած գաղափարները՝ միացած իր նկարագրելու և պատկերացնելու կարողութեանը, պզտիկ գրական մշակութեամբ մը կրնային զինքը վիպագիր մը ընել՝ մեր տոհմային կեանքէն քաղուած վէպերու:

Սակայն իրապէս ժամանակն էր որ կը պակսէր իրեն՝ ատով զբաղելու համար, թէեւ գործէ փախչող չէր, այնպէս որ քանի անգամ որ իբր Թաղ. Խորհուրդի կամ յանձնաժողովներու անդամ իրեն կ'ուշում եղած է, պաշտօն ստանձնած է:

Իբր ընտանիքի հայր՝ զարմանալի առանձնայատկուէթիւնով մը օժտուած էր: Սիրային ամուսնութեամբ մը ամուսնացած էր և երջանիկ եղած էր ամուսնական կեանքին մէջ, իրեն լծակից ունենալով ժրջան կին մը, որուն մայրական կարողութիւնները զարմանալի տպաւորութիւն մը ըրած էին նոյն իսկ Գալէնտէրի վրայ: Փոխադարձաբար

իր կարողութիւններն ալ տպաւորութիւն ըրած էին իր կնոջ վրայ, որով ընտանիքը հիմնուած էր որքան փոխադարձ սիրոյ, այնքան ալ փոխադարձ յարգանաց զգացման վրայ:

Գալէնտէր իր տունին մէջ ամենայն ինչ էր: Իր ընտանիքին և զաւակներուն վերաբերող գործերուն ամենայն տրամաբանութեանցը ուշադիր և հսկող, և անոնց դաստիարակութեան լաւագոյն հիմերու վրայ հաստատուելուն աշխատող: Բժիշկի մը չափ մանկական հիւանդութեանց վրայ մասնագիտութիւն ձեռք բերած էր փորձառարար: Վեց զաւակներ ունեցած է, որոնցմէ երկրորդը՝ Եւա՝ վաղահասօրէն մեռած ըլլալով, Գալէնտէր թելագորուած է իր ձեւագիտութեան գասագիրքերը նոյն անունով մկրտել և ասով անմահացնել իր աղջկան անունը: Եւ իրաւամբ, «Եւա» այլեւս անմոռաց անուն մըն է մեր մէջ, վասն զի Գալէնտէրի անունին կապուած է ան և Գալէնտէրի անունը կրնանք ըսել թէ անխուսափելիօրէն կապուած է ձեւուկարի դասախօսութիւններուն և անոր զարգացման համար եղած բոլոր ձեռնարկներուն հետ, վասն զի իրմով կը սկսի ան և գուցէ պիտի չգտնուի ուրիշ մը որ ասկէ յետոյ իրմէն աւելին կարենայ ընել:

Իր անշուք հողակոյտը՝ Գինայը կղզիի այն ողորմելի գերեզմանատան մէջ, որչափ ատեն որ մնայ այդ վիճակին մէջ, մեր անգիտակցութեան տխուր խորհրդանշանը և մեր սովորական ապերախտութեան կոթողը պիտի ըլլայ: Թող իր աշակերտները և իր աշակերտահիւնները իրենց նուիրական պարտականութիւն համարեն, կանգնելու համար մահարձան մը, զի վաղը՝ ինչ որ մենք չկրցանք գնահատել, ինչ որ մենք չկրցանք ըմբռնել, ինչ որ մենք չկրցանք հասկնալ, վաղուան սերունդը կրնայ գնահատել և այդ հողի պատառը, որ երկինքի կապոյտին և ծովու կապոյտին միջեւ կը կանգնի, նուիրական ուխտատեղի մը դարձնել: Այդ քարի կողքը որ Գալէնտէրի հողակոյտի

վրայ պիտի բարձրանայ, թող յուշարձան մը ըլլայ անցորդին և խնդրարկունին համար: Եւ եթէ երբեք սգաւոր այւրիներ, չքաւոր աղջիկներ, որք եւ անտերունջ կոյսեր, աղքատութեան ճիրաններու դէմ իրենց մղած պայքարին մէջ յաջողած և վերականգնուած գտնեն ինքզինքնին ա՛յն միջոցներով զորս Գալէնտէր իր կեանքը մաշեցնելով իրենց ձեռքերուն մէջ դրած էր, գան այցելել իր գերեզմանը, թող գիտնան թէ ո՛ւր կը գտնուի ան:

Ու թերեւս այն ատեն հրճուի հոգին Գալէնտէրի, որուն իտէալն էր ապագային գնահատուիլ:

ԱՐՇԱԿ Ա. ԱԼՊՕՅԱՃԵԱՆ

ԱՎՆԱՅ ԲԱՐՔԵՐՆ ՈՒ ԳԱՒԱՌԱԲԱՐԲԱՌԸ

ՎԱՅՐԱՇԱՐԺԻՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԸՍՏ ԱԿՆՑԻԱԿԱՆ ԲԱՆԻՆ *

— Հաճի Մինաս աղա, խօրը թաթ չէք բռնի կըյեցի լաքին, աֆ կ'անէք ճէշերէթլիս, միւշկիւլ մին ունիմ հէլլը տի անէք:

— Հրամեցէք էօմր արէ՛ք, Մանկսար աղա, էկէր պէյինս պառկած մէսէլէ մին է իսէ, հետտըս չիլլելէօվ զաւյիր կ'անիմ:

— Ըստաֆուռա էֆէնտիմ:

— Էֆէնտիմ իդ Ալլահ:

— Զաթը էմմէնիւն մալիւմն է ուր՝ հրամանքնիդ հէր իշխըտար ուր տարիքնիդ առած էք իսէ տէ, էօթէտէն պէրիւ էմմէն նէօր իսթադ բաներին վրայ գէյին եօռմիշ կ'անէք ու մինչև ուր անէօր նէթիճէն չառնէք նը հիւսքիւմ չէք իտար:

— Մանկսար աղա, ճիւփ անենկ բաներ վրաս կու գնէք ուր, տէրէճէ մին ալ վեր ուր ելլէք իսէ նը Սօղօմօն իմաստիւնին քով տի դասէք: Ասկի խաթի նազար, ձեր արզուն ալ իշ մատտէյի վրայ է նը վուխուֆ չիմ:

— Հաճի Մինաս աղա, ատ ձեր առած թէրպիյէին միւշկիւպիմն է ուր ատենկ կ'ըսէք: Հըմաճուկս գանք ի կարդ խնդրիս:

Զառիս կէմիսին իհթադ ուր եղաւ նը, մենք անխըտար թաճուպ չի քաշեցանք. չիւնքի, ան տէվիւրին Զարջուան ջլերենց կարթիւկը գնացեր տեսեր էր ու եկաւ ըսաւ թը «Զառիս կէմիսի ուր կ'ըսին նը բա՛ն մի ըսել չէ, էֆէնտի, անէօր ասըլ ֆէօզին միշուգին է, վէ ատ ալ թախում մի ճուկ ու մուկ երկաթներով հասլ եկած բան մին է: Անենկ ուր, երկաթ մին երկաթին վրայ ին հեցցուցեր, դարձեալ երկաթ մին երկաթին վրայ, թախում մին ալ հէնկէպէճներ ին տնկցուցեր, վրան ալ տկէն տկէն տըվեր ին, հարկաւ կու գառնայ»:

(*) Քաղուած 1897ի «Ժողովրդային Տարեցոյց»էն

Ասկի խաթի նաղար, մենք ան թարըսին կարտիւկին տրված մալիւմաթին խանմիշ չեղանք ու էթնէտքը քանի մի աղբրտօք գնացանք թաստիք արանք ուր, ֆիլվախի, խորվիրապի պէս տեղ մին ին շիներ ու ֆէօն ֆաէյ մին է կօյներ հնէօցի պէս վառէօղ օճախին թափը մէկ խէրէր կու նայի: Վէ հատթայ, ատ սրային — անիւնովը չ'իլի — մեր ախբրտօցը մէկը վէօր (որ) Լօնտօն գումարանհասին էլզէմ մամուրիաթի մի մէջ է, թէմիզ ինկիլիզճէ կու խօրթէ ու ատ մինասիպէթովն ալ էփէյիճէ ֆաանսուզճային աշնայ է, չիւնքի հէտտըս չիլիւիէօվ, ծառայականդ ալ անենկ ֆէմ իմ արեր ուր, աս երկու լեզուները եկէր քօր վախ- բար ալ չիննը, օլտուսճազ խնամութիւն մին ունին: Անենկ ուր, եկէր ինկիլիզճէ խօրթած ատենդ ձանդ քնթիդ մջէն տի հանես նը, ատէօր մուխապիւն ալ ֆաան- սուզճան խաթիւկէտ տի հանես, աս միւճիւպովն է ուր կ'ըսին թը՝ «Փաանսուզճա խօրթիւր բան մ'ըսել չէ. լե- զիւդ բերնիդ մէջ լզճօրկէ ձանտ ալ խաթիւկէդ հենէ, Աստըծու ատիւկ օղորմութեամբն ելածը ֆաանսուզճա է»:

Տէրիքէն էֆէնտիւմ, խօրթաս չիւրիւթմիշ չանիւմ, միտ բանին ֆէօն տի կապեյանք ուր, ֆոէնկին հետ մու- պահասայի մի մտանք էվ ան ալ թաստիք արաւ թը՝ ֆիւ վախը տա չառխ կէմիսի ըսված ֆոէնկ իսթազի մաթա- հը, կրակին տէհէթ արած հէրէրէթին միւճիւպովը եր- կաթնները տէվր ու տայիւմ կուլլին էվ ասկէ հասըլ կու դայ ջրին մջի չառխին հէրէքէթը:

Լաքին, աղբրիւթեանդ բարին, սա խարափարօռի վէ եախուտ չիմէնտիֆէն է իշ ճիվերս է նը, իշտէ ան չըխ- կլիկին մինպահատ զէյինս չի պառկեցաւ թը, իշ թափուր կուլլի, քէրամ անէյիր անէօր վրայ մուսթասար մալիւմաթ մի տայիր ուր էնտիշէյի մէջ չի մնամ, զօրէմ էֆքէր կ'անիւմ:

— Մանկսար աղա, խահերտ հետըս սուղ է՝ ատէօր համար վաճիպէի զիմէթ կու համարիւմ արզու արած միւճքիւլդ մինդայիր հատտին դայիր անիւլէ:

Ի վէլ էմիրտէ, լակօնօթիֆ, շիմէնտիֆեր վէ հախուտ թոէն թապիր արած էլզէմ նօխտան անիւններին մէսէլէն է ուր հըրամմանիւցդ հէլլը տի անիմ:

— Ասուած օղօրմի ձեր անցավէօրաց ն'ալ ֆէօգին, մեր Պէյօս պայվէլիի ն'ալ:

— Բարի յիշօղաց անցավէօրաց ալ ֆէօգին:

— Լէօս իշնէ գերըզմանը, հէր իշխըտար ուր մեզի հայկաբանիւթեան դաս կու տար իսէ տէ, ֆռանսուզճային մէջ ալ խորիւնկ էր:

— Ատէօր ատէյ ընելին վուխուֆ իմ, Պէյօս պայվէլին մօյը գիր էր. շիւնքի մեղավէօրս...

— Էմմէնս Աստըծու մեղայ:

— Մեղավէօրս ան թարխին Սաղմօս կու կարդայի, էվ հրամանքնիդ Օխտնիմաստասէր, Պզնծէ քաղաք վէ Աֆիմէրտէ կու կարդայիք, հազար էյնէկ ան վախտը:

— Հէտտերնիս չէ Մանկասար աղա, լաքին ինչ ուր է նը, Պէյօս պայվէլին ան վախթը խրթին բառերին ֆըռանսուզճան ալ իզահ կ'անէր: Էվ հըմայէկս շատ մի ենի եթմէ բաները անէօվ կու քակին:

Մէսէլա, շիմէնտիֆէն ուր կ'ըսին նը տէմիւր եօլի կու մէյնըվի. լաքին «խառա վաբօռի» լուղէթը փէք մի մինասիպէթ չունի, նասըլ քի հմայուան թախուժ մի ճաթճիրիճիթճօղները լակօնօթիֆը «վայրաշարժ» ին թարգմաներ, ուր աս քէլիմէն հէ'չ մինասիպէթ չունի, չիւնքի էֆէնտիմէ սէօյլէյէմ, ան իւր իւր աս վայրաշարժն ուր աշխարհառի չըլինք նը «վայր» տեղ կուլի, էվ «շարժ» ն'ալ էրըրցնել, ուր ըսել է թէփլէթմիշ անել: Հալ պու քի վազան ու գազան ուր ըսէյին իսէ նը, անիւնը մախաս քէսմէ խաֆտանի պէս հազած կուլէր:

— Էֆէրիմ հաճի Մինաս աղա, ֆէտըմալճեան պայլէլին օղլ ուր լըներ նը բերանտ տի պազներ:

— Հիմայիկուկս գանք ասըլ միւհիւմիւ մատտէյին ուր վազան ու գազան թապիր արանք: Ատ իսէ էֆէնտըմ

բան մ'ըսեւ չէ, չիւնքի էսասը պալիդ ին արեր իրեք օս-
խով, աս օխերուն ճոթերը վեց խտրիկ ին օնցուցեր,
կլօր խալկին մ'ալ վրան ին հեցցուցեր, կըքկըլին ալ
բուխուրի մին ին կօնկըցուցեր, սատընան խալկինին մէջ
հափս ին արեր, ձեռուն ալ օրթայի օխին ին կապեր, ֆը-
ռէնկը աշուրմալու փիփօն բերնէն կախած՝ էտին կօյներ
է, էբուր ուր վազել ուղէ իսէ նը, շամփուրով կու մըշ-
տըռկէ. սատընան խուտուրմիշ կուլլի ու կու պաշլայէ
տպըլտկիւ, ատ էսնէյին է վէօր հէրէքէթի կու գայ, էկէր
շատ ուր մշտուկէ իսէ նը՝ սատընան կու ճըճճէ՝:

Ատ տուած մալիւմաթներդ պէյինս մաաւ, լաքին
երկու մատտէ մնաց ուր չիհէտ մի մուվազէնէս գըննիմ:

— Բէրամ արէք քէք ուր, վաճկպէս թէպլիդ
անիմ:

— Էվէլ էմիրտէ, սատընան ատ խալկինին մէջ ինտէօր
հափսը կ'անին: Պինայէն ալէհ կրակ ալ կու վառին նը, ա'ն
ինչուկիննէ:

— Էֆէնտըմ, վեց հազար լային քէրէմէթովը սատընան
հափս ու մաֆազա անելը միւհէմսիդ մատտէ մին է, վէ հէչ
բան մ'ըսել չէ: Կէլ կէլէլըմ խալկինին տակը վառելիւ մէսէ-
լէյին, ատ ալ էֆէնտիմէ սէօյլէյիմ, չիւնքի սատընան գհհհնի
էյալէթի նիւֆիւս մին է, ատ խուսուսովը կու տաքցնեն ուր
խաթըր խօշ անին, ինտօր իւր ինք ալ հէսրէթ խաւուշ-
տուրմիշ կ'անէ:

Սա թիրին էր թռէն էր ինչ էր նը անէօր վրայօքը
բան մի չըսիր ու մայպալի արիր:

— Էֆէնտըմ, էբուր ուր լաքօնօթիֆը էռէչքէն քա-
շէօղն ուր լնինը, էտէվէն գնացող արապաներն ալ թռէն
կուլլի, վէօր կու թարգմանի խարա ճիւմէ:

— Ապրիս ու զօրանաս հաճի Մինաս աղա, հըմայեկս
տիպաճէյօվն քէսպը մալիւմաթ արի, վէ բարէօվ մի գէյնս
մաաւ. հալ պուքի, խապիլը կայ իսէնը, սա՝ թընել կ'ըսին
ի՛շ կ'ըսին ուր Ուրազեղէն գետնին տակը կու մըննին ու

Պէկողի դուռն կ'ելլին եղեր նը, անէօր վրայօք ալ քը-
չըտույ մի մալիւմաթ տայիք նը, եվէլօք մէջնուն ու մէս-
ըլըր տիւլէյի:

— Բէրա՛մ արէք Մանկասար աղա, վախթն երկուք արէք,
Ֆէօս խօրըթին պալմու՛մ փակցնինք ու այլը՛մ ժամանակի
մին ալ թընելին միւպահասան հասպէհալ կ'անինք:

1=
A 6048

ԹԻԻՆԵԼԻՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆԸ

ՐՍ ԱՎՆՑԻԱԿԱՆ ԲԱՆԻՆ*

Ա.

187 ին Վեզիր Խանի ընդարձակ շրջափակին արեւելեան
կողմի սենեակներէն մին կը բնակէր մեր հանրածանօթ
Մանկասար աղան, որ 1897 ին՝ հապճէպով առիթ չունեցանք
զինքը մեր ազնիւ ընթերցողաց ներկայացնելու, այժմ
կը փութանք նախ նոյն պակասը լրացնել:

Մանկասար աղան թէեւ շատ առաջ աւարի գործերով
կ'զբաղէր, բայց յետոյ՝ պարագաներու բերմամբ այդ աս-
պարէզը թողած և կլորիկ գումարով մը՝ տասը տարիներէ
ի վեր քաշուած էր Վեզիր խանը:

Երկտասարդութիւնը չափէն աւելի ցոփութեամբ ան-
ցուցած ըլլալով, ամուսնութեան իրաւունքը կորսնցուցած
էր, հետեւաբար կեանքին մնացորդը կ'անցնէր ամխալա-
ճառներու փոխատուութեամբ և մանր փալիցաներու գոր-
ծերով:

Առօրեայ պէտքերը հոգացուելու համար, հայրենա-
կիցներէն 22—25 տարեկան օտա-ուշադի մը կը պահէր,

(*) Քաղուած 1900ի «Ժողովրդային Տարեցոյց»էն

որ սա՛ խոհարարի, սպասարկուի, հաւաքչի եւայլն պաշտօնները միանգամայն կը վարէր: 14 տարեկան հասակին մէջ Պոլիս եկած և պաշտպանի բարեխօսութեամբ «Աշվին չի բացուած մարդ ընի» ըսելով՝ Մանկասար աղային քով ծառայութեան դրուած էր, և ստուգիւ 6—7 տարի վերջ, Բունենց Աբիկը՝ (Աբրահամ) — այս է ծառային անունը — Մանկասար աղային տուած կրթութիւնը գլխովին իւրացուցած էր, քանզի օրը գոնէ տասն անգամ «Մաչո՛ւ, շան տղա՛յ, ասկի անդին Ըստըմպօլ չի կայ» կը լսէր:

Իրաց սոյն վիճակին մէջ՝ Մանկասար աղան, յաշս հայրենակցաց «կատիւն կապեր է» այսինքն հասո՛ւթառուի մը հովեր առած էր և այս տպաւորութեան՝ ինքն ալ վերահասու ըլլալով, առ ինքն մատուցուելիք յարգական բուրվառներուն խտապահանջ դիրք մը կու տար:

Բնականաբար այսքան առաւելութիւններ ունեցողի մը հացկատակներ չեն պակսիր և ճիշդ այս կարգին կը պատկանէր անցեալ տարուան անպաշտօն կերպով մեր ներկայացուցած Էօշնէտէնինց հաճի Մինաս աղան, որ քիչ մը ատեն ծաղկոցի կառավարչութիւն ըրած, յետոյ Ալթը Մէրմէր մանրավաճառութեամբ զբաղող եւ ապագային ինքզինքը քահանայացու նկատած անձնաւորութիւնն է: Մէկ քանի շաբաթ յետոյ՝ բարեկենդանի առթիւ Մանկասար աղային ծառան Աբիկը, տիրոջը հրամանին համեմատ շաբաթ կէսօրին միջոցները՝ մասնաւորապէս հրաւիրելու գընացած էր հաճի Մինաս աղան:

— Բարեւ, հաճի Մինաս աղա:

— Բարին արեւըդ, պարիւն Աբիկ, ըլլայ թը խէ՞րն է:

— Խէրն է, Մանկասար աղան բարեւ արաւ, ըսաւ թը՝ հաճի Մինաս աղան աս իրիկիւն թող մերն հրամայէ իւր բարեկենտանքը հիրաց անինք ու էյլիկ լընինք:

— Մանկասար աղային խայհը գլխիւս վրայ տեղ ունի, լաքին գիշեր ն'հատաղայ (ժամանակ) խանիւթը մօնչիւն վրայ ինտէօ՞ր տի ձգիմ:

— Հրամանքս իսմէ բարով դիտես իւր Մանկար աղային բնութիւնը շէքերի է. հըմա էթէ երթամ ըսիմ թը «չի կրնար գար» նը լէթճէն տի կախէ:

— Ատէօր ատէյ ընելը ես ալ գիտիմ — Պահ մը մտածել ձեւացնելով. — Ձէնս գնա իմ բերնէս ըսէ թը, ըսաւ թը՝ «Մինաս ծառանիդ տէվէթնիւտ էվէլօք մէֆնիւն էղաւ, և հէր իշխըտար իւր չէր կրնար գալ իսէ տէ՝ խայհէրնիդ չի կոյելիւ համար, հալ եօլ մի տ'անէ ու տի գայ»:

— Ատ բարո՛վ էղաւ, ըսազներդ միտքս կու պայհիմ ու կ'երթամ կ'ըսիմ: Ատէնկէնը (ուրեմն) կեցի բարով: Ձէմի՛ս (չուշանաս):

— Երթաս ի բարին:

Բ.

Վէզիր խանի ներքնառնեակը բազմոցներով կահաւորուած և պատուոյ անկիւնը բազմած է մեր Մանկար աղան, առջեւն ալ ունենալով ընկուզենիէ փոքրիկ արկղիկը:

Աբիկը դեռ նոր վերադարձած է Ալթը Մէրմէրէն և երեկոյեան ճաշը պատրաստելու կը զբաղի, այն միջոցին ներս կը մտնէ երխտաւորդ հայրենակից մը:

Այս նորեկը թիկնոցին քղանցքներն աւփոփելով, տախտակամածին խոնարհելու չափ յարգական բարեւ մը տալէ վերջ, կը կենայ:

— Բարէօվ էկար, էկէն աղա, օնցի վե՛ր, օտաս վրայ ինչո՞ւ կոյներ էս:

Էկէն աղան կրկին խոնարհութենէ մը յետոյ, կ'անցնի բազմոցին մէկ անկիւնը ծուռկ բարեւ կը նստի:

— Նէտէն կէլէ, խէրն իշլալլա՛հ:

— Վախա թէքտիրի մուստահախիմ իսէ տէ, գէօր-ծերնիւս քէսպ արած խէյէլէօվը կ'իյնիք ու կ'ելլինք, ատ մի նասիպէթով նէ իւր իւլֆէթի պակսութեան մէջ կու գննըվինք:

— Ֆէօք չ'է, էկէն աղա, փարա վաստկէ տէ իս մոռցի:

— Հետոքս չ'է իւր ձեզ մոռնամ, զաթը գլօխս ուր ներք զայ նը ֆէօս կու վազիմ, իւնտէօր իւր աս տըպայ (անգամ) ալ մատտէի մի համար իմ էկէր:

— Ըսէ՛ տեսնիմ, էկէն:

— Էֆէնտիմ 350 խուրուշի պէտքութիւն մին՝ ունեցայ էվ բարկէնին էսնէնեըին ալ գէօրծս քիչ մը թափսամիշ կ'ուլլի, էկէր իւր խապիլը կայ նը 61 օր վատէյով թահվիլ մի տամ, էվ տուխուլին իճապ արած կիւղէշթէյովը թէսլիմ անիմ:

— Էկէն, դիւն բարէօվ գիտես իւր էս ըռէն ինսիւզ մարդիւ քօռ մանկըռ մ'ալ չիմ ի'տար: Լաքին էս հէռվէն կուճայիմ իւր դիւն ճէպպար տղայ մի կ'ուլլիս, էվ տայի Վ'եկէնի մէջ թահվիլի ալ պէտքութիւն չ'ունի, էս քեղի հըմայէկս էք թախտատան 350 խուրուշը կու համրիմ դիւն ալ նայէ ուր 61 օրէն 400 խուրուշ թէսլիմ անելիւ խէյրէթ անես: Լաքին բան մ'ալ կայ՝ հէր իշխտար իւր մենք տայի եկէնինք իսէ տէ. Ասվազ կէճինտէն տա՛յ, մահը մեղի հըմար է, ասօր կանք առտիւն չիկանք, ատէօր հըմար՝ սէնկըս մուխթասար բան մի գրէ, իմզատ տակը նետէ ու օնցի գընա՛ բանիդ էտըվէն:

— Թուղթ մի հիմմէթ արէք իւր գրիմ:

— Մատէմ քի անէնկ ալ տը գրես անէնկ ալ նը՝ սավարագայի սահիհէին վրայ գրէ:

Էկէն աղան պահ մը կը շառագունի, բայց դրամի անմիջական պէտքին համար ակամայ կը խոնարհի և մէկ ոտմտմբ կը յառաջանայ պաշտօնական թուղթն առնելով կը դառնայ տեղը, միայն կը համարձակի հարցունել թէ,

— Տայի աղա, չ'իլլի՞ր իւր 61 օրուան թախտիս արած իճճուն խուրուշի ֆայիզը հմայվընէ վրան չ'իգանք:

— Էկէն, մենք զաթը թէքլիֆ չ'ունինք, էս քինէ ֆայիդ տ'առնի՞մ «էտէթ սաքին օլմասուն» իւր կըսիննը անէ:

Էկէնին ճարը հատնելով՝ կ'սկսի մուրհակը գրել և ստորագրութիւնը դնելէ առաջ կը մատուցանէ տայի աղա-

յին հաւանութեանը, որ նա բարձրաձայն կը կարդայ հետեւեալը:

400, միայն չորս հարիւր խշ.

Պայիսի սէնէթըս այս է վէօր, Պոլիս Վէզիր խանը սաքին Ակնցի բարձրապատիւ սառաֆ Մանկսար աղայէն, 400, միայն չէօրս հարիւր խշ. հէք թախտատան զիմմէթ արի, էվ թուականէս մինչեւ 61 օր տուխուլին զումարը յիշեալ աղային հէտը թէսլիմ անէլիւ կ'ստորագրիմ այս սէնէթս: Աստուած ամօթով չ'անէ, ամէն:

Թախրիրին վկայ իմ,

— Էկէն, բարով է լաքին ֆայիզը մոռցեր էս զիքը անեւիւ:

— Ֆայիզը վրան էկանք ա':

— Ըսել բանս ատ չէ', վախիտ տայի էկէն փազար-լըզի է իսէ տէ, տուխուլին օնցածը զիքը չ'ես արիւր ըսելով կը պատռէ և ուրիշ պաշտօնաթուղթ մը կու տայ որ նորէն գրէ:

Էկէնը ամենայն համբերութեամբ դարձեալ կը գրէ, ու այն ինչ Մանկսար աղային մատուցանելու վրայ էր, հաճի Մինաս աղան ներս կը մտնէ, վերարկուին քղանցքներն ամփոփելով՝ կը բարեւէ ու հրամանի սպասելու ձեւով կը կենայ:

— Օ՛, բարի եկար, Մինաս աղա, օնցի վեր: Զէհէր տէ-վէթի կու նայէիր իւր միթտ իյնայանք:

— Հետտէրնիս չէ Մանկսար աղա, ըսելով կը նստի, ուր Մանկսար աղան մատովը ցուցուցած էր:

— Աբիկ...:

— Համմէ'...:

— Մանչիլ, թապլա բե'ր, խէհվէ էփէ':

Աքիկը կ'երթայ առած հրամանները կատարելու: Նոյն ատեն Մինաս աղան խօսք առնելով.

— Վախիմ թը զէօրժերնիւդ մանի էղայ. ըսելով էկէնը կ'ակնարկէ:

— Խայիր էֆէնտիմ, մէջերնիս օտար չիկայ, ան մեր էկէնն է:

— Խէրը տեսնէք, Ասուած ամուր ձեռօք պահէ, լաքին հէջ օր մի օրանց էկէն աղային խօրըթան չ'էիք արեր, ատ մի նասիպէթէօվը իւլֆէթ չունէի հետը:

— Էֆէնտիմ . . . :

— Էֆէնտիմիզ Ալլահ:

— Չիւնքի, էօզ պէ էօզ էկէնս չէ իսէ տէ, ա'ն նազարովը կու նայիմ, թը չէնս էկէնը, իմ քեռկինիս մօրքուրովը տալովը խումային նիրովը աշխընին թոռն է:

— Կէնէ շատ մօտիկ էք էղեր, էվ էկէն կը սեպուի:

Մանկասար աղան այլեւս էկէնին գործը կարճ կապել և վայրկեան մ'առաջ ճամբու գնելու համար.

— Էկէն, գրեցիր նը տուր Մինաս աղային՝ թող մէյ մ'ալ ան նազար անէ:

— Գրիւթիւնն ինչ է նայինք:

— Էֆէնտիմ, չիպիտիւտական բան, տայր էկէն փազարըլիս սէնէթ մի:

Հաճի Մինաս աղան կ'առնէ վերանորոգեալ մուրհակը եւ բարձրաձայն կը կարդայ.

400, միայն չէօրս հարուր խշ.

Պայիսի սէնէթս այս է վէօր, Պուլիս վէզիր խանը սաքին Ակնցի սառաֆ Մանկասար աղայէն 400, միայն չէօրս հարուր խշ. եէք թախտատան զիմէթ արի, էվ թուականէս մինչեւ 61 օր տուխուլին, սոյն գումարը յիշեալ աղային եէտը թէսլիմ անէլիւս, էվ միւրիւրին իճապ արած կիւզէլթէյօվը էտա անելիւս, կ'ստորագրեմ այս թայհֆիլս Ասուած ամօթով չանէ, ամէն:

187, Փետրուար 24

Ն. Բ. Մ.

Թախրիրին վկայ իմ

* * *

* * *

— Ըսել է իւր ծառայականս ալ վկայ տի գրվիմ, լաքին, գիտես թը՝ «իճապ»ին «պ»էն՝ «զ» ի կու չալէ էվ չիւրիւթին միտ բանին կը փոխուի:

— Էֆէնտիմ, Թէքլիֆ չուներ, մենք ճան եւ ճիկէր ինք, քէմալն'ինչ է իւր, հըմա մէյ մ'ալ ատէօր համար վարագան չիտի խզտինք, ա', «պ»ին ճէօթիւ առդան քիչ մ'ալ թող պէրահ շինէ, լըմըննայ երթայ՝ հէյ կիտիսի, էվ հէր իշխըտար իւր զէհմէթ է իսէ, էկէն աղային խաթէրն համար վկայիւթիւննիդ ալ իմզա արէք, կ'ըսէ, եւ 350 խշ.ը կը համրէ:

Էկէնն ալ իր կարգին, ստորագրելով պարտամուր-հակը կը մատուցանէ և դրամները գրպանելով, մեկնելու պատրաստուած ատեն.

— Երկու վարագաններին պէտէլը չի տըվիք, կ'ըսէ Մանկսար աղան:

— Ես դիտէի թը մէկին փարան տի տամ:

— Մէյն ալ ասկի էռէշ խղտեցանք ա':

Ստիպեալ՝ էկէնը երկուքին արժէքն ալ կը վճարէ ու կը մեկնի, մտովի անէծքներու տեղատարափ մը եւ անլուր յիշոցներ արձակելով:

Այս տակաւին «Տայիի էկէնի» առեւտուրն է, Տէրն ինք ողորմի օտարականի հետ կնքուելիք պայմաններուն:

Գ.

— Աբիկ, սա՛ ճերմակ ջրին փօլատը (Թէփսի) սաղեցիր (զարդարեցիր) նը՝ բեր մէյ մէկ հատ կընծինք:

Աբիկը կը բերէ օղիին ափսէն հանդերձ զանազան աղանդերներով: Գաւաթները կը լեցուին ու Մինաս աղան պատուոյ առաջնութիւնը Մանկսար աղային ձգելով կը սպասէ:

— Հրամմեցէք Մինաս աղա, կ'ըսէ ու իրեն գաւաթն առնելով կ'սկսի բարեմաղթութեանց:

— Բարի էկար:

— Բարին արեւնի՛դ, կ'ըսէ Մինաս աղան ըստ կարգին ինքն ալ գաւաթն առած ըլլալով:

— Ասուած իր տեսիւն չի զրկէ՛:

— Ամէն:

— Աստուած էմօէնիւս գէօրծին ալ խայլելիւ աջօղութիւն պարգեւեցնէ:

— Ամէն:

— Աստուած էսէմէյի ալ զաւալ չ'իտա'յ:

— Ամէն:

— Աստուած փիւս նէֆէսէ՛ պահէ:

— Ամէն:

— Բարի բարկենտանք է՛վ բարի պաք դայ վրանիս:

— Ամէն՝ կ'ըսէ եւ վերջապէս առաջին զաւարթը կը խմեն. մէկ երկու խօսք փոխանեկելէ յետոյ, զաւարթները կը կրկնեն, կ'եռապատկեն և զլուսները կ'սկսին կամաց կամաց տաքնալ:

— Բարօվ միտս'ինկաւ, հաճի Մինաս աղա, սա՛ ձեր քիսպի իքամէթ արած ճիւղարիւն իւր Ալթի Մէրմէր կ'ըսին իսէ նը, Յ մէրմէր ըսել կ'ուզին թը, տակը մէրմէր, ատէօնց վէօրն է տրիւսթը:

— Մեղավէօրս, հետտըս չ'իլլելէօվ հօռմերէնի մէջ կալլած (ոռնեցած) աշնալիւթեանս միւճիւլէօվը «ալիթի» իրաւ ըսել է, վէ ասկի թէչէնիւշ կանէ «իրաւ մէրմէր»: Վախիտէ մեծիւնասմէն լսեր իմ իւր կ'ըլին թը, մեր ճիւղարին գետնին տակը ճէսիւմ մէրմէրի խայա մի կայ, այլըմ բիվայէթի մ'ալ նայելով Յ մէրմէր խաղնէլիւ աղբիւր մի կայ էղէր, անիւնը անկի միացեր է:

— Էթքի (վերջի) ըսածդ՝ տահա էվէլօք իմ զէյինս պառավ:

— Ծառայական տ'ալ անենկ նէթիճէ կու հանիմ:

— Բիշ (քիշ) կու մնար թը մտացս տ'էլլէ'ր:

— Էօմի արէ՛ք:

— Էօմիւր խուլի ինք:

— Պաշ թաճի:

— Սա ուր է, հաճի Մինաս աղա գիտես իւր, անցած վախտ է, կինէ ասենկ մերն էյիր հրամէր՝ սվկի նվկի կու խօրաթէյանք, էվ անվախտը հրամասնքդ խօսք էիր տըվեր թը Պէկօղլի թընելին մէյնուլիւնը տանէյիր,

ասիլի բարով վախիթ չ'իւլիր, էկէր խապիւը կայ նը մտիկ անինք, հէմ բան կու սօրվիմ, հէմ էյլիկ կուլլինք, հէմ վախիթ է կօսնի:

— Գլխիւս վրայ Մանկսար աղա:

— Ճկառատ թէղէլէմիշ արէ, մէյմէկ ալ ճընկինք իւ օրհնած բերանդ բաց իւր մտիկ անինք:

— Էֆէնտիմ, թնէլին մաքրնայիտայիւր ունեցած քէսպիւ-
յէթը չէ իւր անխըտար մարդ էնտէշէյի կու տանի, իլլէթը անոր այլըմ խուսուսները, ինտէօր իւր հրամանքնիդ ալ տեսեր էք:

— Իշխըտար տիպածէյովը թանգիմ անէս նը՝ անխըտար էվէօք մէմնիւն տիլլիմ, զօրէմ մէղավէօրս հիշ չ'իմ տեսեր. վախա՝ ըսին թը «Երթանք նստինք» իսէ տէ, էս աննկ սատրնայական ըղվաներէօվ շինուած բաներիւ ալօնջ չիմ կախեր:

— Մատէմ քի հէ՛չ չես տեսեր նը, գէօրծը քիչ մի թափսիլաթօվը տի մէյնիմ:

— Սա՛ խէտէհնիս ալ ծփինք, Ասուած մարմնավէօր աչօք կրկին սուրբ Երուսաղէմ ալ նասիպ անէ:

— Ամէ՛ն, էֆէնտիմ, քէօփրիւն օղթին կ'օսնիս, քը-
չըտտայ մի էռէշ կ'երթաս, սօլիտ ճուլ մի կու տաս, քիչ մ'ալ կ'երթաս, մէյ մալ նայիս իւր աջիկ թեւիդ վրայ չիֆթէ խանաթլու մի կու գայ, անկի ներս կու մըննէս իւր գիմացդ մթնշաղ բուռն (հաւնոց) մի կու գայ, ներսը ֆոէյ մի ն'է նստեր, քսան կուտը կու կոխես՝ ափըդ ֆըթիյ մը տայատմիշ կ'անէ. կ'առնես տէֆա սօլիդ կու դառնաս իւր ասըլ մաղըրան տի մըննես, հալ պու քի չէօրս դիդ գէօց է: Էնիսէ, ֆէօն ֆոըլտալիս մի կայ ու տէֆա ֆոէյ միին է կօյներ, անէօր եանաշմիշ կուլլիս: Հալ պու քի իմալ է կօյներ, անէօր Եանաշմիշ կուլլիս: Տէրիքէն էֆէնտըմ խօրըթաս թը «Սէն կէն քի օ աշըլա»։ Տէրիքէն էֆէնտըմ խօրըթաս չիւրիւթմիշ չանիմ, մշտեցի օղդին օնցա՛յ, մէյ մ'ալ

էտիս նալիմ իւր կրնէ գէօցէ ու էս աղբւը կու գըննըվիմ:

— Հալլա'հ, հալլա'հ, տահա ինչե՞ր ալ իճատ տ'անին:

— Ըսեմքէն, քիչ մի ատ աղբւը էյլիկ կուլիս, մէյ մ'ալ նալիս իւր աղբւին դէօը կու բանան էվ մախուլիսին հետ խառնըվելէօվ, Կօսնիս հոէջ ուր՝ Էոջլա լիւք ճէսիմ արապա է Կօյնեք, էռէշկինը մաղբրային ծակին, բերանը, վէօր ֆէօն կու նստին էտնա թախումը, օրթայի՛, արապան էվսատ մարդիկը էվ էտըվին ն'ալ աղաներիւ մախսուս է:

Մէղավէօրս, օրթայի արապան ինթիսապ արի ու օնցա ներս: Նախիլիէթիս պաշլայէլիւն իւրսար վախիտ շօնցաւ, անես տեսեր իւր, ճինիվիղի ճընկըրտախ մի չաւ-ւեցաւ էվ անէօր էտըվէն բերնի տիւտիւյ մ'ալ չալեցին ու մտանք մաղբրային մէջ: Լաքին, ասըլ ֆէօգիիս տիւնը թնտացնող մատտէն ան է իւր, խօսքս թէքքի էտէպ է, մօնչ վ'աշխիկ խառուշուս էվ հիրաց կու նստին, ձօղունքը փակած քօր խանտիլի մի լիւսէօվը:

— Ա՛լ իշ կայ չիկա՛յ, միննակը հացը կ'երթայ ու մենք ալ էտըվէն չինք ժըմներ (ժամաներ):

— Ծառայականիդ ալ ճէլպ արած նօխտան ան է: Լաքին մէյ մի մէջը գըննըված եղայ: Ախրպէթ, ճըկառա մի չինեւ ու վառելիւ միւտտէթի մի մէջ, միւթ մաղբրայէն էլանք լէօս աշխարք, դըռվիքը բացին ու մըջէն դիւրս լըսվեցանք: Ֆէօն նայեցայ իւր մեր պօշին խայիշ մին ին կապեր, էվ ատ խայիշին ճէօթը վարը մաղբրայի մի մէջ ին իջըցուցեր, ֆէօն մանճըլըս մին ին չինեք, էվ վափօռի չարխի մի օնցուցեր ին, կրակին հէրէքէթէօվը մանճըլըսը կու դառնայ էվ քանի խայիշն իւր վրան փաթթըվի նը, արապաներն ալ վեր կու քաշվին: Էվ էք ուր ուր վար երթալ ուզին նը, անվախտ ն'ալ մանճըլըսը կու քակին էվ կու պաշլային արապաները դարնիվար գըլտրիւ: Հատթայ երկու ճամբայ ին չինեք ու երկու թախում արապայ, չիֆթէ խօվաւու խուշու միսալի, մէկը կ'ելէ ու մէկաւը կ'իջնէ:

— Բան մի կայ իւր պէյլինս չառաւ թը խայլը ինտէօր ատխըտար բեռները կու քաշէ ու չի փրթիր:

— Էֆէնտիմ, խայլը ըսածս անենկ միսալ մին էր. չէնս ասըլ չէլիկ թէլէօվ՝ մազպութ բան մին ին թէրթիպ արեր:

— Սէնկ ըսէ՛, լաքին ասըլ միւթ մաղըրային վրայօք մալիւմաթ մի չի տըվիր թը ինտէօր ին շիներ:

— Ատ մատտէն էմենէն էվել մարդիւս պէյնին դէմ է. չիւնքի էրուր ուր շինելու միւպաշէթ արեր ին նը՝ հէմ վերէն ին ծակեր, հէմ վարէն, էվ կէս ճամբան իրար խարշոււաշմիշ արեր՝ մէկ չափուրի վրայ:

— Ատ մատտէն իրաւ մարդիւս գէյնին դէմ է, լաքին սա՛ չիմ հասկնար թը ան ճէսիմ ուլու մաղըրան բացեր ին նը՝ ինտէօր կուլլի իւր վրայի գննված անխտար կէօրքիւմլիւ տնվիքը չին փլէիր:

— Էֆէնտիմ, մաղըրան փորած վախթնին անենկ մազպութ էվ տէօրթեանի մամուր թօնօզ մին ին դարձուցեր իւր, հատթայ՝ մինչեւ Գաբրեւական փողին փշման օրը կօյնիկ տի մնայ:

— Հաճի Մինաս աղա, բան մի տէրճ արած ատենդ՝ անենկ շիւրիւթօվ կու հասկցնես իւր, հէմ բարօվ մի մարդիւն գէյլինը կու խօթես, հէմ ալ մարդ հաւասի կու գայ մէյ մի տեսնելիւ:

— Մանկսար աղա, հրամամանքդ իսմէ շատ տ'ապրիս:

— Ինտէօր. . . :

— Հըմայ. էս տ'ըսէի թը ասէօր էմմենէն բարէօվը, առտիւն չէ մէկըլ օր «Ըստըռիտեայ բանայիրի» է էվ թաթալլան տեղէն կ'եւլէ ու կու նստի, ասելս ձգես գետինը չ'իյնիր էվ շիւնը տէրը չի ճօշնար, մարդ ու մարդասանք կու կըլին. էկէր իւր մինասիպ կու տեսնէք նը, մենք ալ անտօնց կ'եւլինք, թիւթիւն ալթընիս կ'անինք ու ճամբայ կ'եւլինք. թնէլով կօսնինք Պէկօղլի էվ անկից ալ թաթալլա, աչօքնիդ կու տեսնէք:

— Ատ բարով կուլլի, անենկ է նը, խէտէհըդ առ նայինք. Ասուա՛ծ տէօվլէթի դաւալ չիտայ, Ասուա՛ծ հա- խերնիս խայլըլիւն կամենայ: Ասուած բանդ յաջողէ:

— Ամէ՛ն, Ասուած հրամանիւց տ՛ալ էրկան կեանք տայ:

— Մանչի՛ւ, Աբիկ, կերակուրին սինին բե՛ր:

ԵՐԿՈՒ ՍՏԵՐԻՄ ՀԱՐՍԵՐՈՒ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ *

Ա Կ Ն Ա Յ Մ Է Ջ

— Աչքըթ լէօս, Օղըտայ խաթիւն՝ ճամբորդնիտ ալ քէտէրսիւզ ներս առիք:

— Լիւսով կեցի, նուենուֆար խաթիւն, տառօսը Աղա աղբօրս լընի ուր ան ալ (այս վերջինին ամուսինին ակ- նարկելով որ ամուսնանալէն 7 ամիս վերջը մեկնած ու 10 տարիէ ի վեր չէ վերագարձած) անկիմենէն ձան տայ ու ձորկանը վրայ երըվայ, ըմայ բարէօվ ուր եկա՛ր աս գիշեր երկու աշվիս իրար չէ էկեր: Աղա աղբար տ՛ալ (իւր ամուսնին ակնարկելով), ըսաւ թը «Մըճասսուզութիւն մին՝ ունիս» նը, չէ ըսի:

— Խէրը ըլնի՛, իշ կայ իճապայ:

— Այս, իշ տիլլի ուր, երէկ առաօնց կեսուրս ելաւ թը՝ «հարսը դիւն գիտես իւր տղուս գալիւն համար, ես ուխտ իմ արիք»: ու ելաւ Սուրբ Նիկողոս գնաց: Աղա աղբար տ՛ալ թիւթիւն ալթին արաւ ու սըֆտահ չարչուն գնաց: Ես ալ էլայ տիւն ու դէօռ աւըլեցի, չըվեցի, մառ- խեցի ու կործեցի, էտքը միէ օր... մօյ ու մույ քըսուր- ները սըրան զնիմ ըսի, ատ հէտըղին (նոյն պահուն) նայիմ ուր աշխընի թասֆիր մ՛ալ կայ, — ո՛վ գիտէ թը որ քազն է — ըսի ու էտին չըջեցի ուր՝ շեւրիւթով ճըֆուալիւ գիր մի կայ, կայկըպելով կարդացի ու ա՛լ իշ լընելս չի

(*) Քաղուած 1899ի «Երազիկ» Շարաթաթերթէն:

գիտցայ, մէկէն թը անէօր... Ըստըմպօլու սիրականն է էղեր, պէլլիւ թը հետն առեր ու հըժուի (միշէն) Ակինը ձորը բերեր է:

— Ի՞նչ արիւր, վախիմ թը խըզտեցիր:

— Մըրա՛յ, խենթ իմ խելա՛ցս, էկուր ուր ցըցընիմ: Տիկին Նունուֆար լուսանկարը Տիկին Օղըտային ձեռքէն գրեթէ յափշտակելու պէս ընելով, երկար դիտելէ յետոյ:

— Մըրա՛յ, մահնինք ելլէ աշխի՛յ, պարի աշխի՛յ. գիտես թը լիւսընկան պառեր ու միջէն էլեր է:

— Քլլ քուրուկ, ասէօ՛ր վէօր տեղն է շհետը (գեղանի), մազերն ուր ըսես նը՝ գողի կաղաթ կու մանի:

— Զէ մըրայ լիւկ, մազերին անէյ լընելը Ըստըմպօլիւ օղանձայէ, տաքերմէս լսեր իմ ուր, կ'ըսէր թը. «Կեն Պոլիս մօտայի խըզմէթ կ'անին»:

— Մատանին վար օսնի՛ Նունուֆար խաթիւն, աշխիյն ո՞վ տիլլի ուր մատայ տի կ'ալլէ ու մատային ուղածը տ'անէ, էս 12 տարուան հարս իմ, տահա կեսէրս հետան խօս իմ, էկէր էս ատէյ (այդպէս) աշխիյ մի կ'ալլիմ ու իս դռի վռին ուր խախցընէ նը, աքինս տակը կ'առնիմ ու շիհետ մի կու տըպըրկիմ, անվախթը կու տեսնէ թը թա՞նը մածուէն կ'ելլէ, թը մածո՞ւնը թանէն:

— Դիւն տահա ատ դիտե՛ս, Ըստըմպօլ, կըթթիկը (կիները) էրըյ մարդկացը թեւը կու մըննին էղեր ու ժօռ գալ կ'երթան էղեր:

— Միւննակը մեր էրկտաքը կ'երթան ու ֆէօն կու մընան:

— Էմմենիւն հախին չէ, Օղըտայ խաթիւն: Աշխըրքիս էտի ճօթն ալ էրթաս նը՝ գէշն ալ կուլլի ու բարէօվն ալ: Կընիյ (կին) կայ ուր բուն կու շինէ, կընիյ՝ ուր բուն կու քակէ: Էր կիօիթից քօթիւսի օլմագ, Բար քիցիսիւցե Բար կիքիք, կ'ըսին: Հըմայէկուկս էկէր խօսքըս մըտիյ տ'անես նը էս քեզի խրատ մի տի տամ:

— Ա՛տ իշ խօրըթայ է, էս քեզ՝ մեզ (մեծ) քօրս գիտիմ:

— Չէ՛, դիւն էս մեզ քօրս, դէօրէմ պըսակով դիւն
իսմէ մեզ էս:

— Թող ատէյ լընի: Հըմա իս նայիր ըսի՛մ, անիւր
իւր գիտցար աշխընին մէսէլէն, հէջ պէլլիւ չառած թաս-
ֆիրը շիհետիւյ մի տեղը կու դընես ու ասկի էտքը գըլ-
խաւորիդ պուկը (կոկորդը) կու մըննես ու կու նայիս թը,
ինք խօրըթան էռլիդ տի բանա՛յ: Էկէր նայեցար իւր
մայպալի կ'անէ նը, գիտցիր ուր պուկու ին արեր: Ան-
վախթը մենք ալ Խուպհարենց մամային հետ օխթն ան-
գամ լիւս ատպիր ուխտի կ'երթանք ու պուկուն կու քայ-
վի: Էվ դիւն հըմայվընէ (այժմէն), քէսան չի դարտըկած,
ի՛նչ ուր ձեռք տ'օսնի նը թախթասէփէթըդ կու, զօրեմ
առտիւն մէկըլլօր՝ կ'ելլէ կ'երթայ ու աղժուէն կու խզ-
կէ, հէջ ուր չէ նը վախիթ մի կէչիմ մէի թարաֆէ միւթ-
մէյին կուլլիս:

— Վարստ՝ Աստուծմէ առնես, Նունուֆար խաթիւն,
գիտցայ թը սրտիս մէռ (փուշ) ն'ելաւ,

— Շինէօրակալ իմ, կեցի բարէօվ, թառխընխաչիս
թանճիրան կըրակին վրայ էր՝ վախիմ թը տայն առաւ:
Էրթաք բարի, գալ ասօրըս ճամբատ տի նայիմ:

Յատկապէս Ծաղիկի համար գրեց

Մէն - ԳիՄ

ՆՈՒՆՈՒՓԱՐ ԵՒ ՕՂԸՏԱՅ ԽԱԹՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՐԿԵՆ ՏԵՍՈՒԹԵՐՆԸ

Վերջընթեր թիւով մեր յիշածին համեմատ՝ ճիշդ ութ օր վերջը Տիկին Նունուֆարին կեսուրը հարսին կ'ըսէ.

— Աշխի հա'րսը, Ծնիկոնց Օյաս աղային վար իշնելիւ աչքի լէօսերնիս էմեց (ուշացաւ), հըմայէկս Տալիթէ խաթիւն ն'ալ տի մէխթըրէ թը՝ «Մեզ քրէքը (պատուել) չի գրին իւ չէկին»։ Անէօր կորայ գէօրծերդ սըրան դիւր ուր՝ աս իրիկուն անէօնց ն'երթանք։

Տիկին Նունուֆար կեսրոջը դէմ տակաւին անխօս ըլլալուն համար՝ գլուխովը հաւանութեան խոնարհութիւն մը միայն կ'ընէ, եւ երեկոյեան ճաշերնին ընելէ ետքը գիշերուան ժամը կէսին՝ երկու փոքրիկ մանչ տղանքներն ալ միատեղ առնելով, կ'երթան Ծնիկոնց տանը դուռը կը բաղխեն։ Տիկին Օղըտայ դուռը կը բանայ, եւ հիւրերը կ'առաջնորդէ ընդունելութեան սենեակը։

— Հրամմեցէք, օնցիք վեր Դշխու խաթիւն, աս ինտէօր եղաւ ուր միտվընիտ ինկանք ու օտաս տայ (ոտքի տակ) նայեցաք, կ'ըսէ Տիկին Օղըտային կեսուրը Տալիթէ խաթուն։

— Մի մէխթըրէք Տալիթէ խաթիւն, Օյաս աղան քանի էկէր է նը, էմէն էօր փորս կ'եփի՝ ըմայ տղոցն հետ կ'իշինք ու կ'ելինք օրն ինտէօր իրկուն կուլի նը չենք գինար։

— Տղա՛ք, Նէնէ խաթիւնին ձեռքը պագէք, կ'ըսէ Դշխու խաթունն, եւ այն ատեն 5 եւ 7 տարեկան փոքրիկներն երկիւղածութեամբ կը յառաջանան, մեծ մայրերնուն հրամանը կատարելու համար։

— Ապրիք տղաքս, ապրիք, Ասուած ամուր ձէօք պահէ, Ասուած փիս նէֆէսէ պահէ, մեծը անենկուկ տատը կուժանի (հայրը կը նմանի), գիտես թը խնջեր ու քնթէն ձգեր է, օրինողին խուրպան լընիմ։

Ըստ կարգին՝ Տիկին Նունուֆար եւս Տալիթէ խաթունին ձեռքը համբուրելու կը մերձենայ:

— Ապրի՛ս, Նունուֆար, տառօսը Փիլիկ աղային ընի ուր ան ալ գայ ու աչքի լէօսի գանք: Այս ըսած ատենը Տիկին Նունուֆար նոյն օրհնէքին համար կը պատրաստուի միւս ձեռքն ալ համբուրել, եւ կը կենայ, մինչեւ որ երեք անգամ «Նստէ՛» հրամանը կ'ընդունի:

— Աշվընիդ լէօ՛ս, Տալիթէ խաթուն:

— Լիւսով կեցի՛ք, Դշխու խաթուն:

— Օյաս աղա՛, տղաս ալ կու տեսնէլ՞ք Ըստըմպօլ,

— Մաշալլա՛հ, շարաթ չիլլէր ուր իրար չի գայանք, ան հըմայէկուկս գէօրծը բարով սըրային դրաւ, խանիւթը ճէսիւր տեղ է, չիւնքիմ Ըստըմպօլ՝ Նախըլպէնտ ըսուած մէհէլէն, Սուլթան Էհմէտ թապիր կ'անին վէօր վէս (վեց) մինէրէ ունի էվ Նախըլպէնտն ալ անէօր ճիւլարն է: Անտեղի ակտէրու թիւնը՝ սառֆու թենէն բարով է, հըմայուան կիտիշովը՝ ասկի երկու տարիէն մաղպութ սիւսճի մի կուլլի, լատէնէն բունէ մինչեւ մէղկէթին, սօյէն (սանտր) բռնէ մինչեւ աւելին կօթը, եւ այլս կարգին կու ծախէ:

— Լատէն ն'ինչ է, Օյաս աղա:

— Մենք էկիր ուր կ'ըսենք նը ան է:

— Միննակը, Ըստըմպօլ կ'երթաք նը կու բարկնաք ու կու գաք:

— Դշխու խաթուն, էկէր Ըստըմպօլիւ թէրպիյէյին չիւրիւթովը չի խօրըթէս նը, քիսպիտ մանի կուլլի, չիւնքի ֆէօն (Պոլիս), հաւուն՝ թափուիս կ'ըսին, վառեկին՝ փիլիճ, մածունին եօղուրտ, կաթին սիւտ, թուրին՝ խըլիճ երեքշարթիւն՝ սալի, կիշէռելիւն՝ թարթել, վէ հաթտա՛յ, ձին կու նստին՝ խայըլսն ալ կու հեղնին:

— Մամա՛ (մեծ մայր), խայըլս ն'ինչ է, կ'ըսէ տղեկը:

— Աղի՛կ (փոքր տղայ) խայըլսը՝ խմէօր թրեկու տաշտի պէս բան մին է, մինակ թը՝ երկու ճէօթը (ծայրը) բարէօվ մի տընկըված, ծովուն էրէսը, կու կոյնի անէօր

մէջ մարդ մի կայ, ու աս մարդը երկու ձեռովին՝ երկու տափակ թի ունի, ճամբորդները կ'երթան մէջը կու նստին, էվ մարդը կու պաշլայէ թիյերովը ծովը խըզտել՝ վէօր խայլին էռէջ երթայ: Մեր քէլէքին միտալը բան մին է, մինակ թը՝ աս քիչ մի ֆառխլիւ է:

— Օյաս աղա՛, բարով լիզունիդ կօյեր է:

— Ալ չի՞ կօյէր, անխտար միւտէթ Ըստըմպօլ՝ Իւսկիւտարու Հէրէմ Իսկէլէսին ախտէրիւթիւն արանք: Այս միջոցին Տալիթէ Խաթունը Տիկին Նունուֆարի դառնալով.

— Նունուֆար, սիրտդ ֆէօս կու զրխմըվի, կ'ուզես նը Օղըտային քով գնայ, Պէլլիւթը կերակուրին ամընները կու վըլանայ:

Տիկին Նունուֆար առանց երկրորդել տալու՝ կամաց մը դուրս կ'ելլէ, եւ ստուգիւ կը գտնէ զՏիկին Օղիտան որ խոհանոցին մէջ իրեն կը սպասէր:

— Էմմէն օր աշվիս դէօւը մընաց, ասօր կու գան, առտիւն (վաղը) կու գան, մէկըլլօր կու գան ըսելով:

— Ասօր աշվիտ չի պաղեցա՞ւ, ըհընակ եկայ, աս տըպայ (անգամ) էրէսդ կու խնդայ, գիտես թը աշխընին թասֆիրին մէսէլէն հէլլ արիք:

— Ըպա՛յ, ան իրիկունը, ինք... ըսաւ թը՝ «Օղըտայ չըսես ուր քեզի թասֆիր մ'ալ բերի», ու քըսուրներուն մըջէն հանէց ձեռքս տըվաւ, «Աս վէօ՞վ է ըսի նը». ըսաւ թը, «Աս իմ տայեուս թէօռն է, չիւնքիմ տայեիս վաթձունը օխտը թարըլսին՝ Ըստըմպօլ կարգըվեր է, էվ աս անէօր աշխիյն է, վէ հատթայ էտին ալ գրեր է, ըսաւ ու կարդաց, երկու իրեք խօրըթան միտս ի՛մ պահեր ու քեզի տ'ըսիմ:

— Ըսէ տեսնի՛մ:

— Բարով մի չիմ կըրար՝ ըմայ սէնկա, յաւերժաւ կան, անմուաց, արտայայտութիւնի պէս բաներ էր, քըլ քուրուկ՝ գիտես թը Նարեկէն թուխթ մին ին խըզտեր ու թասֆիրին էտին ին փակուցեր:

— Տէ տեսար տէ՛, քիշ (քիշ) ֆիաց իւր անշիւշ տեղը
դիւն քէնէ տ'էլլէիւր, հըմայ էս քեզի պէյթ մին ըսիմ,
դիւն ան բարով միտքդ պահէ:

Կէլտի կէշտի կիւզէլլէրին քէրվանի,

Ֆըրսանտ էլտէ իքէն սիւրըն տէրվանի:

— Ատ ըսէ, քուրուկ, ատ ըսէ, խէհվէն ալ էոէ դա-
հեցաւ հանինք, կրայ (կրակ) նին թէզինք (ծածկել) ու
խէհվէն տանինք, ըսելով սուրճին ափսէն Տիկին Օղըտայ
կը տանի ներս, իրմէ վերջն ալ կը մտնէ Տիկին Նունու-
ֆար:

— Հրամեցէ՛ք, Դշխու Խաթիւն, կ'ըսէ Տալիթա Խա-
թունը, եւ կարգաւ սուրճերը կ'առնեն:

— Հիւ... հիւ... հիւ...

— Ի՞նչ կու թըզկաս քովս ի վեր:

— Մա ... մա ... է՞ ... էս ... ալ խէհվէ կ'ուզիմ,
կ'ըսէ փոքրկանք երէցը:

— Սուկուստուզ (չտես), կ'ըսէ մեծ մայրը:

— Օվընէ՛ս, (Յովհաննէս): դիւն հըմայվընէ խէհվէ
խըմէս նը, առզաներդ կու սեւնայ, կեցէք ուր էս ճէպս
չէքէր իմ պահեր, ձեզի տի տամ:

— Ի՞նչ զէհմէթ կ'անէք, Տալիթէ խաթիւն, հըմայ
տիւնը կերան ու էկան:

— Անէօնք տղայ ին, ուտելով տի մեզնան, Դշխու
խաթիւն:

— Մամա՛, չէնըս մեզի հէքիյաթ մի տի խօրըթես:

— Վաղն իրիկու մեր տիւնը կու խօրըթիմ:

— Չէ՛, էս հըմայ կ'ուզիմ:

— Մասլուսին սիրտը մի կօյեր, Դշխու խաթիւն,
կեցիք ուր էս քեզի բարով հէքիյաթ մի խօրըթիմ:

— Պատառ մի տղին ըսածը տիւլի՞, Տալիթէ խա-
թիւն:

— Իշ տի բանինք, վախիթ է կ'օսնի, հազըր մենք

ալ էյլիկ կուլլինք, ըսելով, Տալիթէ խաթունը կը սկսի պատմութեան:

«Հէքիյաթ հէքիյաթ, հէք մի գըտա՛յ, գընացի էգին վէգ մը գտայ, ծակեցի մէջը մտայ, հարսնիք արի ինչո՞ւ չեկաք»:

— Է՛ս ատ հէքիյաթը չիմ ուզեր:

— Է՛, կիցէք պաշխայ բարով մի խօրըթիմ, մտիկ արէ՛ք:

Տղաք ականջ կտրած մտիկ կ'ընեն:

— Էղե՛ր, էղե՛ր, վախտովը հարուստ քուլֆաթ մի կան էղե՛ր, տիւն, տեղ, թաճիմիլլէթ (կարասի), ախոռը ձիյանք, էվ խատիւտիկ (նաշխուն) հարս մի՛ ու հազար բարի, Ասուազ կամեցեր ու տըվեր է, չէ ըսեր թէ վէօ՞վ (ով) էս ի՞նչ էս: Ըմայ գըռվընին ալ բաց է, մըննողին ու էլլօղին հէտ նիւ հիսապը չի կայ: Ասուրը մէյ ն՛ալ պապա մի գու գայ. «Իս ա՛ս գիշերը՝ միսէֆիր կ'անէ՞ք» կ'ըսէ: Անէօնք ալ ներս կ'առնին, կու կերցնին ու կը խմցնին: Գիշեր ուր կուլլի նը տղաքը բէօլէօրը կու շարվին. «Պապա՛, պապա, մեզի հէքիյաթ մին ըսէ» կ'ըսին, ըմայ գանք ուր, աս մարգիւն միտքը ծուռ է, աշվին տանը չորս դին ժօռ է ածեր, մըտացն ըսէր է թը, «էփ ուր ասէօնք գիշերը պառկին նը, էս կամաս մի կ'ելլիմ տիւնը կու թալլիմ ու կծիկը կու գնիմ»: Էփուր ուր տղաքն ալ կ'ըսին թը «Մեզի հէքիյաթ մի խօրըթէ» նը, մարդն ալ միտքէն կ'ըսէ թը, «Պարի կեցիք ու աս գիշերվան՝ իմ ձեզի արածս նախլիմ» ու կու պաշլայէ խօրըթել. «Վախտովը զամանովը ինծի պէս պապա մի կայ էղեր, աս պապան ասուրը մէկը զէնկիւն տիւն մի միսէֆիր կ'ուլլի, կու նայի ուր իր արգու արած բաները ֆէօն մէվճիւթին, գիշերը ատ տանը տղաքը կ'ըսին թը «պապա, պապա, մեզի հէքիյաթ մի խօրըթէ»: Ան ալ կ'ըսէ թը, «Էղեր էղեր աս պապըս՝ պարնին (պարան) լաթերը պարկս, ախոռին կարմրուկ ձիուկը տակս, խատիւտիկ հարսնիւկը

կոնակս, առտօնց ելլէք չի գըննէք աս պապս»: Տանը մարդիկը հէջ մամիււ չին աներ թը պապային խօսըթած հէքիյաթը իր վրան է: Քըններնին կու գայ կ'ելլին կու պառկին: Պապան ուր՝ զաթը միտքը դրեր է աշվին չի խփել, էփուր տանը մէջ էմմէն մարդ խռկալ ուր կու պաշլայէ նը, շիհետլւյ մի պառկազ տեղէն կ'ելլէ, հէքիյաթին մէջ խօրըթած բաները կու ժողվէ ու կու կըզկէ: Առտօնց տանը մարդիկը կ'ելլին ուր, ո'ւչ (ոչ) պապա կայ, ո'ւչ ալ ախոռին կարմըրուկ ձիուկը:

Էմմէն ալ իրար կ'օտնին, դէօռ ու դրացին կու գիննան, ձիերը կու հեզնին՝ էտըվէն կ'իյնին, չին կըբար գըններ: Ան վախթը կ'ըսին թը, «Միննա՞կը գիշերուան խօրըթած հէքիյաթը էճէյիփ մին էր»: Երկինքէն իրեք խնձոր ինկաւ, մէկը ինձի, մէկը նէֆէս հատցընողին, մէյն ալ հէքիյաթը խօրըթողին:

— Շինորհակալ ինք, Տալիթէ խաթիւն, ձայնդ անըս պառ: Քըններնիս ալ էկավ, հարսը Նուսուֆար, ֆէնէնը վառէ:

— Տահա նէօր էկաք ու նէօր իրար տեսանք:

— Շէն մընաք, Օյաս աղան ալ օխջ (ողջ) մընայ, նէօրէն երթայ ու նէօրէն գայ: Աշնան քները կու ծօյընան, մասլուսներն ալ տանինք ուր տեղերնին հօզճին:

— Բարի եկաք ու հաղար բարի:

— Դիւք ալ մերն հըրամեցէք:

— Թաճիզ կ'անինք:

Մէն - ԳիՄ

ԱՎԱՅԻՆԵՐՈՒ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Արդոյամեծար

Տէօքմէճօնց Մարտիրոս Էֆէնտի

«Մաղիկ» զաղէթային միւթէվէլին

որ ի կ. Պոլիս

Շատիւնց է իւր Ակնցիքս էֆքէրէնմիշ էղեր էյանք էվ կ'ուզէյանք իւր հրամաննիւցդ թափսիլաթլիւ վէ մաղ.

պուլ Վարադա մը թէպէտ լանինք, էվ մեր հոգուն տունը
 թնտացնող մէսէլէն հէլլ անինք. լաքին մըջերնիս անհնկ
 շիւրիւթլիւ էվ զադէթայի մէջ տերճ անելիւ կօրայ խէլէմ
 փարտող մէյ մի չէյանք կրար գններ. քսելնիքէն էֆէնտի՛մ,
 խօրըթաս չիւրիւթմիշ չանիմ, միտ բանին սա է թը՝ սէնկ
 արանք, նէնկ արանք, էթնէթքը (վերջապէս) կայանք
 տվանք իւր, Այնայ խնկացէօրիւ մէհլէյէն Զարջուանջիւ-
 րենց Մանկսար աղան կանչինք ու անէօր գրել տանք:
 Զօրեմ, Մանկսար աղան՝ Արուծիւն վարժապետին փէշին
 տկէն էլեր է, էվ այլմ ժամանակ ալ՝ վերի մէհլէն հոգա-
 բարձուծիւն արած է, ան իր խէլէմին քէսպ արած շիւ-
 րիւթէօվը՝ բարով մի կու հասկցնէ հրամանիւցդ:

Գիւլիւ ցաւուծիւն կու տանք իսէ տէ, աֆ կ'անէք ճէ-
 շերէթնիւս, աս ան Մանկսար աղան է իւր, Ըստմպօլէն
 Ակինը ձէօրը եկած վարժապետները կու քննէր: Վէօրն
 իւր բանին գար նը վար կու գնէր, վէօրն իւր իւր չի
 գար նը, քիրան կու բռնէր (Ջորեպանին յանձնել): Հէջ
 մտքէս չ'ելլեր՝ աւուրը մէկը, կինէ ասենկ տիպլօմալիւ
 ճաշճիրիճիճօզ վարժապետ մին էր էկեր Ըստմպօլիւ,
 մեր Մանկսար աղան օնցաւ դիմացը, էվ հարցուց թը՝
 «Ակէօր նահապետ իւր երժին (երազին) մէջ ներտըվան մի
 տեսեր էր նը՝ ան ներտըվանը հըմա ուր է»: Սէվտիւկիւմ
 ֆէսը տափակ գիւմզօթը՝ գիտցաւ թը սատընին դիմաց
 խըպըլիկ տի խաղայ, հալպուքի, հարսի պէս անխէօս միաց,
 էվ պէօշիւն վրայ նայիլէօվ Այնէն բասուեցաւ:

Այժմիւս դանք ի կարգ խնդրիս, սա ձեր զադէթան
 քիշ կու մնայ թը՝ մեռելը տի խնդացնէ, աս խուսուսին
 քէսպ արած շէօհրէթնիդ իւ մէնէնտնիդ չի կայ, էվ բա-
 րէօվ մի ֆարդին գնացանք իւր, հրամամանքնիդ ալ ծառա-
 յականնիւտ պէս տիւզ պօղօզ մարդիւն մէյն է՛ք, էվ իւր
 իւր ծուռ բան մի կու տեսնէք նը դգմին կ'իշնէք, նէ
 խայր կու բռնէք, նէ խըյմէթը, էվ ընկզի (ընկոյզ) ծառի
 պէս կու ձաղկէք, ո՛վ կուլի թող լնի, հալպուքի պա-
 զի պազի ակնցիական բաներ ալ կու գըրէք, իսէ տէ:

անէօնց էմմէնն ալ մաղպութ մի թանգիմ էղած չին,
 վէ էվէլօք խալէթներ կու պարունակին, ուղեցանք իւր
 էկէր խապիւր կայ նը, աս բանին էռէջքը առնինք: Ըսել
 չենք ուղեր թը՝ մեր վրայօք բան տէրճ մի անէք, հաշա՛,
 զօրէմ հետտերնիս չէ ուր հրամամանքդ թէքտիր անինք իւ
 վազիֆէնիտ իպթալ անինք, պիլախը՛ս էվէլէօք մէքնիւն
 իւ մէսրիւր կուլինք իւր մեղ ալ մտաց չէք հաներ, լա-
 քին՝ Այնայ լեզիւն՝ անենկ նէօրէլիւկ քերականիւթիւնն
 ներիւ միւճիւպէօվը չի գրվիր, ա՛ս խուսուսովը մինա-
 սիպ տեսանք իւր՝ ա՛սըլ մեր քերականիւթիւնէն քանի մի
 միւհիւմ կանիւններ եւ բառեր թէպլիղ անինք հրամա-
 նիւցդ, էվ թը իւր իւր խապիւր կայ նը՝ ասկի էթքը գը-
 րադնիտ անէօր միւճիւպէօվը խէլէմի առննք իւ տէրճ
 անէք, վէօր ի ներքոյ գրիւս ծոցն իշար արանք:

Օթթիս, սըթթիս, նըթթիս, սըթթին,

Դարն ի դաս, դարնի դան, դարնիվեր, դարնիվար.

Սէնկս, նէնկս, տէնկս.

Ֆէօս, ֆէօտ, ֆէօն.

Սվկի, նվկի, տվկի.

Դէօռ, դէօւը, դովիքը.

Մերինօնցը, սըվօնցը, նըվօնցը,

վերինօնցը, վարինօնցը, օթթինօնցը.

վէ հատթայ, սախսիկ կ'ըսինք կանաչ լօվասին

(լուբիա), սլիկ կ'ըսինք չոր լօվասին, լօվաս կ'ըսինք մը-
 ջի կուտին: Պարկուկ կ'ըսինք ծիրանին, մամէօխ կ'ըսինք
 սալորին, դաբ կ'ըսինք խաւըծիլին, էկիր կ'ըսինք լատինին,
 կոր կ'ըսինք կարեճին, խլէզ կ'ըսինք մողէզին, հնձան կ'ը-
 սինք այգետան, թանիր կ'ըսինք խոր փոան, բաղարջ կ'ը-
 սինք անաղ հացին, շարօց կ'ըսինք ճէվիզլի սուճուխին, մօջու
 կ'ըսինք «ծօ»ին, քըլ կ'ըսինք «քա՛»ին, լիւկ կ'ըսինք կոթին:

Պախի մնացածը, այլմ ժամանակի մի իֆա կ'անինք
 էֆէնտիմ:

Մինչդեռ անոնք կը զբաղէին վերոյիշեալ բողոքա-
 դրին մաքուրն առնելու, ես կանխեցի զիրենք:

Մէն - ԳԻՄ

ԱՎՆՑԻ ԹԻՐԵՐ*

— Օ՛ր... բարի երթաս Չաքար աղա, քեզ Ասուեագ օնցիւց ասկի՛ դան. գիտես թը լէօս իջաւ վրաս. կը պոռար Ակնայ Կարուշլայ գիւղէն Փիլիպոս անուն գրեթէ 30 տարեկան երկայնահասակ եւ վտիտ երիտասարդ մը:

— Մըա՛յ, գիւն էս իւր պարիւն Փիլիկ, ողջ իւ բարի կեցի, Ֆէօս ի՞ջ կու փռես, է՛բ եկար Այնէն, կը պատասխանէ, դարձեալ Ակնայ Կամարակապ գիւղէն դարբին Չաքար, 60 աշուններ բոլորած ըլլալը դէմքին արեւակէզ կնճիւռներէն կը մատնուէր, բոլորովին անուս եւ չափազանց բարեպաշտ միջահասակ մարդ մը:

— Ասօր ելանք չարիս կէմիսիէն: Տըրիւստն իւր ըսիմ նը՝ նաւիւնի փարայ չունէի վերէսիյէ ինկայ Լստըմպօլ, միտքըս դրի թը հէլպէթ ճօշվէօր մին ըսաստ տիգայ իւ իս տաղատէ, խօրըթաս չիւրիւթմիշ չանիւմ իւ գլօխդ ալ չի ցաւցընիւմ, էփուր ուր կէմիսիս Լստըմպօլիւ իլիմանը տէմիւր նետեց նը՝ ան էս տեսեր իւր, մարդ մին եկաւ թէպէլլէշ եղաւ թը՝ «էս քեզ ասկի գիւրս հանիւմ, գիւն սղլէթին փարան էքքը ինծի տիւր», էս ալ զանն արի թը՝ մարդը իս կու ճօշնայ իւ խահիս միւրվէթ անիւլէօվ փարաս տիտայ: Ըսելնիքէն, իս իջըցուց խայլսին մէջ, բերաւ ձգեց Ֆէօս, իւ ըսաւ թը «ճօշվէօր մին ունիս նը ըսէ իւր էրթամ գննիւմ իւ նաւիւնդ անկի առնիւմ իւր ասկի ազատիս»: Իշտէ նստեր կու մտմտայի թը՝ օրիւ կրամ նիյազ աներ, էվ իւմիւտս Աստըգիւ վրայ դրեր էի: Հըմա ուր իւր իմ նը՝ ան ալ չի գիտիւմ, խառը էղեր նստեր էի, կու մտմտայի թը մեր գեղացի Մարկոսին խապար անիւմ, իւր գայ իս ասկի ազատէ, աս հէտըղին նայիմ իւր դրսէն կ'օսնէյիր, էնիւժըս պոռացի:

— Հասկցայ թը գէօրծը ինչի՛ւկինն է: Սա մահըլին անիւնը իլիմօն իսկէլէսի է, քեզ Ֆէօս բերողն ալ խա-

(*) Բաղուած 1902ի «Լոյս» շաբաթաթերթի թիւ 25էն:

յընձնի է, իւր վերէսիյէ եկողներուն փարան ծոցուն կու տայ իւ կու բերէ վերէսիյէ խէհվէսին կու ձգէ, էքքը քէնէ սըմսարըն առնելիւ խէվլէօվ, պարուն Փիլիկ, դիւն ճէպ-պար տղայ մին էս, ես հըմա նազլիւնդ կու տամ իւ քեզ ասկի կ'ազատիմ, առտիւն մէկըլլէօր վաստրկի մի էտըվէ կուլլիս իւ ճէշթէ ճէշթէ տալիքդ կու տաս:

— Ծինէօրհակալ իմ Զաքար աղա, հէտտս չիլլէլէօվ էս բարէօվ փինէճիւթիւն (կօշիկի հնակարկատ) գիտիմ, մէյ մի սըվկի էլլիմ իւ էրթամ գլոխս տեղ մի խօթիմ նը՝ առտիւն կ'ելլիմ զէմպիլս կու շալկիմ, կ'իյնիմ դռվի-քը, Ասուազ հէլպէթ խըսմէթս կու խրկէ՝ իւ ես ալ օր մին էռէշ տալիքս կու տամ, աս արազ բարեգործիւթիւնտ ալ հէշ չի տի մոռնամ»:

— Պարիւն Փիլիկ, իմ արածիս վրայ դիւն մի մըտ-մըտար, ան Աստղիւ գիննալիւ բանն է իւր՝ էս աս հէտ-դին ասկի օնցայ: Հըմայեկս իս մտիկ արէ իւր ըսիմ: Դիւն Ըստըմպօլիւ էճէմին էս, ես քեզ հըմայ կ'առնիմ մեր խանը կու տանիմ, 5 օտաշիւս ինք՝ մէյ մ'ալ դիւն կուլլիս: Զաթը Կարիւշլացի Մարկոսն ալ մերն է եւ ան ալ փինէճիւթիւն կ'անէ, հազըր քեզի կու սորվըցընէ Ըստըմպօլիւ զօնցան, վօր ճիվարները ժօռ դալդ իւ փա-րայ վաստկիլդ:

— Ասուազ մէկ օրդ հազար անէ, Աստղիւ ատիւկ զղօրմիւթիւնը մեծ է, ատկի էվէլ ալ ի՞նչ կ'ուզիմ:

— «Ե՛ջը» ձգինք «Զան» նայինք, Այնէն էլած վախ-թըտ Կամրկապ ալ գնացի՞ր, մէրինէօնք ալ տեսա՞ր, չը-խին տվի՞ն:

— Գալս խաֆիլ մի սահմանեցանք, ատ խուսուսո-վը բարեկամաց «բարեւ ֆնայի» պիլէ գնալիւ վախիթ չե-ղաւ, մինակ Մարկոսին չխին իմ բերեր:

— Խուռնտ իւ եաթախտ իւր է՛, կը հարցնէ Զաքար աղան:

— Ըհընակ, ֆէօս է, կը պատասխանէ Մարկոս:

Ալ խօսքերնին չերկարեւով՝ Զաքար աղան կը հանէ 150 դահեկան նաւավարին վճարած տոմսակին գինը կը

հատուցանէ եւ 20 ալ իրեն իրրեւ վարձք վճարելով: Յետոյ գոյքերը բեռնակրի մը կը բեռցնին, պատուիրելով որ Պաղէէի խանը տանի ու իրենք ալ սրճարանէն կ'ելլեն դուրս:

Արդ, նկատելով որ թերեւս մեր ընթերցողներէն շատեր խանին ուր ըլլալը չի գիտնան, ուստի հետեւինք Ձաքար աղային, որ քայլ առ քայլ մեզ պիտի առաջնորդէ հոն:

— Պարիսն Փիլիկ դիւն քովս'ի վեր քալէ, եւ նայէ իւր մասլիսին մէջ իս չի կօրսնցնէս, զօրէմ աս Այնիւ կարիւշլան չի մանիր: Հըմայ ճամբիւ էկազ իւ եօրդիւն հարդիւն էս, պարի ասօր քեզ թրանվան նըստեցնիմ, ըսելով: Ընկերը կ'առաջնորդէ գէպի էմին էօնիւ, ու կը մտնեն հանրակառք:

— Ձաննըս թը՝ խորա վաբօռի իւր կ'ըսին նը աս տ'իլլի:

— Խայիր, թռանվայ կ'ըսին, ան ըսածիդ չիմէնտիֆէր կ'ըսին, իւր կրակի հէրէթէթէօվ կ'երթայ, հալպուքի աս արապան ձիերը կու քաշին:

— Ինչի՞ւ կօյնէր է իւ չ'երթար պաշխա մարդ տի գա՞յ:

— Ատ էտքինէն խաթինազար, անդիէն պաշխա արօպա մի տի գայ իւր աս ճամբայ էլլէ:

— Է՞փ տի գայ:

— Ուր է նը հըմա կուգայ, էն շատը 15 թազգէ ֆէօս պէքլէյել իճապ կ'անէ:

Այս միջոցին վերէն եկող կառքը կը ժամանէ եւ մեր ուղեւորներուն նստած կառքը շարժիլ կը սկսի: Կառուղիղը կու գայ տոմսակները բաժնելու, ըստ կարգին՝ Ձաքար աղան իրենց երկու տոմսակին համար երեք դահեկան վճարած ատեն, Փիլիպոս կը յարէ թէ.

— Ձաքար աղա ինչի՞ւ զավայիտ մասրաֆ կ'անես, քալելէօվ կ'երթայանք,

— Ձավայիտ ինչիւ տիլլի, հէչիւր չէնը խունտուրանիս օսիւն չի հիննար, հէմ դիւն ալ սըֆտահ թռանվա նստազ

կ'ուլլիւս: Տէ հըմայ մէյ մէկ ճկառա թէլլէթ միշ անինք
իւ քէֆէրնիս նայինք, մինչեւ իւր մահալ տեղերնիս
հասնինք:

— Պարի պազարլըն անէյիր, պէլքի տասը քսան
փարա պակասինէ կու տայիր:

— Ըստըմպօլ էմմէն բանի պազարլըն չին անէր:

Արդարեւ հազիւ սիկառէթնին վառած են, հանրա-
կառքը Պաղչէ-Գափուի պահականոցին անկիւնը դառնա-
լու վրայ կ'ըլլայ, եւ կառավարին հնչեցուցած փողին
ձայնէն՝ փրկապոս վախուշ, նստած տեղէն վեր կը ցատքէ:

— Մըրա'յ, ա'ս ինչիւկիւնն է, աղաղակելով:

— Մի' վախնար բան չի կայ, ֆէօս Ըստըմպօլիւ էմմե-
նէն ճիւղճիւղիւ, տեղն է արապաճին փողը կու փչէ թը՝
մարդիքը էռէչիէն փախչին իւ նասը չըղնախը չերթայ:

Քանի մը վայրկեանէն կառքը կը հասնի Սիրքէճիի
կայանը ու կը կենայ, որպէսզի վերէն եկող կառքը դիմա-
ւորէ: Այս միջոցին փրկապոս կը հարցնէ թէ.

— Զաքար աղա, գիտե'ս թը մէհէլնիս էկանք, վար
չի'տի իջնինք:

— Խայիր, վախթը գայ նը էս քեզի կ'ըսիմ, տահա
ասենկ շատ տի կօյնի, դիւն նայէ իւր աս տեղվանիւցը
անիւնները միտքդ պահես: Ընչնակ ճամբայ ելանք, ասկի
դան Խօճա-Փաշա կ'ըսին: Նա դիմըցի ծառերն իւր կ'եր-
վան նը՝ ան մէհըլին ալ Սալխիւմ-Սէօկիւտ կ'ըսին: Ֆէօս
տի կօյնինք իւ 2 ձի ալ առէջքը տի կապին:

— Ատ ի՞նչ թօֆաֆ բան կուլլի, էս գիտէի թը 4
ձիէօվ արապան հէքիյաթներին մէջ կուլլի, աս հէչ մը-
տօքս չէր օսնէր թը՝ ավիւրը մէկը էս ալ մէջը տի նըս-
տիմ, լաքին բան մ'ալ ֆառղին գնացի իւր, ֆըթիյ
(տոմսակ) տըվէօղ հէրիֆը բարէօվ փարայ թօփ արաւ,

էկէր օրը ասէյ օրն իւթ սէֆէր իւր անէ նը՝ 2 տարվանը մէջ մազպուծ սիւսճի մի կուլլի:

Ստուգիւ Սաւքըմ. Սէօյիւտ՝ կառքին ձերերը կը կըրկ-
նուին եւ 10 վայրկեանի չափ կը սպասեն, վերի կառքը
կը դիմաւորէ ու մեր ճամբորդներուն քառածի կառքին
ճեպընթաց արագութիւնը Փիլիպպոսին հիացում պատճա-
ռած պահուն, Զաքար աղան ինքզինքը բանդէտի մը տեղ
դրած. մեծ պարծանքով՝ կը սկսի տեղագրական բացատ-
րութեան թելը ձեռք առնել:

— Սօլախ դիւլտ ճէսիւմ պինան թէլըդրաֆիսանան
է: Ասկի վեր ալ Սօվուդ-Չէշմէ կ'ըսին:

— Հըմայ իս մըտմըտիւքն առավ թը՝ ասէօնց վէօր
մէկը միտքս տի պահիմ:

— Ատէօր համար հըմայմէ հէչ խէյլէ մ'անէր, առ-
տինն մէկըլլէօր կու սորվընաս (կը վարժուիս), նայէ, թը-
րանվանիս հըմայ կենէ տի կօյնի: Աս տեղին Սուլթան էհ-
մէտ կ'ըսին: Նա՛ դիմըցի ճէսիւմ տեղին ալ Աթ - Մէյտա-
նի թապիր կ'անին: Իշտէ կինէ ճամբայ էլանք, ասկի
ղան Տիվան-Եօլի ճատտէսի կ'ըսին, հըմայ ալ էկանք
ձազլիւ փաշայ:

— Տահայ շատ տ'երթա՞նք Զաքար աղայ:

— Սէյ նէնկ, իրեք փային մէկ փայը գնաց, ի՞նչ
կայ. օսանմիշ էղա՞ր:

— Խայիր, գիտիմ թը ծովիւն վրայ իմ, այնի
անէօր պէս գլօխս կօլըրի իւ սիրտս կու խառըքտի:

— Ան էտէթ է, հըմայ կ'օսնի, նայէ՛ ասկի ալ ճամ-
բայ էլանք: Սա կօնկցած սեւտիրէկին Չէմպէրլիթաշ
կ'ըսին: Ասկից օթթին՝ Աթիկ-Ալի-փաշայ, քիչ մ'ալ
էռէջ էրթանք նը՝ Սէտէֆճիլէր կ'ըսվի, իշտէնակ էկանք
Ըրդատ-Բաղար: Նայէ՛ կինէ տի կօյնի:

— Զաննըս թը էկանք:

— Խայր՛ր, տահա Չարչիւ-Խափուսին ինք, ասկի էքքը մէյ մի՛ն ալ իւր կօյնի նը վար տ'իշնինք: Սըվկի դան Պարմախ-Խափուն է: Նայէ աս ճէսիւմ մէյտանին Սուլթան Պայազիտ կ'ըսվի, նա մեծ խիւլէն ալ Եանդլուն - Քէօշկի թապիր կ'ուլլի, էվ մենք ալ սէլէմէթ իշնելիք տեղերնիս վասիլ էղանք, կ'ըսէ Չաքար աղան: Կը փութան կառքէն վար իջնել եւ ինքզինքնին կը գտնեն Գարա Գուլաք խանին առջեւը:

— Ա՞ն է մեր խանը, կը հարցնէ Փիլիպոս:

— Խայր՛ր, սէյ նէնկ սահաթ մին էղավ իւր թրան-վաին մէջ նստեր ինք, սէնկ 200 ատլիւմ մին ալ քալենք իւր օտմլիս չի բռնվի:

— Տրիւստն իւր ըսիւմ նը, էռէ՛ջ թրանվար է՛ր լճն էր նը, իշտէ ան զըխկըլիկին նազլիւնը աչքիս շատ էրըվաց իսէ տէ, հըմայէկս պէյինս պառկեցաւ իւր առաջ փարա-նին քիչ է պիլէ:

— Պարիւն Փիլիկ, հըմա կինէ քովսիվեր քալէ իւր չը կորսըվիս, ասկի դան Ըստըմպօլիւ Արեւմտեքն է. սա՛ սօլախ գիւլիս գեղին պինային՝ Սըրմաքէ խանի կ'ըսին, Ֆէօս հէքիւմ մի կայ՝ տըրսէվէյի իւլաճ կու ծախէ:

— Տըրսէվէն լճն է, Չաքար աղա:

— Տրիւստն իւր կ'ուզես նը էս ալ չի գիտիւմ, թա-խիւմ մի պէյինսիւղ ըստըմպօլցի կթթէօց (կանանց) հիւ-լէթ է. ըռէյնին քիչ մի նետէ նը «Տըրսէվէ» կ'ըսին իւ-ֆէօս կու վազին: Տէրիքէն, իշտէ եկանք Կօսկային եօ-խիւլին գլօխը, սօլախ գիւլ սօխախին տկի բերնին խանը մեր մեքեանն է:

Ինչպէս Չաքար աղան կ'ըսէ, Պահչէլի խանը կը գըտ-նուի Պոլսոյ հարաւարեւմտեան կողմը, Կօսկայի զառիվե-րին բարձունքը: Սա հին ժամանակի ամրակուռ շէնքերու ոճովը կառուցուած երկյարկ քարաշէն պանդոկ մըն է:

Զաքար աղան ու պարոն Փիլիկը՝ պանդոկին կամարակապ դրան բերդ մուտքէն 20 քայլի չափ կը յառաջանան դէպի շրջաբակը, ուր բեռնակիրը կը սպասէր իրենց։ Ուրեմն թողունք զանոնք որ բեռնակիրն վարձքը վճարեն, ու մենք երկու բառով այս խանին ներքին դիրքը բացատրենք։

Արդ, շուրջ կէս դար առաջ, այս պանդոկին վերի յարկը ակնցի սարաֆներ եւ տիվրիկցի ֆէսճիներ կը պանդըխտէին, ու գետնայարկը բարակ աւել կապող տիվրիկցի գիւղացիներ։ Փակագծի մէջ փութանք աւելցնել, թէ 1870ին անդ օթեւանած են խարբերդցի Պետրոս եպիսկոպոս, հանդերձ փոքրաւորովն ու խոհարարովը, եւ Նօզկատի առաջնորդ Աւչար Աբրահամ վարդապետ՝ մականունեալը, որոնք իրենց թեմերուն ու պատրիարքարանի միջեւ ինչ ինչ եկեղեցական խնդիրներ ունենալով, զիմած են աստ։ Մանաւանդ վերջինը, Արսւնեան Օհան Չորպաճիին ոտնձգութեանց դէմ չհանդուրժելով։ Մեր յիշած թուականին՝ պատրիարքարանը պանդոխտ կղերականներուն յատկացեալ հիւրանոցներ չունենալով՝ անոնք ալ ստիպւած էին հասարակաց պանդոկները բնակիլ, փակագիծը գոցեցինք։

Իսկ այսօր՝ Պահլէլի խանը՝ վտիտ քսակներով պարկեշտ էսնաֆներու պանդխտավայր մըն է, որոնք հազար ու մէկ զրկանքներով փարան փաքային վրայ գնելով, օր մը սիւսճի ըլլալու յոյսով կը սնանին։

Այս պանդոկէն վերի յարկը ելլելու համար երկու սանդուխտ կայ։ Զաքար Աղան եւ Փիլիպոս վեր ելան ու իրենց խուցը տեղաւորուելու վրայ են, մենք ազնիւ ընթերցողներն առաջնորդենք հոն։

Ուստի, աջ կամ ձախ կողմի քարաշէն ցից սանդուխտէն կը մագլցիք դէպի վեր, կամ պարզապէս կը շուրջ վիթ գառ ի վեր, եւ ինքզինքնիդ կը գտնէք վերի յարկը։

կը դառնաք հիւսիսային կողմը, այսինքն պահդ ուկին դուռին առջեւ կը կենաք, որովհետեւ 50ական հարիւրորդամէթը բարձրութեամբ 3 աստիճաններով տախտակէ սանդուխի մ'ալ կայ, ուրկէ լարախաղացի ձեւերով՝ վերջապէս կը սպրդիք այս յարկաբաժինը, (խօսքս աշորձ բարութեանի կը նմանցնեմ կոր) որ կը բաղկանայ երեք բաժանումէ:

Ինքզինքնիդ սխալած չկարծելու համար, փութանք աւելցնել թէ՛ մտած սենեակնիդ հագլի 20 կանգուն քառակուսի յատակ մը ունի, գմբեթարդ ձեղունով մը, որուն բարձրութենէն երկու կանգուն վարօք կ'ստայարկ ձեւով ու դրան կողմը 1 կանգուն լայնութեամբ եւ 3 կանգուն խորութեամբ խոհանոցիկ մը, եւ ահա՛ կ'ունենաք յարկաբաժին ըսածնիս: Ուրկէ ներս մտած էին նաեւ Զաքար աղան ու Պ. Փիլիպոս, եւ հետեւեալ խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար մէջերնին.

— Իս նայէ իւր ըսիմ, պարիւն Փիլիկ, էս զաթը քեզի ըսի թը մենք ֆէօս հինգ օտաշուիս ինք՝ մէյ մ'ալ դիւն էկար, էղանք վեց: Դիւն իւ Մարկոսը վերը (առասուղը) պառկեցէք, չէօրսերնիս ալ վարը կու պառկինք: Աս օտաշին քիրան իձծիւնը չէօրս խոգրիւչ է, մարդ զլօխ՝ ամիսը 9 խուրիւչ կու գայ: Ուր իւր երթաս նը ասկի աժան չես կրար գըններ: Մենք էմէնքս ալ պարտքէ վսիցէօղ մարդիկ ինք, էմէն ամսիւ 3ին թը 4ին՝ մըջերնիս իննական խուրիւչը թօփ անելէօվ, թէսլիմ կ'անինք օտապաշին:

— Զաքար աղա, դիւն ի՞նչ իւր միշտսիպ տեսես նը իմ ընդիւնակս է, էս հըմա անենկ զաննը կ'անիմ թը տառս գերեզմընէն ելեր իւ իս հիմմըթին տայն է առեր:

— Տահա բարովը իւր ըսիմ նը, էմէնքս ալ Ակնցի ինք: Վէօրս քաղաքէն, վէօրս էթրաֆ գեղիւնաքէն: Սէնկ ըսիմ իւր հասկնաս, զաթը Կարիւշլացի Մարկոսը կու ճօշնաս, Ասուաղ փիւս նէֆէսէ պահէ 35 տարիւ պապարկիտ մին է իւ փինէճիւթիւնէօվ բարէօվ փարայ կու վաստըկէ,

Զարագցի Տրդատը կայ իւր 49 տարիւ անճախ կայ, օտաս Վրայ կազ կու ծախէ, Արեգցի Մանիւկը իւշինք, իւր 25 տարիւ է, ան ալ օտաս Վրայի խըրիթճի (փերեզակ) է: Մէյն ալ ասըլ քաղքէն Ֆռիկօնց Օհաննիկ կ'ըսին, իւր 37 տարիւ մի կոյ, ան ալ խէզէթայ կու ծախէ, լաքին փիշկիւն եւ խաֆալիւ մարդ մին է, էմմէնքս ալ կարգըվազ ինք եւ չօլիւխ չօճիւխի տէր ինք:

Վէօրս 4 տարի է ֆէօս ինք, Վէօրս 6 իւ Վէօրս ալ 8: Մատէմ քի մեր էքսիւկէթէկները ֆէօն ձգեր իւ Վէկէր ինք ֆէօս խիւրպէթիւթիւն կու քաշինք նը, օրը 8—10 խուրիւշ վաստըկիլիւ ճամբան նայիլիւ ինք, էմմէնքս ալ իրարիւ հետ սիրէօվ ինք իւ իրարիւ միւթի: Տահա բարէօվ բան մին ալ ունինք իւր էմմէն իրիկիւն սըրայէօվ մէկերնիս կէս սահաթ էռէջ գէօրծերնիս կու թարկինք իւ կու գանք թանճիրա մի տաք կերակիւր կ'եփինք: Իրիյվըները սահաթը կիսին վախիթները՝ էմմէնքս ալ գէստըխանին (ճաշի սեղանի փողոց) բուլէօրը կու շարվինք իւ Աստղիւ փառք տալէօվ, մեր օտաշիւղին եփազ փիլաֆը, չըլպիւրը, շիւրվան վէ եախիւթ լօլվասը կ'ուտինք իւ քէֆերնիս կու նայինք: Պաքերնիւս ալ թէնտրիզինք, Չորեքշաբթին իւ Ուրբաթը պիլէ իւտվաց կիրակիւր չինք եփեր:

— Էս հըմայ ինքզինքս Ակը կու գիննամ, ասկի անգին մէռնէլս տ'ուզիմ:

— Հըմայ իւր իւրին նը կու գան, աս իրիյվան կերակիւր էփէլիւ սըրան իմ է, պարի բարէօվ բըրընձէ փիլաֆ մին էփիմ իւր ճաշակինք, էկէր Մարկոսին բերազ չըլսընիդ մէջ կէօտէն ալ իւր կայ նը՝ շիհէտ միջնազատիկ մի կ'անինք:

— Զաննըս թը անէօր չըլսընին մէջ չիֆ մի թիրէ չօրապ, քիշ մի թըթէ պաստէխ եւ քիշ մ'ալ կէօտէն տ'իլլի:

Վեցերորդ սենեկակիցն Օհանիկ, անուանի եւ բարեկեցիկ ընտանիքէ սերած է, հայրը ժամանակին Պոլիս սե-

դանաւորական ընթացիկ գործեր հաստատած ըլլալով, մէկ հատիկ մանչ զաւակը փոքր հասակէն բերել կու տայ իր քով, ու անոր բարձր կրթութիւն մը տալու տենջանքով՝ Օհանիկը կը դնէ մայր վարժարանի ծաղկոցը: (Դեռ այն ատեն մանկապարտէզ չկար): Հազիւ տարի մը կար որ Օհանիկ մայր վարժարան կը յաճախէր, հայրը պէտք չըզգաց գործը Ղալաթիա փոխադրել, հետեւապէս Օհանիկն ալ նոյն թաղին վարժարանը դրուեցաւ, (տակաւին կեդրոնական չեղած) Այվազեան վարդապետին տեսչութեան օրով, (այժմ Եպիսկոպոս եւ Եղիպտոսի ազաջնորդ) միւս տարին հայրը տեսնելով որ Օհանիկ երկու տարուան մէջ սոյն երկու վարժարաններէն ալ չօգտուիր, ու ինքը կը փափաքի Օհանիկը ժամ առաջ դաստիարակուած տեսնել, ամէն զոհողութիւն յանձն կ'առնէ ու զայն կը տեղաւորէ Իւսկիւտար Պէրպէրեան գիշերօթիկ վարժարանը: Թէեւ սոյն հաստատութիւնը դեռ նոր երկրորդ տարեշրջանը կը թեւակոխէր, բայց համբաւը շուտով ամէն կողմ տարածւած էր, Օհանիկ այս տեղ ալ 2 տարի կրտսեր կարգէն վեր չկրնար ելլել, ու հայրը դարձեալ չ'անդրադառնար Օհանիկին բթամտութեան վրայ, եւ յանցանքը վարժարաններուն վերագրելով՝ այս անգամ ալ Լիսէ կը դնէ: Զ'երկարենք 2 տարի ալ Լիսէ բրէքարաթուարը յաճախելով, հօրը յոյսերն ի գերեւ կ'ելլեն: Օհանիկի տարիքն ալ 16—17 թեւակոխած, ու պիտերը բռնանելու վրայ, այլեւս կ'առնէ իր քով, որ գոնէ սեղանաւորական ճիւղին մէջ մարզուի, եւ օր մը իր հիմնած գործին ղեկը ձեռք առնէ:

Օհանիկ հօրը հրամաններուն համեմատ երեք տարի լուսնայափոխութեան մէջ աստ անդ չըջնելով՝ հազիւ հազ բաներ մը հասկնալու կ'ըլլայ, ճիշտ այն ատեն հայրը ցրտառութեամբ սաստիկ թոքատապէ մը բռնուելով չորրորդ օրուան բժշկազննութենէն 42 աստիճան ջերմութիւն կը տեսնուի, խորհրդակցութեան վճիռը կ'ըլլայ «յոյս չկայ»: Բժիշկները դեռ նոր մեկնած են, ահա

կը հասնի մահը ու խեղճ մարդուն կեանքը կ'անցնէ անագորոյն մանդաղին անխուսափելի հարուածէն, եւ կը տանի հոգին յաւիտենականը:

Յաջորդ օրը՝ Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ՝ երկու ուխտաւոր կիներէ մին միւսին կը հարցնէր թէ — «Քա՛, ան չէ ամայ՝ ո՞վ է մեռնողը» — «Քա ամայ՝ դուն ալ, ո՞վ պըտօր ըլլայ, կէօնտէրի էկողներէն պէլլի է քի, դուրսեցի խմպըլ պէքեար մըն է»։ Այս կ'ըլլայ միայն հէգ մարդուն տապանագիրը, եւ ալ ուրիշ հետք չմնար:

Օհանիկ 21րդ դարուններուն բոլորած տարեդարձին մէջ, այս տխուր ու անդառնալի կորուստէն շմորած պահուն, շուտով վրայ կը հասնին բարեծաղիկ հացկատակներ, պարագային յարմար կաղապարուած խօսքերով կը մխիթարեն ու կը շրջապատեն զինքը: Եւ քայլ առ քայլ, ու աստիճան առ աստիճան կ'առաջնորդեն ամէն տեսակ մոլութեանց մէջ: Արդարեւ Օհանիկ ալ՝ գրպանը դրամ ունեցող ամէն անձնիչխան, անփորձ ու գիւրահաղորդ երիտասարդի պէս՝ շատ ընդունակութիւն կը ցուցնէ անոնց վարմունքին, եւ գնացած վարժարաններուն դասերէն աւելի դիւրին կ'ըմբռնէ զայնս: Այնպէս որ 4 տարւան մէջ, հօրենական դրամագլուխէն մէկ փող չմնար:

Խեղճ մայրը՝ Ակնէն դէպի հոս նամակ նամակի վըրայ կը տեղեկացնէ, որ այլեւս Օհանիկ ծննդավայր վերադառնայ: Բայց միշտ անլսելի կը մնան իր աղերսները: Հէգ կիներ վերջին ճիգ մը ընելու համար, դրացիներէն լաւ «բարեւագիր» (1) գրողի համբաւ ունեցող Բողիկոնց Միսաք աղային կը դիմէ, որ Պօլիս ամուսնոյն մօրաքրոջը տղուն յուզեալ սրտառուչ նամակ մը գրել տայ ու անոր միջնորդութիւնը խնդրէ, զաւակը համոզելով սխալ զրկելու:

(1) Վարժքով ուրիշներու նամակ գրող:

Տարաբախտ կի՛նը, երկուշարթի առաւօտ մը եկեղեցիէն վերադարձին՝ Բողիկոնց դուռը կը զարնէ: Անմիջապէս կը բացուի, եւ 13—14 տարեկան ծաւի աչքերով աղջիկ մը՝ զինքը կ'առաջնորդէ առօրեայ նստած սենեակնին, ուր Միսաք աղան բազմոցին անկիւնը ծուռնկ բարեւ նստած՝ սաղմոս կը քաղէր:

— Օղորմի Ասուա՛ղ, Միսաք աղա:

— Օղորմի հոգիւդ բարի ծնողացդ, Միւթէպէր խաթիւն: Ա՛ս վէճօր հով փչեց իւր օտաւ տայ (ոտքի տակ) նայեցար, կ'ըսէ, ու դառնալով աղջկանը. — Աշխի՛ Ձըմբիւթ, Միւթէպէր խաթիւնը չիֆթ օտան (բարեկեցիկ դասու հիւրանոցն է, որ կը բաղկանայ ընդարձակ սենեակէ մը՝ որուն մուտքի կողմէն մինչեւ ճակատը փայտէ ցած սիւնակներով երկու մասի բաժնուած կ'ըլլայ, երկսեռ հիւրերուն անջատութեան պատշաճեցնելով) ինչէ՞ն չիտարիր:

— Շինէօրհակալիմ, Միսաք աղա, էս եապանճի չիմ, սէյ նստինք տահա բարէօվ կուլլի, խէնչնիտ շէն լնի, իշալլահ Ձըմբիւթը կու կարգինք իւ, մենք ալ ան վախթը ֆէօն հալայ (բուրբի պար) կու դարձնինք:

— Ի՛շալլահ, թող առէյ լնի, իւր իւր քրէհէթ կ'անէս նը ֆէօն կու նստինք ըսելով, եղած տեղերնին կը մնան:

— Սըրմայ իսթիւնն իւր է, գիտն'ս թը տիւնը չէ:

— Պէ՛լի, առտօնց ելաւ տալօնցը գնաց թը՝ հիրաց տ'ելլին տ'երթան Օթինէօնց աշխնին նշանտիւքը շինայ-հալէօրէլիւ:

— Օնցած օր լսեցի նը շատ խնդացի, հազա՛ր էյնէկ մօրկանը վրայ: Տարուսը Ձըմբիւթին զլօխը լնի: Միննակը շաբաթ իրիկիւն «Թաս թափսի իրար կու զարնէյին» (հանդէսի մեծ պատրաստութիւն):

— Շինէօրհակալ իմ, Ասուաղ էմմէնիւս ալ անէյ խէյլէ տայ, Միւթէպէր իսթիւն հրամանքնիդ ի՞շ թափիւր էք իւր, աղէկ ըսինտ է՞ք: Օհանիկ աղայէն ալ խեր խապար կ'առնէ՞ք, ի՞շկու գրէ Ըստմպօլիւ, Սիլա գալիւ արզիւ չ'ա՞նէր:

— Ախ, Միսաք աղա, տէրտս խօրիւնկ է, ա՛լ խիւրպէթիւթան չեմ գիմանար: Տըրիւսթն իւր կ'ուզես

նը, ատ էտքի ըսածիդ համար իմ էկէր եւ թաճիզիւթիւն մի տի տամ:

— Թաճիզիւթիւն ինչի՞ւ տ'իլլի: Իմ գլօխս իւր նեղը մնար նը՝ ցաւս լիւսահոգիին կու բանայի՝ ան ալ, լէօս իշնէ գերըզմանը, մէկ խօրըթաս էրկուք անէլ չէր ի տար: Էօմը արէ, Միւթէպէր խաթիւն, էկէր խելքս կըյեած մատտէ մին է նը գիտցածս կ'ըսիմ, վէ եախիւթ՝ ձեռքէս էկածը տըրըխ չիմ աներ:

— Լիւսահոգի աղա աղբօրդ («ամուսինըս») չ'ըսելու ամօթխածութեան ձեւ մը) օսմընէն (մեռնելէն) պէրիւ է իւր չորս տարի եղաւ, էմմէն փօշտայի՝ Օհանիկին գիր արի թը «ձգէ վ'էկիւ սիւա մին արէ, արեւս քարին (լեռան կատարը) վրայ է»: Էռէշները՝ ամիսն անգամ մին օլսուէն օղջիւթան գիրը կ'առնէի, հմայ 6 ամիս կ'ուլլի իւր թղթի մի ձէօթ ալ չէ խրկեր: Գալէօղնեթիւն կու հարցնիմ նը, անէօնք ալ միտտէս պուլանտիւրմիշ կ'անին: Հմայէկս, հիյ վեց օր է միտքս դրի իւր, Ըստըմպօլ աղա աղբօրդ մօրքրոջը տղիւն չիւրիւթիւ գիր մը գրել տամ հրամանիւցդ, էվ անէօր հասկըցընիմ թը էրթայ տղաս գննէ եւ, տէրտիկս հասկցնէ, հալեօլ մին անէ, բռնէ խրկէ:

— Հասկցայ, Միւթէպէր խաթիւն, ըսաւ Միսաք աղան: Եւ գրուելիք նամակին պարունակութեան մասին քանի մը գլխաւոր տեղեկութիւններ եւս քաղեց:

— Դիւն գիտես, Միսաք աղա, օճախդ իմ ինկեր, սըռըս իւ նամիւսս քեզ իմ բացեր, ես քեզ էմէնէթ, քեզ ալ Ասուազ:

— Հասկցայ, Միւթէպէր խաթիւն, հասկըցայ: Դիւն հէ՛չ մէրէք մ'անէր, էս հըմայ միթ բանիդ թաւսիւթէօվ մի խէլէմի կ'առնիմ, էվ Աստուզիւ ատիւկ օղորմութեամբը գրածս ալ գետինը չիյնի: Ըսելով. — Աշխի Զըմրիւթ, պոռաց: Աղջիկը դուրսէն վազելով եկաւ, սեմին վրայ կեցաւ հօրը հրամանն ընդունելու գիրքով մը. — Սա գրիս փուտը շառապխանէյէն դաս տիւր. իւ գնա մեզ ալ խէհվէ էփէ: Զըմրիւթը գրելու առարկաները պարունակող ախսէն բերաւ դրաւ հօրը աջ կողմը, ինչպէս սովոր էր ամէն անգամ:

— Իս նայէ աշխի՛, սա տիվիթս տար քօթնիկին վրայ վես (վեց) տամլա ջիւր կաթեցիւր առ վ'էկիւր (առ ու բեր)։

Մինչեւ որ սուրճերն ու թանաղամանն եկաւ, Միսաք աղան խոր խոկման մէջ ընկղմած ձեւ մ'առած էր. իսկ Միւթէպէր խաթունն ալ՝ խնդրուածքը վհուկի մը կատարելիք գերբնական հրաշքին սպասելու երկիւղածութեամբ մը լռած էր։ Վերջապէս սուրճերը խմեցին։ Միսաք աղան թուղթն ու փետուր գրիչը ձեռք առնելով՝ ճիշդ մէկ ժամուան մէջ, իրեն յատուկ ոճովը, գրեթէ 4 երես նամակ մը խմբագրեց, գրիչը վար դրաւ։ Այս պահուն Միւթէպէր խաթունը ամենայն անհամբերութեամբ, ամբողջ ականջ կտրած էր եւ կը սպասէր նամակին կարդացւելուն. որ Միսաք աղան ծխախոտին կեռասնիէ չըպուխը կազմել ու երկու շունչ քաշելէ ետք, սկսաւ բարձրաձայն կարդալ։

Ա Մ Վ

Առ

Արգոյամեծար էկէն աղա

Մէր իմ էկէն աղայիս պայվական խայհը միւքէրէր խթիֆսար անելէս խաթի նաղար, էթէ կամիք թարաֆս հարցանել, յայտ լիցի վէօր, կէրէք Ձերինօնք, կէրէք էթրաֆ բարեկամօք իւ կէրէք ֆախիր ծառանիդ՝ մինջի կէտ արիզէյիս պէքէտէր ինք։ Ամենաբարին Ասուաղ Ձեզ ալ խարիպական տեղերնիդ թէնտրիզ իւ պէ քէտէր պահելօվ, մօտ ժամանակի սիւս գալիւ էվ մարմիավէօր աչէօք միմիանս տեսանելիւ արժանիս արասցէ. ամէն։

Գիտիմ իւր հըմա, տի հարցնէք թը ի՛րսկի իւր շօւիկոնց քեռկինին միթն իմ ինկեր, լաքին աֆ տ'անէս ճէշէրէթիս իւր միւշկիւլս իֆատէ անիմ էվ անէօր իւրիյէթը հրամանիւցդ կաթին իհալէ տ'անիմ։

Մէր իմ Մովսէս աղա, լիւսահոգի աղա տայիտ օսմէն (մահուընէն) ի վեր է իւր Օհանիկը «չըլայէ ելեր է» կ'ըսին իւ աղա տայիդ անխտար տարվան խուրիւլիւ օխածին տըկէն

մտեր իւ վրայէն էլեր է: Եասսերդ (գերիդ) լընիմ էկէն աղա, նիազս սա է իւր, հէր իշխըտար գէհմէթ է իսէ, Օհանիկը քովդ կանչես իւ քար սիրտը շօյնէօվ կակուղընես, էվ օր մ'էռէջ սիլաճի անես իւր գայ:

Էս էմմէն բանին մուխուֆ իմ, գիտիմ իւր գլխին ֆէս մ'ալ առնելիւ խիւտրէթ չունի էղեր, վէսիլէ տ'անէ թը «Սիլան փարայէօվ կ'երթովի», ասէօր ալ իճապը նալելիւ համար, չիֆթ ճակատս վար իմ առեր էթմիշ հատ քսաննէօց չարսիլիւ իւռիւպիյէ էվ էռսիւնը մէկ արիւնատ (ամրողջ) օսկիքս՝ աստըպայ (այս անգամ) թարաֆըդ էկող Խլլենց Օյաս աղային իմ տըվեր, իւր տի բերէ Այնէն հըրամանիւցդ թէսլիմ տ'անէ, աս հարիւր մէկ հատ էմնաս օսկիքս առածիդ պէս՝ կէչէր ախչէյի թէպտիլ կ'անես, ի'նչ իւր բռնէնը՝ ան փարայէօվը Օհանիկը սիլաճի կ'անես:

Էս քեզի խրատ տըվէօղ չիմ իսէ տէ, միտքիդ կու բանամ իւր՝ Օհանիկին հասկըցնէք թը, աս աշխրքին ի'նչը կուլի, աս օր կանք, առտիւն չի կանք, հիւսայ երկիւ օրվան էօմր ունիմ, արեւս քարին վրայ է. փառք բարեբարին լուսահողի տատին (հօրը) ֆէօս ձգած գիլլէթն իւ թաճիմիլլէթը (կահ կարասի) մեզ ալ ֆէօղը կու դնէ: Թող գայ իւր կարգիմ իւ աշխրքէն արգիւս առնիմ. պարի՛ մեռնիմ նը աշվիս ետիս չի մնայ: Չէ', էկէր աս խօրըթաներիւն ալ ակօնճ չի կախէ իւ չի գայ օրհնէքս չառնէ նը՝ ավիւր այեղ դատաստանին երկիւ ձեռքս եախան տի մնայ: Թող գայ գլօխս շէմանը վրայ դնէ մորթէ՝ պուտմի արիւնս ցօղէ իւ էթքն իւր կ'երթայ նը թող երթայ, չէ'նս (եթէ ոչ) կերազ կաթը հէրամ կ'անիմ. աշխրքիս էտի ճէօթն (ծայր) ալ իւր երթայ՝ եախան երկիւք չ'իլլի:

Քեզ տեսնիմ սէր իմ էկէն աղա, իշա՛լլահ անկիւմընէն ձան մը տի տաս իւ արգիւներս առնել տի տաս, իս ինտէօր իւր իւրախացնես նը՝ անէնկ ալ Ասուազ քեզ խընտացնէ:

Աւ չիւնիմ հարկաւոր գրելիք. հէր իշխըտար իւր
գլխի ցաւցուցի նը աֆ կ'անես:

Սիրէօվ իւ կարօտով սէրս կու յայտնիմ:

1892 Սեյսեմբեր 16

ՃՌԻԿՈՆՑ ՄԻԻԹԷՊԷՐ

ԱԿԸ

ՔԵՌԻԿԻՆԴ

— Ապրիս իւ զօրանաս, Միսաք աղա, Ասուազ մէկ
օրտ հազար անէ, արեւդ կանաչ մնայ իւ ձեռքդ դաւար,
սրտիս ուղածին պէս շիներ ես, Ասուա'զ մէրիֆէտտ է-
վըլցնէ. լաքին բան մ'ալ իրիճայ տ'անիմ:

— Էօմը արէ, Միւթէպէր խաթին:

— Հէտըս չէ իսէ տէ, տէր քէնար մի գրէիր իւր,
Մովսէս աղան աս գրիս ճիւղապը ակնճի էտի չի նետէ իւ
խուշին բերնէօֆլ օսիւն ձեռքս հասցնէ, զօրէմ աշվիս
ձորկանը կէտիւկը (Ձորակ անուն գիւղակի մը սարահարթին
ճամբան) տի մնայ:

— Շատ մինասիպ է, ըսելով Միսաք աղան լու-
սանցքին մէջ աւելցուց նաեւ սոյն պարբերութիւնը: Յե-
տոյ նամակն այնպիսի ձեւով մը փակեց որ կանխամտա-
ծութեանը շնորհիւ՝ քառակուսի երկու մակերեսներ մընա-
ցին եւ պահարան մը ձեւացուցին, որուն պատուոյ կողմը
հետեւեալ հասցէն գրեց:

Առ

Ա Ս Վ.

Հասցէ գիրս Կօստանդինիւ Պօլիս Միւմպիւլլիւ
խանը սրի սաքին էճնասի ճէսիմ սարաֆ Ակնցի Սամթենց
Մովսէս աղային ձեռն սիրէօվ ժամանիցէ ամէն:

Իսկ հակառակ կողմն ալ աւելցուց.

Աս գիրս տէրին տըվէօղը վարսն Աստուգմէ առնէ:
Թէեւ Ակնայ մէջ նամակագրութեան սակագինն ընդհան-
րապէս 1 դահեկան է, բայց Միւթէպէր խաթունը արժա-
նիք գնահատող ոգի մ'ունենալուն համար, կանխաւ 2

գահեկան ծրարած էր մետաքսանման թաշկինակի մը ծայրը, զոր անմիջապէս գրպանէն հանելով ներկայացուց Միսաք աղային, հանդերձ իր անվերջանալի շնորհակալութիւններովն ու օրհնէքներովը, եւ հրաժեշտ առնելով՝ մեկնեցաւ: Նամակը փոխառնելի մը յանձնելով, որ հասցէին ղրկուի, առանց մոռնալու Սըրմայ խաթունին համար ձըգած շատ ու շատ բարեւները:

* * *

Ստուգիւ՝ այն նամակին թուականէն երկու ամիս վերջը Օհանիկ կը վերադառնար հայրենիք: Ամէն կարգադրութիւն Սամթենց Մովսէս աղային միջնորդութեամբը գործադրուելով:

Հէգ մօրն ուրախութիւնը չափ ու սահման չունէր, եւ զաւակը գրկելով ու սիրելով չէր յագեճար: Վասնզի ծաղիկ հասակին մէջ իրմէ բաժնուած էր, եւ այժմ կատարեալ երիտասարդ մըն էր: Այսպէս շուտով սահեցան, անցան մայրական «մեղրալուսնոյ» քանի մը շաբաթներ, ու ալ կարգն եկաւ հարսնացուի մը ընտրութեան: Քաղաքին ամբողջ հարսնացու աղջիկներուն ցանկը՝ Միւթէպէր խաթունին համրիչին հատիկներուն վրայ պատրաստուելով՝ մայր ու որդի վերջապէս համերաշխարար՝ ընտրեցին Բողիկոնց Միսաք աղային աղջիկը: Այս առթիւ Օհանիկին մայրը չէր յափրանար գովելէ.— Զըմրիւթը, կ'ըսէր, անհնկ աշխիյ մին է իւր բերանը պողիւս մին աղ դիր իւ մորթէ. տատին իւ մօրը միւթի, կ'ուզես չէլպիւ չէթէրի հագցու, կ'ուզես էզընկիւ չէյթան պէզի: Տատեն ու մօրմէն մազ մի կալլէ նը կ'օգտէ, էս Ակինը ձէօրը անհնկ աշխիյ չիմ տեսեր, պեկունքը (չրթունք) պեկունքին վրայէն դան չի տանիր (չխօսիր, շատախօս չէ) չիհէտիւթիւնն (գեղեցիկութիւն) իւր ըսես նը՝ Ասուաղ օրիներ է, զօրէ՛մ հըմայվան աշխը՝ ներուն մէջ հարսնութիւն անէօղ խըթ կու գտվի: Ան ես տեսեր իւր կ'իլլէ երեսդ ի վեր կու պոռայ թը «է» դըրպատիւն իմ գնացեր իւ կարգալ իմ սորվեր, թը կեսերս

իւ տագերս օտվին չի տի վլամ, կեսերս հետ անխօս չի տի կենամ, ուզիմ նը կեսերմէս էռէջ տի պառկիմ, էվայլս կարգին», էս ի՞նչ գիննամ օղիւլ, տահա վէօր մէյն ըսիմ իւր հասկնաս: Հըմայեկս իս իւր հարցնէս նը՝ Բողիկոնց Ձըմրիւթը մեր փռագն իւ չի գտագն է:

Օհանիկ այս մասին մասնաւոր ճաշակ մը չունէր, բաւական էր որ կին մը ունենար, հետեւապէս պատճառ մըն ալ չունէր որ մօրն ընտրանօք չըլլար: Ուստի, այս բնական «տուր եւ առը» Բողիկոնց ծանուցուելով՝ անոնք ալ ուրախութեամբ սա բառերը կրկնեցին թէ «Ձըմրիւթը անկի բարէօվի՞ն տի տանք. խըսմէթնիս դէօռն է էկեր էտ չինք դարձնէր, թալէհ իւնի նը պատառ մի ըռէհէթ հաց կ'ուտէ, եւյլն եւյլն ըսելով, հաւանութիւն յայտնեցին:

Դեկտեմբեր 25ի երեկոյին «խօսք կապը» տրուեցաւ, եւ Ս. Սարգիսին պսակուեցան:

Անցան խաղաղ երկու տարիներ, Օհանիկ աղջիկ մ'ուռնեցաւ: Միւթէպէր խաթունը բաւական ջանքեր ըրաւ որ Օհանիկ այնտեղ գործով մը զբաղի, սակայն անկարելի եղաւ: Վերջապէս երրորդ տարին մայրն ունեցած զարդերուն մնացորդներէն սիսեռի մեծութեամբ մարգարիտէ մատանի մ'ալ ծախելով, Օհանիկին ճամբու ծախքը դըրուեցաւ գրպանը:

Ընթերցողները չյուզելու համար զանց կ'առնենք բաժանման սրտաճմլիկ տեսարանը որ տեղի ունեցաւ մայր ու զաւկի, այր ու կնոջ եւ մերձաւոր ազգականներուն միջեւ, միայն բաւական կը համարենք ըսելով թէ 1894ի գարնան առաւօտ մը՝ Օհանիկ ստուար կարաւանի մը խառնուած կու գար Պոլիս բազդ փնտռելու:

Տասնօրեայ ճամբորդութենէ ետք, հասաւ Պոլիս, եւ առժամաբար Մէքճանի Ալի փաշա խանն օթեւանեցաւ: Առաջին գործն եղաւ ողջամբ ժամանելուն լուրը գրել մօրը եւ ամէն 15 օր կանոնաւոր թղթակցութիւն մը հաստատուեցաւ մայր ու զաւկի միջեւ: Գալէն վեց ամիս

վերջ, մօրը զրած մէկ նամակէն իմացաւ թէ մանչ զաւակ մ'ալ ունեցեր է:

Այժմ Օհանիկ առաջուանը չէր, այս պանդխտութիւնը սաստիկ ցնցեց հոգին, մէկ կողմէ իրեններուն կարօտը, միւս կողմէ զրկանքն ու անգործութիւնը շատ կը նեղէր զինքը, թէեւ փոխիցածիներու միջոցաւ քանի մը անգամ մօրը սատարած փոքրիկ փոքրիկ զրամագլուխներով ծըխավաճառի, մանրավաճառի ու ջրավաճառի խանութներ բանեցուց, բայց այս ամենուն մէջ ալ վարժ չըլլալով, երեք չորսական ամսուան մէջ փնասով ուրիշին ծախեց:

Երկու տարի քարէ քար ու պատէ պատ զարնուելէ ետք ուր ուրեմն ամէն նկատում մէկ կողմ դրաւ եւ գօտեպնդուելով՝ որոշում տուաւ լրագրավաճառութեան: Այս գործը շատ յարմար եկաւ իրեն եւ քանի մը ամսուան մէջ մեծ յաջողութիւն ձեռք բերաւ, այնպէս որ բազմաթիւ ծանօթներուն շնորհիւ, օրական 15—20 դահեկան կը հանէր այս ձեռնարկէն:

Սկսաւ շահածը խնայելու միջոցներուն վրայ ալ մըտածել, եւ գնաց միացաւ Պաղչէլի խանի պանդուխտներուն, որ սոյն համառօտ պատմութեանս սկիզբը յիշեցինք: Վեցերորդ սենեկակից լրագրավաճառ Օհանիկ, ներկայ զիրքին մէջ տարեկան 2000 դահեկանի չափ մօրը կը զրկէր եւ մաս մ'ալ կ'աւելցնէր, որպէս զի քանի մը տարիէն՝ ճակատին քրտինքովն ու սրունքներուն յոգնութեամբը շահած արդար դրամներովը վերստին սխաճի ըլլայ:

Օհանիկ պատուաւոր ծնողաց զաւակ եւ տեսած ու անցուցած անձ մ'ըլլալուն պատճառաւ, սենեկակիցները զինքը «Օհանիկ աղա» կ'անուանէին: Մանաւանդ յաջս ընկերներուն՝ մեծամեծ դպրոցներ մտած — վերջին գործին բերումովն ալ ամէն տեսակ հայերէն թերթերն ամէն երեկոյ անպակաս էին քովը — ընդհանրապէս գիշերուան հան-

գըստի ժամերուն այս կամ այն թերթը բարձրաձայն կը կարդար եւ ընկերները մտիկ կ'ընէին: Շատ անգամ անոնց չհասկցած կէտերուն վրայ՝ Օհանիկ իր հասկցած կերպովը կը բացատրէր ու կը ծանօթացնէր: Երբեմն մէկ նիւթի վրայ գիշերներով կը վիճաբանէին, մանաւանդ գիտական խնդիրներ եղած առեւն:

* * *

Օրուան թուականը լաւ չենք յիշեր, բայց սաչափը գիտենք որ 1900ի աշնան երեկոյ մըն էր, որովհետեւ Թէքլիրտաղի ձմերուկն այլեւս վերջացած եւ անոր յաջորդած էր Եփրատի մեծազանգուած ու հաստակեղեւ տեսակը: Պիտի հարցուի թէ «Ի՞նչ վերաբերութիւն ունի ձմերուկը մեր պատմութեան հետ», ըսենք, վասնզի Պաղէլի խանին մեր ծանօթացուցած 6 անձինքը՝ Ուրբաթ գիշեր երկու ձեռք 11ական խաղ սկսածպիլ խաղացած էին, պայմանաւ որ յաղթուող կողմը մեծ ձմերուկ մը պիտի բերէր եւ այնպէս ալ եղաւ, այսինքն շաբաթ երեկոյն ձմերուկը գնուած էր, ու նոյն գիշերն իրրեւ զովացուցիչ պիտի ուտէին:

Շաբթուան վերջին օրն ըլլալուն, ոմանք ընթրիքէն վերջ՝ նոյն եօթնեկին մէջ ուտեստի համար ըրած ծախքերնին գումարելով խումանեանին ըրին ու հաշիւնին փակեցին, ոմանք իրենց անկողնոյն վրայ կքած յոգնութիւն կ'առնէին եւ ոմանք շաբաթական վաստակնին կը հաշւէին: Իսկ Օհանիկ ալ օրուան լրագիրները աչքէ կ'անցնէր:

Արեգցի Մանուկը լռութիւնը խզելով.— Օհանիկ աղա, ճի՞ի խօրիւնէս ինկեր. Ի՛շ (Ի՞նչ) կու գրին խէղէթէները, բարէօ՛վ բան մի կայ նը՝ մեզ ալ խօրըթէ իւր մտիկ անինք:

— Ի՞նչ տ'իլլի իւր, աս օրերս Ամելիքացի հէրիֆ մին ին օրթա ձգեր՝ առ վ'օնցեր ին, լաքին տրիւսն իւր ըսիմ ՚ը, առնել օսնելիւ ալ մեսեւէ մին է:

կամարակապցի Ձաքար աղան, Մանուկին ըսածները բաղնիքի արձագանգի պէս կրկնելով.

— Օհանիկ աղա, օրհնած բերանդ բաց նայինք թէ ինչ չի՞ւկինն է:

Օհանիկ, լրագիրը մէկ կողմ հրելով.

— Էֆէնտիմ, Ամելիքանի մէջ Թէսլէ անիւնէօվ հէրիֆ մի կայ էղեր, աս օրերս մաքինայ մին է իճատ արեր, անէօվ երկինքին ասխերին մըջի մարդէօցը հետ միւսէպէրէյի տի մինէ էղեր եւ խապար տի տայ խապա տ'առնէ:

— Մեղա՛յ, ըսէ, մեղա՛յ, ալ ի՞նչ կայ չի կայ, հըմայ երկինքէն քար տի թափի վրանիս, պոռաց Ձաքար Աղան:

— Ի՞նչ կու պոռաս, Ձաքար աղա, հիսապս խաւտցնիւցիր (սխալեցնել) գոչեց քարիւղավաճառ Տրդատ:

— Ձեզ մտիյ տ'անինք, պոռացին, Փիլիպոս եւ Մարկոս. չի թողիւցիք իւր աս շարթվան խարճած սախտիյաննիս (սեկ) եւ փրնէնիս (կօշիկի կարկտանցու կաշի) հիսապ անէյանք:

— Առտիւն կիրակի է, բաներնիդ ի՞նչ է, հժվի իրիկիւն փրնէնիտ, նալջանիտ իւ մխերնիդ հիսապ արէք, հըմայ շաբաթ իրիկիւն է, դաս էկէք երկիւ լաֆ նետինք, ըսաւ Մանուկ:

— Խահերնիտ չինք կոյեէր, ըհընակ էկանք, ըսելով ամէնն ալ բոլորուեցան մտիկ ընելու:

Բայց Ձաքար աղան միշտ կը պոռար թէ — է՛ս ատէնկ բաներէն հազ չիմ աներ, էկէք Օհանիկ աղան բարէօվ բան մի տի խօրըթէ նը մտիկ կ'անիմ:

— Մենք ճէօթիւն չի հասկցանք թը խօրըթան ինչ չի՞ւ վրայ է, խապիլը կայ նը մեզ ալ հասկցուցէք, ըսաւ Մարկոս:

Զաքար աղան սաստիկ զայրացած, աչքերը մեծ մեծ բանալով եւ լորձուքները աստ անդ ցայտեցնելով կը պուռար թէ.— Ալ ի՛չ տ'իլլի, խէզէթայի մի ձէօթիւն ին բռներ, քիչ կու մնայ թը «Լուսնի քովէն կու գանք» տըսին, ատ սէվտայէն վազ էկէք օղիււ, ատէօնք ի դէմ Աստղիւ բաներ ին, ա'տ խէզէթայի գրէօղներն ալ մեզի պէս մարդիկ ին, անէօնց էմէն գրածին իւր ալօճ կախիք նը՝ աշխըքէն կ'ելլիք, անէյ լաֆ մին արէք իւր ինկզի խժիրք (ընկոյզի կեղեւ) լեցնէ, Յուկէսին ճամբան գըննելիւ բան մի գիտէ՞ք նը ան խօրըթեցէք իւր ծոցերնիս փարայ մինէ:

— Իրիյլըէօնց չիւրիւյ լաֆ չի պիտի՝ Զաքար աղա, պատասխանեց Մանուկ:

— Իմի տունիւն իւր խէզէթայ կու կարդայ նը աշխըքէն կ'ելլէ՞, էկէր աշխըքին խորը, թաճը քէսէն իւր մինէ նը, վաստակը դնելիւ տեղ չի մնար:

— Էս ձեզ մեղա՛յ, աղբրտաք, էս ըսի մեղայ ելայ, հըմայ թէօղ խօրըթէ իւր մտիկ անինք, մեծիւնաքը պօշ տեղ չին ձգեր, միննակը հացը կ'երթայ իւ մենք էտըվէն չինք ժմներ:

— Տէ հա՛յտէ, տէ՛, Օհանիկ աղա, օրհնեալ բերանդ բաց, ալօճնիս բերանդ է, Զաքար աղան իզինը տըվաւ, կ'ըսէ, Չարագցի Տրդատ:

— Տիրացի՛ւ, հըմայ ալ դի՞ւն լաղլանմիչ կուլլիս, էս վէօ՞ր շիւնն իմ իւր ձեզի իզին տի տամ:

Իրարու հասցէի ուղղուած սոյն անարգանքները դեռ պիտի շարունակուէին, եւ թերեւս յոռի վախճանի մը յանգէին, եթէ Զաքար աղային շատախօսութիւնն ու խրատականները՝ իր ծերութեանը չվերագրուէր, ուստի, Փիլիպոս, Մարկոս, Տրդատ եւ Մանուկ՝ Օհանիկ աղային ստիպեցին որ խօսքին թելը ձեռք առնէ:

— Ախրբտաք, դիւք գիտէ՞ք իւր աս աշխարքս հաւային մէջ կու դառնայ:

— Խայի՛ր, աղաղակեցին՝ ամէնը մէկ բերան:

— Անենէ կ'է նը կեցիք իւր էռէջ ա՛տ մատտէն հասկը-
ցընիմ ձեզի, ըսելով, Օհանիկ ոտքի կ'ելլէ, ու մեծ ձը-
մերուկն առնելով կը բերէ մէջտեղը կը դնէ:

— Խառփուզը մենք կու կըյինք, Օհանիկ աղա,
դիւն նախընթաց տէվամ արէ, ըսին բոլոր ունկնդիր-
ները:

— Խայի՛ր, կյելիւ համար չի բերի, էս ան ձեզի
միտալ տի ցըցնիմ, հըմայէկս ըսինք թը աշխարքս խառ-
փուզի պէս կլէօր է, եւ սեպինք թը՝ դառնայ, էվ մենք
ալ անէօր վրայ ժօռ կու գանք:

— Հավային մէջ ինտէ՞օր կու դառնայ իւ վար շիյ-
նիւր, հարցուց Մանուկ:

— Իրե՛ւը մեզ բռներ է:

— Մատէմ քի դիւն իւր կ'ըսես նը՝ հատի ըսինք
թը՝ արեւը մեզ բռներ է, ըսաւ Տրդատ, — Հաքին միւթն
ու լէօսը ինտէ՞օր կուլի:

— Ա՛տ էն խօլայ բանն է: Աշխարքս երկիւ ճէօթ
ունի. մէկիւն «Հիւսիւսային բէվէռ» կ'ըսին, մէկալին
ալ «Հարաֆային», ինտէօր իւր անդաստանին վախթը տէր-
ալ «Հիւսիւսային կողմն աշխարի, հարաֆային կողմն
ալ աշխարի» կու կարդան, հըմայ մենք ալ սեպինք թը աս
աշխարի» կու կարդին դին (կողմը) հարաֆն է. իւ կօ-
խառփուզին ծաղիկին դին (կողմը) հարաֆն է. իւ կօ-
թիւն դին ալ հիւսիս: Տա՛ կազին լամպան ալ առնինք
թիւն դին ալ հիւսիս: Տէ՛ հմայէկս նայեցէք թը **օթթին լէօս**
գետինը գնինք: Տէ՛ կամայէկս նայեցէք թը **օթթին լէօս**
կա՞յ:

— Խայի՛ր, Օհանիկ աղա, կը գոչեն ամէնը մէկ բե-
րան:

— Էս խառփուզը (ձմերուկ) կամաս կամաս տ'օլըր-
ցընիմ, դիւք նայեցէք թը ինտէ՞օր միւթ տեղը լիւսիւն
կու գայ, իւ լէօս տեղը միւթիւն կ'երթայ, իշտէ՛ աշ-
խարքս ալ արեւիւն դիմաս գարձազ վախթը ասենկ կուլ-

լի, Ան լիսաւէօրներն իւր երկինքին սիւրաթը կու տեսնէք նը՝ այնի ասենկ ին, եանիեայ անէօնց էմմէն մէկը մէյ մէկ արեւներ իւ աշխարհներ ին, էվ իրարիւ դիմաս կ'օլլըրին: Իշտէ աս խոսաւորին համար է իւր ան Ամեիլ-քացի Թէսլան կ'ըսէ. «Մեր էմմէնէն մօտիկը զտնուած Հրատ անիւն լուսաւորին մըջի մարդէօցը հետ խօրըթեկիւ համար՝ թէլիւրաֆ մին ին իճատ արեր իւ անէօնց հետ միւսէպէրէյի տի մօնին մարդիկ»:

— Ատ էմմէնէն մօտիկ ըսած Հրատ լուսաւորըդ, զաննըս թը «Քէրվան կօրիւտ»ը տիլլի իւր, առտըվան լուսաւորին պէս կու ճըրըզտայ (շողշողուն) լաքին ինչէն գիտցեր ին թը էմմէնէն մօտիկն է, ըսաւ Մանուկ:

— Ատկի խօլայ ի՞նչ կայ իւր, մախսուս մաքինաներ ին շիներ իւ կու չափին:

— Դէհմինէօվ քանի էռչին մէնգիլ իւնի՝ ասկի ֆէօն, Օհանիկ աղա հարցուց քարիւղաւաճառ Տրդատ:

— Դէհմինն ի՞նչ ճիվերս է իւր, պիլայ քէսիւր՝ իճձիւն միլիօն անգամ 1500 էռչիւնի պալիդ կուլի:

— «Միլիօն» իւր կ'ըսին նը՝ զանն 1000ին էռչին սըֆօ մին ալ կու դնին՝ անենկ չէ՞ Օհանիկ աղա, կը հարցնէ Արեգի Մանուկը:

— Խայի՛ր, 1000ին էռչին իրեք սըֆօ ալ տի դընես իւր միլիօն ին:

— Անենկ է նը՝ ատ մեր պէյինին մէջ հըֆղը չիլլիւր, պօշ տեղը վախիթ չօնցնինք, ըսին՝ չսրս ջերմ ունկնդրեները:

Զաքար աղան խօսք առնելով, — Հայտի ըսինք թը՝ ան լուսաւորներն ալ մերինին պէս աշխարհներ ին, լաքին, սա՛ Ֆրա՛տ էր մրա՛տ էր, ի՞նչ իւր էր նը Ասուազ ան լուսաւորին մէջ ալ Աղամ Եւա ստեղծեց, սատընան անէօնք ալ խարեհց:

— Ատէօր հէ՛չ չիւփէ չի կայ իւր ֆէօն ալ Աղամ Եւա չինվեցան, լաքին մամիւլ չիմ աներ թը անէօնք մեր

Աղամ Եւային պէս միամիտ գննըվեցան իւ, փօրիւն վը-
րայ սողացող քէօհնէ օձիւն խարվեցան. զօրեմ անտեղի
պուռճին ըսթիզան՝ մարդ արարածը խաֆիւ չի խարվիր:

— Զըսեմ իւր, ան տեղի մարդիկը՝ էդեմական դը-
րայստին մէջ եան ին էկեր իւ քէֆերնին կու նային,
ըսաւ Մարկոս:

— Առտիւն մէկըլլէօր ատ հաւատիսն ալ կ'աժնէ,
էկէր սա Թէսլան՝ մէյ մի՝ թէլըրաֆէօվ իւր խօրըթել
պաշլայէ:

— Տա՛ մատտէն չիմ հասկնար թը՝ թելըրաֆին տի-
րէյներն ինտէօր (ինչպէս) հաւային մէջ տի կօնկըցնին,
բարեհաճեցաւ հարցնել Զաքար աղան բողոքովին ծաղրա-
կան ժպիտով մը:

— Զաքար աղային հարցիւցած նօխտան կա՛յ իւ կա՛յ,
անկի խաթի նազար, ծառայականդ պաշխա մէսէլէ մին
ալ տի հարցընիմ. Ան է թը, քիչ մ'էնէջ գիտեմ իւր
ըսիր՝ Օհանիկ աղա թը «աշխարքս չառխի պէս կու դառ-
նայ». էկէր ասկի հօվի ֆրատին մէջ թելը տանին փակ-
ցընին ալ նը, աշխըրքիս դառնալէօվը՝ թելը կաժարի պէս
տի պլէ (փաթթել) վրան, իւ միմպահաթ խապիւր չի տի
ընի իւր ըռէհէթ տեղը մնայ, կ'ըսէ Արեգցի Մանուկը,
մեծ գիւտ մ'ըրած ըլլալու պարծանքով:

— Երկուքնիդ ալ բարէօվ մտմտացիք, լաքին ծա-
ռայականիդ էօրըլիւց մոռցայ ըսելիւ թը՝ ան ֆռէնկ
ըսուազ՝ պոչսիւզ սատանաները հըմայէկս նէօրելիւք իճատ
մին ին արեր իւր, թելսիւզ՝ թելըրաֆ կու զարնին, իշտէ
միւշիւ Թէսլային իճատ արած մաքինան ալ ան չէշիտը
տ'իլի էդեր:

— Էդեր, էդեր խորող մի՛, էռջիդ դրեր կօլլօզ մի:
Ա՛տ եղաւ տէ, Օհանիկ աղա, գէօրծը հըմայվընէ «էդեր
էդերէօվ» կ'երթայ, պատասխանեց Զաքար աղան:

— Կօյնեցէք իւր՝ բան մ'ալ էս հարցընիմ, ըսաւ Կա-
րիւշացի Փիլիպպոս:

— Դիւն ալ չիւրիւթմիչ արէ նայի՛նք, տիրացու փիլիկ :

— Զիւրիւթմիչ չի՛ տ'անիմ, ասըլ միւհիւմլիւ մէսէ-
լէն տի հարցնիմ: Եանիյա հայտի ըսինք թը ատ էմմէնը
ատէյ լնի, բարէօվ: Լաքին՝ ի՛չ գիտին թը անտեղի մար-
դիկը ի՛չ լեզու կը խօրըթին:

— Ծիփ (բոլորովին) բարակը մի մընէք իւր ըսիմ:
Զաթը ֆրէնկիստանցի սիվրի պէյնլիւ ասխաբաշխ մի կայ,
իւր Քամիլ Յալամարիւն կ'ըսին, իշտէ ան մարդը՝ էռջի
օրը անտեղի ճէսիմ խաղէթաներէն մէկիւն մէջ յօդուազ
մին է տէրճ արեր թը՝ «Էկէր Հրատին մէջ մարդ ալ տախի
գըննըվիլիւ լնի իսէ, խապիլը չի կայ իւր մենք անէօնք
տեսնինք»: Էվ աս խոսուուսը անենկ թավսիլաթէօվ մի
խէլէմի առեր է իւր, կարգացէօղին պէյլինը խոթեր՝ պա-
սարաթը կապեր է:

— Տէ՛ տեսաք հըմայէկս, ա՛տ մարդն ալ իմ խաֆայէս
է եղեր, ֆէօս լներ նը բերանը կու պագնէի, ըսաւ Զա-
քար աղան, մեծ ուրախութիւն զգալով, եւ շարունակեց
թէ՝ — Միննա՛կը ատ մարդիւն անիւնը Քէմիլ ին գը-
րեր, տեսա՛ք հըմա քէմիլ մարդը, ինծի պէս՝ ա՛ն ալ բա-
նին դէօրը ըսեր է. էֆէրի՛մ մարդ, ի՛ւչ (ոչ) լուսաւորին
մէջ մարդ կուլի, իւչ ալ ասկի ֆէօս թեղրաֆ կու բանի:

— Հէ՛չ զօր մ'աներ, Զաքար աղա, հըմայէկս անենկ
դարիւ մի մէջ ինք իւր, էմմէն բան կուլի, ան էս տե-
սեր իւր՝ առտիւն մէկըլլէօր մաքինա մի տի շինին, իւ
անէօր մէյ ճէօթն ալ կէօքսիդ տայաթմիչ տ'անին, էվ
մտէօքդ օնցածը մաքինան խէլէմի տ'առնէ: Ան վախթը
ալ չի տի կրաս անենկ բաներ մտքտ օնցներ իւր մը-
ջէն բոստըլի թէք ելլէ:

— Էս ատ խօրըթին ամմէն չիմ կըար ըսեր, կը
պատասխանէ Զաքար աղան:

— Դիւն անենկ գիտցիր, հերիւ չէ էռչի տարին՝ ֆը-
րէյները փուսիւլա (դիտակ) մի շինեցին. իւ անէօվ եր-
կինքին էյալէթները նազարի տ'առնին: Փուսիւլա իւր կ'ը-
սիմ նը՝ անենկ էրէվիւրէ բան չի գիննաք. էս ըսիմ էթ-

միշտ էոչիւն, դիւք ըսէք հարիւր. էս ըսիմ հարիւր էոչիւն
դիւք ըսէք հարիւր իձձիւն էոչիւն պոյ: Վարի բերնին
կլէօրիւթիւնն իւր ըսէք նը՝ քիչէն քիչ օխթն էոչիւն
չուփուի (տրամագիծ) վրայ թասլանմիշ եղած է:

— Էվ հաթթա, աս նէօրելիւք փուսիւլայէօվը լիւսին-
կան նազարի առին իւ տիսան թը ճէսիմ ծոփեր իւ լեռներ
կան: Օնցած օր է, բարէօվ մի միտքս չէ թը վէօր խէզէ-
թային մէշ էր իւր կարդացի թը «էմէն ամսիւ լիւսընկի
փլին (վերջին քառորդ լուսնի) ան տեղի ծոփն անե՛նկ
Փուրթինա մի կ'ելէ էղեր իւր, մէջի գննուազ ձկերիւն
կէսէն էվէլը՝ հասլւն թըթի պէս խարան կու թափին էղեր
էվ մախուլսին էսնաֆ թախումը կու ժողվէ իւ մէկ ամ-
սուան զահրան անէօվ թէտարիւք կ'անէ էղեր»:

— Օհանիկ աղա, կու հայիմ իւր էփէյի գէյինս եօռ-
միշտ արիւր, առ խըտար բաները պէյինիդ մէջ հըվզ իւ
մաֆաղայ անելիւ համար: Զա՛ննըս թը էֆիմէրտէյին
տկէն մտեր իւ վրայէն դիւրս էս ելեր իւր՝ թաֆսիւլաթէօվ
մի անը մէկ (ամէն մէկ) լուսաւորներին կիտիշը
կու մէյնես: Հօսապճա հրամամանքդ օրացիւց ալ տի կրաս
չիններ, կ'ըսէ Զաքար աղան:

— Հրամամանքդ ի բարին, էֆիմէրտէյին իւ օրացիւցին
լաֆը կուլի՛մ Զաքար աղա, էս անենկ գրքեր իմ կարգա-
ցեր իւր՝ էմէն մարդու քէր չէ անէօնց մէյնիւթիւնը
զապթ անել: Զաթը օրացիւց չինելը միւշկիւլաթ մի չիւ-
նի: Եանիեայ՝ սէնկ ըսիմ իւր հասկընայաք: Մէսէլա՝
էռէջ գիր տարիւնը կու գննես, օխթն ալ վրան կու գննես,
եօթներեակը աջիկ գին՝ վերագիրը սօլախ դին, տանը տէրն
ալ մըջէն կու հանես, ան վախթը կու գիննաս թը՝ Զա-
տիկ է մեզ Ապրիլ օխթնին: Մըկալ մնացողները թախիւմ
մի մօյ իւ մէրս (մանր մուշր) աջ, բաց, դաց բաներ ին:

— Զիւնն իւ օրգեմը ինտէօր տի գիննաս, կը հար-
ցընէ Մարկոս, չափազանց դժուար խնդիր մ'առաջարկած
ըլլալ կարծելով:

— Ատկի խօլայ ի՛շ կայ իւր. Դէյտեմբերին մէջ՝

ձիւնաբեր ֆէօդմիւնք կու գրես, Ապրիլին՝ օրդեւարեր ֆէօդմիւնք էլ Յուլիսին ալ՝ տօթագին աւիւրք:

— Ան չէ ըմա՛յ, տօթագին աւիւրը ի՞նչ ըսել է իւր, կը հարցնէ Տրդատ:

— «Տօթագին» թօթափին ըսել է, եանիեայ՝ օրերը կարճնալ կու մէյնվի:

— Էֆէրի՛մ Օհանիկ աղա, խառփիւղին իւտելիւ վախթն եկաւ, կըյրինք իւ ճաշակինք, աղաղակեցին՝ ամէնը մէկ բերան:

— Փիլիկ աղան խառփիւղը լաւ կու կըյէ, էս հըմայ ձեզի թօֆաֆ բան մին ըսեմ իւր հասկնաք թը ան ձեր միւս հիւմիւլ զառն արած օրացիւցը ի՛շ չի պիւտիւ բաներ ունի: Սալթ սա՛ մէյն իւր ըսեմ նը՝ դիւք ալ ինծի հախ տի տաք: Մէսէլա՛, սեպինք թը օրացիւցին Դէյտեմբեր ամիսը բացանք իւր իւրիւմիյին տասվերեքին «ձիւնաբեր ֆէօդմիւնք» գրուաղ է: Հալ պու քի, ա՛տ էսնէյին Մարային էյալէթին նասը ձընան երես չի տեսնելէն խաթի նազար, տարին տասվերկիւ ամիս ալ լօլիկ եւ սլիկ կ'ուտին: Ասէօր հակադարզն ալ Սիպերիայի վերի գին, տարին տասվերկիւ ամիս ձիւն կու դայ: Հմայէկս, իս իւր մնայ նը՝ «ձիւնաբեր ֆէօդմիւնք» գրաղ վախթնին՝ ասէօր էսջին ալ գրելիւ ին թը ա՛ն ձիւնը վէ՞օր տեղվանք տի գայ՝ վէօր տեղվանք չի տի գայ:

— Օհանիկ աղա, էս քիւ տեղտ իւր ընիմ, Սուրբ Փրքչեան հիւանդանէօցին միւթէվէլլիւններին իսթիտա մի կու տամ թը «Գալ տարվան օրացիւցին իլթիզամը ինծի տըվէք իւր միւսիւպովը թանդիմ անիմ» կ'ըսէ Զաքար աղան:

— Իրիյիլէօնց եէրէնիւթեան էլաք հետըս. հէ՛մ էս էրկրի հացին մանի չիմ ընիր, փա՛ռք բարերարին՝ էս իմ կէչիմէս կու հանիմ:

— Եարէնիւթիւն ի՞նչիւ տիւլի, Օհանիկ աղա, մենք բանին դէօրը կու խօրըթինք, պատասխանեց Փիլիպոս: Իշտէ՛ խառփիւղն ալ էկաւ, աս մեր վաստայն է ախրըրտաք. թուղթ խաղալ չի գիննալը ամօթ չէ, Այն, իւր էրթաք նը՝ Ախիւ պապային վրայ կ'երթաք, իրեք տըպայ գերըզմանին բոլըրտիքը կ'օլըրիք, ճիւհարէն ալ ափ մի կ'իւտէք ան վախթը թիւղթ խաղալը բարէօվ մի կու սորվիք:

— Քառսիւն տարվան զլօխը՝ իրիկիւն մի կթեցիր տէ բերանգ բասվեցաւ, աղա պէ՛կ, պատասխանեցին Զաքար եւ Մարկոս:

— Եարէնիւկը դան դրէք իւր՝ էս ձեզի հըմայ տահա թօֆաֆ բան մի նախ ախիւ:

— Նախ արէ նայինք, Օհանիկ աղա, դիւն ինչ իւր խօրըթես նը մենք անկի հըսայ խափմիշ կ'անինք, ըսաւ Մանուկ:

— Էռջի շարթիւն, խէզէթան գրեր էր թը՝ «Փրէնկին մէկը կ'ըսէ թը՝ արեւը օխն իւթ հազար տարի էթքը ալ լէօս չի տի կալէ իւ տի մարի տ'օսնի:

— Ա՛լ ի՞նչ կայ չի կայ, Ի՞նչէն գիցցեր է, կը հարցընէ Մանուկ:

— Էմմէն օր կու չափէ էղեր, Փառղին գնացեր է իւր տարին 2½ ըրուպ արշիւն տէվիւրը կու պղտիյնա էղեր, աս հիսապէօյն ալ իւթն հազար տարիէն տաքիւս թիւնն իւ լէօսը տի հատնի, իւ մեր Լիւսընկին պէս պաղազ աշխարք մի տ'իւլի էղեր:

— Մեր հալն ի՞նչ տ'իւլի ան վախթը, հարցուցին Մարկոս եւ Տրդատ եւ յարեցին թէ.— Միննակը օնցած դառիւն տէրէճէսիւզ ցիւրտ էղաւ:

— Ի՞նչ տիւլի իւր, մենք ալ ան վախթը փատ տի կյինք: Աս աշխարքն ալ խաւարին մէջ տի չըլտրտայ:

Զաթը կ'ըսին թը՝ միլիոնավէօր պաղած աշխարքներ կան, իւր վախճիւն մեզի պէս շէնչիկ ին՝ կ'ալլեր, էվ հըմա-յէկս խաւարին մէջ կու չըլտըրտան:

— Օհանիկ աղա, էս իմ կարճ խելօքս ատէօր ամմէն չիմ կրար ըսեր թը՝ աս խըտար տարվան խիւռլուլիւ աշխարք մի, էվ անենկ ճէսիմ արեւ մի, ատենկ երկիւ չիւ-րիւկ լաֆէօվ տի փճնայ, ըսաւ, կամարակապցի դարբին Զաքար, եւ յարեց թէ — չիւնքի՝ իմ զանահաթիս ըխտիւ զայն կրամ ըսիք թը, տէմիւրն իւր տէմիւր է նը՝ էոջի բերան օճախէն հանելէօվ իւր կու ծեծինք նը, շատ քաֆ կու թափէ. լաքին քանի կրակը խոթինք իւ նէօրէն ծեծինք նը, անխըտար կու սէրթընա իւ քաֆը կու պակաւ: Անենկ ալ արեւին հախին տ'ըսիմ թը՝ էկէր աս տարի 200 կէս ըրիւպ պզտիկցաւ նը՝ դալ տարի 2 ըրիւպ թաշխին կու պակսէ, մէկալ տարին 2 ըրիւպ, տահա մէկալ տարին 2 ըրիւպէն պակաս, էվ այլս կարգին. անենկ իւր՝ քանի պզտիյնայ նը անխըտար զիժար կու կըզկըտի:

— Էֆէրիմ Զաքար աղա, հըմա միտս ինկաւ իւր դպրոսները ատ մէսէլէյին «խոտէօր համեմատութիւն» կ'ըսէյանք: Աս մէսէլէն օրթան նետէօղ ֆըրէնկը՝ ատ նօխ-թան նազարի չէ առեր, իւ խաֆայէն նետեր է թը «պէլքի կու կլլեն», հալ պիւ քի, չի գիտէ թը մենք ֆէօս՝ ասխին ծակէն ինք կու տեսնինք, էվ ըսածին վրայ ալ կու իրեն-տանք: Ախրրտաքս հէմ զաթը էս ձեզի բան մը ըսիմ, ֆռէյսերիւն էկէր էմմէն ըսազն իւր լնի նը՝ հմայվնէ աս աշխրքէն դիւրս ելլելիւ ինք: Ասէօնք այնի փիլիսո-փային միւֆիւմիւզ գրածին պէս բաներ ին, սալթ կէօ-նիւլ էյլէնտիւրմիլ կ'անին: Հէմ աս լաֆերն ալ փէօր չին կիշտացներ, իւ քներնիս ալ եկաւ, վախտին ելլինք «եկեսցէ»նիս անինք իւ պառկինք. զօրէմ առտօնց տեղ-լինք կէտիւկ-փաշային ժամը տ'երթանք, չիւնքիմ խա-զէթան գրեր է թը «Արաբկիրիւ առաջնէօրդ Մուշեղ վարդապետը քարէօղ տի տայ էվ հոգեւորապէս տի մխիթարէ» քիչ մ'ալ էրթանք ան մտիկ անինք:

— Օհանիկ աղա, Մուշեղ վարդապետը Այն ալ անտառներում թիւն արած է, ան ինչի՞նչ էին յիշեր, կը հարցնէ Մանուկ:

— Ատ խէպիւյէթը թաղական աղաներիւնն է, չիւնքիմ անէօնք իւրան կ'անին, զաթը թաղականներին վէ՞օր արագ բաները խելքէօվ է իւր:

— Իրաւ էս Օհանիկ աղա, «էմմէնը սիւտ, Ասուազ իրաւ», կը յարէ Տրդատ. — լաքին, ատ փիլիսոփային ըսազն ինչէ իւր է նը՝ ան ալ ըսէ իւր էլլինք էրեսի ջրէօվ չընթուկինք (պառնակուռն հեզնականը):

— Խայհերնիզ չիմ կօյեէր, մուսթար մի նախ աւանիմ. էս դպրոսն իքէն, թօֆաֆ վարժապետ մ'իւնէյանք, ան կու խօրըթէր, էս ալ շատ հաւանք էի՝ զրեւ տըվի իւ գէօց արի՝ չըմայէկս դիւք ալ աղէ՛յ մտիկ արէք:

Ավելըը մէկը՝ խէնէտան մարդիւն մէկիւն տանը մէջ դաս դրացին ժողվէտի ին, էմմէն մարդ սըվկի նվկի մէյ մէկ բան կու խօրըթին, կու լին, էյլիկ կ'ուլլին ու կու խնտան: Ատ հետդին, ֆէօն փիլիսոփայ մին ալ զըննըվեր է, հիյ վեց ֆէօգի վրան թառեր իւ ըսեր ին թը «քուկին ամէն գրագ բառերտ ալ մէյ մէկ անգին եախիւթ քար կ'ափին, լաքին կրա՞ն անե՛նկ բան մի գրեր իւր, հէմ չիւրիւթիւ բանի մի պէս մտիկ անվի, հէմ մջէն հէ՛չ միւհիւմ չելլէ»:

Տէրեքէն, փիլիսոփան գլխը օրերը, ձան ձիւն չէ հաներ, թիւստ մին իւ խէլէմ մին է առեր, խելվէթ օտա մին է քաշվեր, էվ 10 դաքէ էթքը դիւրս ելեր՝ արթօնի մի վրայ ելեր կօյներ իւ պաշայեր է գրածը կարդալ, վախիտէ քիչ մի գրաբար է իսէ տէ, մտիկ արէք թը ի՞նչ թօֆաֆ է:

«Այսպէս մարդը պարտէզը մտնէ կաղամբի տերեւ մը փրցնելու եւ խնձորէ կարկանդակ մը շինելու, նոյն ժամուռն մեծ արջ մը կու գայ, գլուխը խանութէն ներս խո-

թելով, ի՛նչ, սապօն չի կա՞յ, ահա մարդը մեռաւ եւ կի՛նը մեծ անխոհմտութեամբ սափրիչը առաւ: Հոն ներկայ էին պարոն Մանիրանանսօս, Սլաւ Արմէնէս եւ Մեծն Զօմգօմաթիս, — գլուխը պզտիկ կլօրիկ կօճակովը — Ասոնք ամենքն ինկան պարելու, կրնաս նէ բռնէ, մինչեւ որ կօշիկներուն զարշապարէն դուրս սկսաւ ծծումբ վազել»:

— Օհանիկ աղա, հէչ բան մ'ալ չի հասկցանք իսէտէ, իրա՛ւ թօֆաֆ բան է էղեր, ըսաւ Զաքար աղան:

Տահա ասէյ շատ թօֆաֆ բան գիտիմ, անէօնք ալ պաշխա օր մի կու խօրըթիմ:

Գրեց՝

Մէն. Գիմ Այբ Լիւն է Նու Տիւն է Րէ

ԸՍՏԸՐԻՏԻԱՅ ԲԱՆԱՅԻՐԻՆ

Ե Ի

ՀԱՃԻ ՄԻՆԱՍ ԱՂԱՅԻՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մեր կամքէն անկախ պատճառներով առիթ չունեցանք անցեալ տարի դարձեալ շարունակելու, մեր վաղածանօթ Մանկսար եւ Հաճի Մինաս աղաներու կենցաղը, միեւնոյն պայմաններուն մէջ կը գտնուէինք նաեւ այս տարի։ Բայց ամբողջ տարւոյն մէջ բազմաթիւ նամակներ ու fars-փոստալներ ստացանք ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԻ ջերմապէս սիրահար ազնիւ ընթերցողներէն, որոնք պէս պէս զուարճալի ու լուրջ գրութիւններով զմեզ շնորհաւորելով հանդերձ, կը քաջալերէին ու կը խնդրէին որ գոնէ այս տարի չգրկենք զիրենք՝ իրենց սիրելի անձներուն ներկայութիւնէն։ Հետեւապէս, ամէն պատճառ եւ նկատում զանց ընելով՝ կը փութանք գոհացում տալ անոնց փափաքին։

Սակայն չմոռնանք ըսելու թէ այն բազմաթիւ խընդրարկու նամակագիրներուն մէջ՝ հատ մ'ալ կար որ բոլորովին հակառակը գրուած էր, զոր նոյնութեամբ կ'ընդօրինակենք։

24 Սէյտեմբեր 1900 Ա.կ.Ն.

«Մեծարոյ Մեն, ԳիՄ, աղա

«Հերիւ չէ եւջի տարին էվ օնցած տարի, Տափսալիւկի Մէհէլէյին սաքիններէն մատը բերանը հասնող քանի մի աղբրտանք՝ ֆէրֆէնէյով վեցական խուրուշ թօփ արանք եւ տեղդ էսկի Չապթիյէ ճատտէսին սաքին Պէրպէրենց Արգոյապատիւ Նշան աղային նէշը արած Մուֆասալ Տարեցուցէն բերել տուանք իւր, հէմ Սրբէօց օրերն իւ վախթները գիննանք, հէմ իրիյվըները անէօր մըջի թանգիւմ հէլած պիյվական (պիտանեգոյն) խրատները կարդանք եւ էյլիկ լնինք»։

«Ասե՛նկ իրիշվանք մէկը՝ մեր աղբրտացը ճէպպարնե-
րէն մէկը կու կարդար, մենք ալ ակօժնիս տըվեր էյանք
անէօր: Ան էս տեսեր իւր սըրան եկաւ մեր Այնայ միւթէ-
պէրներէն, բարձրապատիւ Մանկասար աղային էվ էօշնէ-
տէնենց Հաճի Մինաս աղային խէյպէթը գրվաղը:
Ատ հէտղին իշ լընեղնիս չի գիտցանք՝ զօրէմ
բրդերնիս տնկըվեցաւ, էճէլէ իմզան նայեցանք իւր Մէն
ԳիՄ է, ատէօր վրայ շատ մարդու մեղք առանք թը վէօ՞վ
տիլլի աս իմզան, էթնէթքը Գէնէվիւրենց Ճանկիւր գը-
տաւ: Մենք ալ ըսանք թը՝ օր չօնցած խէլէմը ձէռքիս
առնինք՝ գլօխ գլխիւ տանք էվ բարէօվ մի քեզ վլանք»:

«Հէյ կիտիսի՛, ի՞նչ կ'ուզես աս քէսիւմը մարդէօս-
վէն իւր, խամշին առեր վ'էտիննին էս ինկեր: Ասկի խա-
թինաղար, չի գիննաս թը ֆառղին չինք թը ի՞նչ ըսել
կ'ուզես, մէրամտ ան է թը, Ակնցէօց խօրըթվասքը մեղա-
քայի տ'առնես, էվ աշխարհք արիւնատ (ամբողջ) ալ կար-
դան իւ վրանիս լաղլանմիշ լնին, միննակը մեծիւնաքը
պակաս տեղ չին ձգեր՝ իւր ըսեր ին թը՝ «լօբիւ խապու-
ղինէ պէկէնմէզ» էվ «չիւն ան իւր տէրը խաղնէ», էվայլս
կարգին»:

«Գիտցաղ լնիս իւր էկէր մէյ մ'ալ առենկ բան իւր
անես նը՝ կավառտ վար տ'անինք (ջուրին առուն դէպի
վար դարձնել, այսինքն գալիմերան աւրել): Չէ՛, էկէր
կ'ըսես թը «էս խէլէմիս իմ կիւվէնմիշ էղեր» նը,
մենք ալ հէտտերնիս չիլլէլէօվ՝ խէլէմ կու փարտինք
(չարժենք), էվ Աստղիւ ատիւկ օղորմութեամբը հախէտ
կու գանք: Տէհի կրօս, մենք մեռազնի՛նք: Աս տըպայ
(անգամ) ասխըտարէօվ կու գոցինք, զօրէմ սառնին ղէմ
խպըլիկ չես կրար խաղար. բարէօվ մարդ ես նը՝ գիւն ալ
մեղի պէս իմզատ դիր իւր պօյըդ տեսնինք, մեր ղիմացը
սիր նիւ բիրը խաղցողին ճակատը կու չափինք»:

Նուաստ Բսի. ծռ. Նուաստ Բսի. ծռ. Նուաստ Բսի. ծռ.
Փիլիկ ԲԱՅՏԱՐԵՆՑ ԿՈԼՈ ՇՈՒՇՄԱՅԵՆՑ ՏԵՓԱՆ ԶԱՐՁՈՒԱՆՁԼԻՐԵՆՑ
Նուաստ Բսի. ծռ. Նուաստ Բսի. ծռ. Նուաստ Բսի. ծռ.
Գիրգիի ձԸԹԻԿՈՆՑ ՄԵԼՈ ԺՌԻԿՈՆՑ ՃԱՆԻԿ ՔԵՆԵՎԻՐԵՆՑ

է՞հ, ի՞նչ կրնանք ըսել, հարիւրաւոր համակիրներուն մէջ անշուշտ քանի մը հատ ալ հակակիր կը գտնուին, որոնք կը կարծեն թէ խորեւ երգիծանք կը գրենք այս ամէնը, եւ չին հասկնար թէ վարքերու, բարքերու, խորհելու կերպերուն եւ բառերուն հնչման ու կազմութեան մասին իբրեւ բանասիրական կը ներկայացնենք:

Ուրեմն շարունակենք մեր պատմութիւնը՝ որ թողած էինք Բարեկենդանի Շաբաթ գիշերուան ճաշի սեղանին վրայ:

Դ.

— Ասուազ կու սիրես նը սա՛ հաղլիւ պատառէն հրամմէ, կ'ըսէ Մանկսար աղան, խոշոր մսի կտոր մը Հաճի Մինաս աղային առջեւը քշելով, — Մեր Աբիկին էփազ պրիւրյանը բարէօվ կ'ուտվի:

— Շինէօրհակալ իմ, Մանկսար աղա, խըյամ մ'անէք, էս տանս պէս իմ ֆէօս:

Աբիկն որ սեղանին սպասարկութեան կը հսկէր, տիրոջը մէկ ականարկին համեմատ՝ չիչ մը սեւ գլինի եւ երկու գաւաթ զետեղեց փոքրիկ սեղանին վրայ:

— Մաչլիւկ Աբիկ, նայիմ թը բարէօվ գինի առեր էս, ըսելով՝ Մանկսար աղան երկու գաւաթները լեցուց եւ, — Հրամմէ՛, Հաճի Մինաս աղա, Ասվազ երկնային արքայուն քան արժանի անէ, Ասուազ կէճինտէն տայ, Ասուազ ոտքէ ձեռքէ չի ձգէ:

Ամէն, Մանկսար աղա, Ասուազ օրհնէքըտ վրայնիւս պակաս չ'անէ. ըսելով՝ գաւաթները պարպեցին:

— Շատ չիպիտիւ (ոչինչ) գինի է էգեր: Տէ՛յ կիտի մեր Այնայ Հէբէղնէօցիւ սեւ խավէօղին գլինին:

— Իշալլահ օր մ'ալ անկի կու խմինք Մանկսար աղա, լաքին աս ալ ճիփ նետելիք գլինի չէ:

— Ասուադ լսէ ձանդ, անենկ է նը մէյ մէկ ալ տնկինք, — Աբի'կ, տերեւէ տօլման բեր նայինք:

Այսպէս քանի մը գաւաթ ալ տօլման հետ կոնծեցին, եւ անուշեղէնով ու աւանդական ճերմակ պանիրովը ստամոքսին դահացուցին, «Հայր մեր» ով փակելով՝ ձեռքերն լուացին ու նստան:

Բազմաքանակ ալքօլով պատրաստուած օղիին ու գինիին ազդեցութիւնն ալ զգալի կերպով գլուխնին տաքցած, հազիւ կրցան Աբիկին մատուցած սուրճերն առնել:

Մանկսար աղան սուրճին գաւաթը մեծաշունթ Ֆոքերով պարպեց, եւ ինքզինքն ուրախութեան զենիթը սաւառնած զգալով, խռպոտ ձայնովը՝ բնագաւառին հետեւեալ շատ հին ժողովրդական չորեքտողեանն երգել սկսաւ.

«Շատ բամպակ ցանեցանք խարբերդի՛ւ օվա՛ն,

Մարիյ մի քրքրեր պիւլպիւլի՛ս եուվա՛ն.

Մարանը մեծցեր է պապա կու՛ կանչէ՛,

Մարիկ ելիր դիւն ալ Աստղի՛ կանչէ՛»:

— Ձանտ անսպառ Մանկսար աղա:

Մանկսար աղան այս փաղաքշումէն քաջալերուելով, ուրիշ առասպել չորեքտողեան մըն ալ սկսաւ.

«Կօյներ կօլիգե՛րը

Մօյեէ հուսեր մագե՛րը

Ձին թողուր իւր սիւլա գա՛յ

Ըստմպօլիւ բ...ե՛րը»:

— Ա՛տ ըսէ, Մանկսար աղա, ա՛տ ըսէ. ըսելով հետըզհետէ կը քաջալերէր:

— Դեղի բան մ'ըսի՞մ, Հաճի Մինաս աղա, գիտես թը աշխիւս տէրն կաւ, ելլինք էրէսի ջրէօվ «Եկեսցէ»նիս անինք իւ պառկինք, առտօնց կ'երթանք Կէտիւկ-փաշայի

Ժամը, կու գանք ցօրէյվան հացերնիս կ'ուտինք, քիչ մ'ալ
սէյ նէնկ կ'անինք, օրն իրկիւ կ'ուլլի կ'երթայ:

— Ատ էմէնը բարով, Մանկսար աղայ, լաքին ժա-
միւն դռնէն ինծի իզին տի տաք իւր ֆախիր խանէս եր-
թամ:

— Ձէ՛, ատ չեղա՛ւ, դրսի դէօռն էս մնացէ՞ր, հէչ
էտէթ է իւր բարկեննի օրօվ եախատ ձգիմ: Հէմ զաթը
խօսք չի տվի՞ր թը երկուշաբթի առտօնց իս Ըսըրիսիայ
բանայիրի՞ն տի տանիս:

— Ձէնս իզին կուտաս իւր մէյ մի երթամ խանիւթը
աչքէ օնցնիմ իւ գամ, զօրեմ ճահելին վրայ ձգեցի վ'է-
կայ:

— Լէօսը գայ վ'իր բարին հետը, առտուն իճապը
կու նայինք:

Ե .

Հետեւեալ առաւօտուն. Ժամը չորսին եկեղեցիէն
վերադարձան վէզիր խանի սենեակը, եւ Մանկսար աղան
իրեն սեփական գոռոզ շեշտովը, — Մաչի՛ւկ Աբիկ, մեզի
թիւթիւն ալթի բեր, ըսաւ, եւ հաղիւ նախաճաշն աւարտած
էին, սենեակէն ներս մտաւ 55ի մօտ, խառն մազերով,
գէր ըսուելու չափ մարդ մը. որ ո՛չ կարճահասակ կը հա-
մարուէր՝ ո՛չ երկայն, սա չափը ճիշդ էր որ՝ բազուկները
հասակին համար կարճ էին եւ իրանին երկու քովերէն
վար կախուած գերքին մէջ, անհամեմատ երեւոյթ մը
կու տալին անոր: Այս անձն իւրաքանչիւր բառը ծանր
ծանր արտասանելով եւ հազադային հնչումով մը.

— Մեծապատիւ Մանկսար էֆէնտին գրասենեակն
ա՞յս է, հարցուց:

Մանկսար աղան այս օտար անձին ներկայութենէն
քիչ մը շփոթեցաւ, սակայն անոր հարցնելու քաղաքավա-

րական ձեւերէն սիրտ առած,— Հրամայեցէք՝ ծնողական իմ, ըսաւ։

— Քաւ լիցի, կը փափաքէի քանի մը վայրկեան ձեր յարգապատուութեան հետ տեսակցիլ։

— Հրամայեցէ՛ք, օնցիք վեր, ըսելով՝ սենեկին պատուոյ կողմը հրամցնելով նստեցուց։

— Ներեցէ՛ք որ այցելութեանս պատճառն երկու բառով բացատրեմ։ Ես ազգային մամուլին տրուպ աշխատակիցներէն Պատրաստավաճառեան Սանիմ կը կոչուիմ, եւ Ձեր յարգապատուութեան բարեգործական համբաւն ի վաղուց անտի լսած ըլլալով՝ կ'ուզէի խմբագրական յօդուած մը գրել եւ ազգին մէջ ի վեր հանել Ձեր սոյն տոհմային առատաձեռնութիւնը, բայց պատշաճ համարեցի անձամբ անձին ալ ճանչնալու պատիւն ունենալ, եւ ըստ այնմ խմբագրել, ուստի պատեհ առիթն այսօր ձեռք բերի ու փութացի իրագործել։

Մանկսար աղան կարծեց թէ այցելուն՝ Նարեկէն հատուած մը գոց կ'ըսէ, որովհետեւ այս հակիրճ յառաջաբանէն հազիւ երկու երեք բառ հասկցած էր։ Ուստի ինքզինքը ժողովելով փութաց ըսել թէ՝ — ծնողականդ գրաբար չիմ հասկնար իսէ տէ, պայրաստ իմ ձեռքես եկածը անելիւ, միտմնիդ իզահ արէ՛ք, հազըը Հաճի Մինաս աղան ֆէօս է, բարէօվ մի իրար կու հասկնանք, զօրէ՛մ ան մօյեր զիր է։

— Հէտտերնիս չէ՛, Մանկսար աղա, ըսաւ Հաճի Մինաս աղան։

Պատրաստավաճառեանն այս վերջինին ալ մտաւորական կարողութիւնը կշռած եղաւ, եւ մտովի, օ՛ն, Սանիմ, քեզ տեսնե՛մ վառեակը գիրուկ է եւ ուզածիդ չափ կրնաս փետտել. ըսելով։

— Էֆէնտի՞ն ալ Ձեր մեծապատուութեան երկրէն է։

— Անհնկ է, հէժ ալ օխնիմասնաւորը զօս գիտէ,
վարժապետութենէ եկազ է:

— Ընկի կու խօշխօվացնէք, Մանկասար աղա:

— Էս բանին գէօրը կու խօրըթիմ, այլ՝ւն՝ այլի,
եկ վեօյն վեօ՛չ:

— Պատիւ կը համարիմ ծանօթանալուս, Տէրը բազ-
մացնէ այսպիսիներուն թիւը ազգին մէջ:

— Հրամմեցէք ճկառայ շինեցէք, ըսելով, Մանկասար
աղան ծխախոտին արծաթեայ տուփը Սանիմ էֆէնտին
ներկայացուց: Այս վերջինն որ երկու օրէ ի վեր ո՛չ ծը-
խախոտ ունէր եւ ոչ ալ զայն գնելու զրաժ, այժմ ծոմն
աւերելու համար՝ կը ջանար 4—5 սիկառէթի բաւարար ծը-
խախոտը պարտիկէ մէկ թղթի մէջ: Բայց գիտնալով որ
աղային ուշադրութենէն չէր վրիպած, չքմեղելու համար
չուտով յարեց:

— Կենացս մէջ ո եւ է մոլութիւն ունեցած չեմ բացի
ծխելու սովորութենէն, եկ եւ տես որ եւրոպացիք ալ
սկսեցին ամէն նիւթին կեղծը շինել, ո՞ւր է այն նախ-
կին մօլըս քնալըսը անուանեալ թխորակ եւ լայնածաւալ
թերթերով գլանիկի ընտիր թուղթերը, որ ինձ նման մո-
լիներուն գոհացում կու տար:

— Հրամմեցէք Սանիմ էֆէնտի, ծառայականտ ալ
չպուրը թէրկ անէլէս պէրիւ է վէօր ա՛ս Փրէնկ մաթահի
թղթին հետ չիմ պարուշիր:

— Այժմ ձեր հանրօգուտ ու թանկագին ժամա-
նակն ի զուր չսպառելու եւ չձանձրացնելու համար,
փութամ ըսել թէ ստուգիւ Ձեր անձին նկատմամբ բարե-
գործութեան վրայ խօսուածներուն շատ աւելին գտայ, այս
պահուս պատիւ կը համարիմ անձնապէս ճանչնալուս հա-
մար:

— Շատ բարեօվ հասկցեր էք, էֆէնտիմ, չիւնքիմ
Մանկասար աղան ասօրվան օրս չի ճօնցօղ չի կայ, իշիւը-

տար Բեօմբուրնի, Խառապ, Էֆմեֆնի եւ այս կարգի էսնաֆները Մանկսար աղային սայայէն կէշինմիշ կ'ուլին, ձեռքը բաց է, սիրտը թէմիզ, սեղանը դրման, շլին ծոօդին «չէ» չի կրար ըսեր, որ չիլիւր իւր քանի մի հազար խուրուշ մարդիւ փոխ փարայ չի տայ, լիւր օր մի ֆէօս գալիւ էք իւր աչօքնիդ տեսնէք թը իշ սէֆիլ մարդիք լէջէնին կախ կու գան էվ խնտիւմ էրէս կ'երթան, հէմ չգիննաք թը ըրէնին կ'առնէ, վէ եախիւտ ֆայիզ, ֆա՛յիզ, հաշա՛ «էտէթ սաքին օլմասիւն» տէյի, սէնկ, լիւրային հիյ վեց խուրուշ անճախ կ'առնէ։ Ասուազ մէկ օրն հազար անէ։

— Շատ ուրախ եմ ձեր այդ բացատրութիւնէն, եւ ստուգիւ հետաքրքրութիւնս կը շարժէք. եթէ գիտնամ որ գործի օրեր ձանձրութիւն չեմ պատճառեր, ստէպ կը նեղացնեմ։

— Ատ ի՞նչ ըսել է իւր, Սանիմ էֆ. օտան ձերն է, էփ իւր ուզէք նը հրամմեցէք, սիրտս շատ սիրեց ձեզ, կ'ըսէ Մանկսար աղան։

— Շնորհակալ եմ ձեր բարձր համարման արժանանալուս, տղայ հասակէս սեղանաւորական գործառնութիւնները շատ կը սիրէի, բայց բախտին բերումով այս ապերախտ խմբագրական ասպարէզը մտանք։ Սակայն ինձմով չգրադինք։ Հաճի Մինաս էֆէնտի տոկոսի վրայ խօսք մ'ըրիք, կ'ուզեմ ատոր վրայ իմ տըկար կարծիքս յայտնել. ինչպէս որ ժամանակին երկար խմբագրականներ նուիրած եմ, թեթեւ տոկոսները բնաւ փոխարինութիւն չեն կրնար նկատուիլ, հանդէպ այն մեծ բարիքին որ Մանկսար էֆէնտի պէս գթասիրտ անձինք — եւ որ աւա՛ղ իւր նմանները հազուադիւտ են մեր մէջ — իրենց գեղնորակ ոսկիները կը վստահին ամենապարզ մահկանացուներու. առ առաւելն չոր ստորապրութեան մը փոխարէն։ Մինչդեռ անցին առանց իրենց ճակտին քրտինքէն կաթիլ մը գտնուելու, հազարաւոր ոսկիներու աւանդ կտակը ձեռքերնուն հանել չեն ուզեր։ Վստուրնէ

տիտեալ, վերստին ձեռք պիտի առնեմ այս խնդիրն եւ ի վեր պիտի հանեմ Մանկսար էֆէնտիրն բարեգործութիւնները:

— Ըսել է իւր ձեր խէզէթային մէջ տերճը տի անէք Մանկսար աղային անիւնը:

— Անշո՛ւշտ, անշո՛ւշտ, մանաւանդ կը ցաւիմ որ շատ ուշ մնացած ենք այս մասին. մեր լրարներները շատ պակասութեան մէջ կը գտնուին, Մեծ կղզիին էջերը մէկ օրը քանի՛ իրօք ընելին կը տեղեկացնեն եւ մեր դրացիներուն վրայ լուր չունին:

— Անենկ է նը, ատ խէզէթայէն հատ մի մեզի հիմմէթ տ'անէք իւր կարդանք:

— Տարակոյս չկայ, այդ իմ նուէրս պիտի ըլլայ, բայց սա գիտնալ կ'ուզէի թէ քանի՞ տող գրեմ, որովհետեւ ինչպէս գիտէք այս կարգի նիւթերն Պատրիարքարանի լուրերու բաժնին մէջ կը մտնէ, եւ 5—6 տողէն աւելի չըլլար, իսկ եթէ մասնաւոր խմբագրական մ'ըլլայ, կրնամ հարիւրաւոր տողերով գրուատել:

— Հէր իշխտար զէհմէթէ իսէ, թափսիւթլիւ գրէք նը՝ զաննս տահա բարէօվ կ'ուլլի, էվ էվէէօք Մանկսար աղան մէմիւրն կ'ուլլի:

— Ձանձրութեան բանմը չի կայ, բայց կը ներէք որ դիտել տամ թէ խմբագրական յօդուածները տող զլուս տուրք մը ունին, քանզի ընթացիկ լուրերուն բաժինը կը նուազի:

— Էֆէնտիմ, Մանկսար աղային վրայ չի մնար, մատեմ քի տող գլօս է նը՝ հրամանքնիդ 5—6 հարիւր տող գրեցէք, էվ մաթլուպաթնիդ Մանկսար աղային թէպլիլ արէք:

— Արդարեւ մեծ բան մը չէ, առ հասարակ տող գլուս 5 դահեկան կ'առնուի, սակայն ես Մանկսար աղային

սիրոյն համար 3 դահեկանի կը ձգեմ, եւ քանի տողի արտօնութիւն որ տաք՝ այնքան կը գրեմ:

Այս հաշիւը Մանկսար աղային շատ մեծ թուեցաւ, բայց միւս կողմէ ալ լրագրի մը մէջ անունին փառաւորութիւնը շատ կը բաղձար, ուստի ծածկարար Հաճի Մինսս աղային արտօնութիւն տուաւ սակարկութիւնը փակելու:

— Ծառայականդ Մանկսար աղային 800 խուրուշ տալ կու տամ, հրամանքնիդ ալ 300 տող գրելիւ հիւմմէթ կ'անէք, իշալահ այլըմ ժամանակի մ'ալ պայվական եատիկէր մի կ'անէ:

Մազ մնաց որ բարեծաղիկ խմբագրին ոտքերը գետնէն կտրէր, որ կրցած էր այս երկու միամիտներուն քթէն բռնել: Ուստի սակարկութիւնը մերձեցնելու պատրուակով փութաց ըսել թէ՝

— Մինք թէեւ սակարկութիւն չունինք, բայց Մանկքսար էֆէնտիին պատուական սիրոյն համար ութ ոսկիով 300 տող խմբագրական մը կը հրատարակենք, եւ այնպէս մը կը դրուատենք որ, յաջորդ օրէն սկսեալ՝ բոլոր մեծամեծներն ու վաճառական դասը՝ Մանկսար էֆէնտիին այցելութեան կու գան ու բազմաթիւ շնորհաւորական հեռագիրներ կը ստանայ:

— Իկէր ատ ալ իւր ընի նը, ան վախթը, Մանկսար աղան սամուռ փաշայիով թանդիմ եղած, լիբլիսիա չու խասի խապով ճէտիտ քուրք մ'ալ եատիկէր կ'անէ հրամանիւցդ:

Մանկսար աղան ալ իրեն կարգին հիւրը ճամբու դնելու համար ութը ոսկի Սանիմ էֆէնտիին ձեռքը համրեց:

— Այժմ պարտիմ ընկալադիր մը տալ:

— Թէքլիֆ չիւնինք, Սանիմ էֆէնտի, ասինկ չի պիտիւ փարային համար ընկալադիրն ի՞նչ տ'իլլի իւր:

— Ուրեմն ինձ ներողութիւն որ միկնիմ, տակաւին շատ տեղեր կան երթալու եւ վաղուան համար լուրեր

քաղեւոս ըսելով հեռացաւ: Եւ երբ հասաւ Վէզիր խանին գոնամուտի կամարին տակ, սկսաւ խորհրդածութիւնները, որ կեանքին մէջ այսքան դրամը քովէ քով տեսած չէր, եւ կը զարմանար թէ փառասիրութեան համար նոյնքան դիւրախար մարդիկ կը գտնուին եղեր: Միւս կողմէ ալ կը հաշուէր թէ վաշխառուի մը վրայ ներքողներ գրել կարելի չէր. որովհետեւ իրեն աշխատակցած թերթին իսկական խմբագրութիւնն անշահասէր եւ անկաշառելի քիփ մ'էր: Սակայն Մանկսար աղային փառասիրական ոգին ալ շահագրգռեւոս միջոցը կը փնտռէր: Այսպէս՝ խոր մտածումներով Ձեմպեղի քաւին անկիւնէն դէպի Սեփնիկ գառնաւոս պահուէն, «գտա՛յ» մըմնջեց. «վաղը տպարան մը կ'երթամ 10—20 դահեկանով քանի մը երես ձեռագիր՝ դրուատական վերնագրով խմբագրական մը շարել կու տամ, անոր վերջին փորձը մաքուր թղթի մը վրայ հանել տալով՝ առաջիկայ շաբթուան հանդէսներէն մէկուն մէջ կը տեղաւորեմ ու կը տանիմ մեծ աղային կը կարդամ: Ասի՛ նմանը չտեսնուած գիւտ մ'է, Կիւթէնպէրկ անգամ պիտի զարմանար իր հնարած շարժական տառերուն շնորհիւ, այսքան սքանչելիքներ ձեռք բերուիլը տեսնելով: Այս գիւտիս գաղտնիքը միայն զաւկիս կտակեմ, որով ընտանիքս մշտահոս հասոյթի մը աղբիւր ժառանգած կ'ըլլայ, բայց հիմա ասոնք մէկ կողմ թող մնայ: Այսօր բարեկենդական է. եւ պէտք է լաւ մը պատուել այս օրս, հետեւաբար նախ անոր վրայ խորհինք» ըսելով կամաց կամաց քալել սկսաւ: Դիմացէն պարապ կառք մը կու գար, ձեռքով նշան քաւ ուր կանգ առնէ: Երկու խօսք ըսաւ կառապանին եւ կառքը գէպի Օքճուլար Պաշի սրարշաւ մեկնեցաւ՝ ներքակ տանելով մեր Սանիմ էֆէնտին հանդերձ ութը դեղնորակ ոսկիներովը:

Երբ կառքը Սուլթան Պայագիտի հրապարակին ծայրը հասաւ, շուտով կեցուց եւ կառապանին քանի մը հրաւմաններ տուաւ: Կառապանը դիմացի կրպակներէն մին

մտաւ եւ քանի մը վայրկեան յետոյ դուրս ելաւ մարդու մը հետ, որուն մէկ ձեռքը երկու հնդկահաւ եւ միւս ձեռքը 7—8 գիրուկ հաւեր կային։ Սակարկութիւնը երկար չտեւեց, եւ Սանիմ էֆէնտի ոսկի մը տալով միացորդը առաւ ու կառքը վերստին ճամբայ ելաւ։ Հազիւ հինգ վայրկեան յառաջացած էր, կառքը վերստին կայնեցաւ։ Կառապանը մրգավաճառի մը խանութը մտաւ, եւ վարպետը կանչեց, Սանիմ էֆէնտի 8—10 տեսակ մրգեղէններ ապսպրեց ու սակառի մը մէջ լեցնել տալով՝ մօտերը սլզտացող բեռնակրի մը տուաւ, առատօրէն եւ առանց սակարկութեան վճարեց եւ դարձեալ ճամբայ ելաւ։ Երրորդ անգամ կառքը կեցաւ։ Այս անգամ Սանիմ էֆէնտի ինքը կառքէն վար իջնելու բարեհաճութիւնն ունեցաւ եւ ուղղուեցաւ անուշեղէն ծախողի մը կրպակը։ Բաւական երկար զննութիւններէ ու քննութիւններէ վերջ, մեծկակ ափսէ մը Բախլավաւ ընտրեց, կշռել տալով՝ զայն ալ յանձնեց ուրիշ տղու մը, որ գլխին վրայ առած կառքին հետեւեցաւ։

Երբ կառքը Լոնկա հասաւ, Սանիմ էֆէնտի նպարավաճառի մը խանութէն՝ չափ մը նպարեղէն, ինչպէս՝ պանիր, ապուխտ, իւղ եւայլն գնելով, վերստին ճամբայ ելաւ, գրեթէ ամսուան մը ուտելու չափ նպարեղէններու կարաւանով մը։ Տեսնողները՝ կէս մը զուարճութեամբ, կէս մը կատակով՝ կ'ըսէին իրարու թէ Սանիմ էֆէնտին անպատճառ այսօր թեւ մը կուտրած է, կամ իւզոտ տեղ մը ինկած է։

Չերկարենք, կառք եւ կարաւան տանը դրան առջեւ հասնելով, գինքը գիմաւորեցին տանը մէջ եղողները, եւ ինքը, ոեւէ անպատեհութեան տեղի չտալու համար նախ իր ձեռքովը Բախլավան վեր տարաւ ու յետոյ եկաւ ամէնուն վարձքը վճարեց։

Տասն եւ հինգ օր վերջ հազիւ կարողացաւ Սանիմ էֆէնտի տունէն մեկնիլ եւ Մանկասար աղային վրայ գրուելիք եղական խմբագրականը պատրաստել։ Շատ բարե-

կամներ, հիւանդ կարծեր էին, բայց երբ վերջին անգա-
զինքը տեսան, ալ աւելի զիրցած էր ու պարարած, եւ
եղան լրբախօս կատակաւորներ ալ, որ ըսին թէ առանց
հազուստին ու կապուստին՝ մարդ ըլլալը տարակուսելի է:

Թողունք մեր Սանիմ էֆէնտին, իր գրչին պտուղը
վայելելու երջանկութեանը մէջ քանի մ'օր եւս, եւ մենք
զանք Մանկասար եւ Հաճի Մինաս աղաներուն:

2.

— Հերիֆը իւթը (8) կածակը (կարմրուկ) առավրմայ
ինչ անիմ չիւրիյ լաֆը՝ բարէօվ գրաբար կու խօրըթէ,
տրիւստն իւր ըսիմ նը՝ տասը խօրըթին մէկը չէի հաս-
կընար իսէ տէ, շատ հազ արի աս մարդէն, ըսաւ Մանկը-
սար աղան Պատրաստավաճառեանին մեկնելէն յետոյ:

— Էֆէնտիմ, զէնհէթին մէջ սներ է (վարժ), տէյ-
մէհալը խաղեթաները չի լալիւր (լեցուիւր), մինչեւ իւր
դղիւմը կիւտ չիլի նը խէլէմին ճօթը չէրըրար:

— Հաճի Մինաս աղա՛, հիսապճայ աս հերիֆը բա-
րէօվ ալ էֆրէնճի լեզիւ տի գիննայ:

— Ատէօր հէչ ըսելիք չիկայ, դաթը դազէթաճի
ըսազնիդ էթմիչ իքի պուչուխ միլլէթին լեզիւն տի գին-
նայ իւր, մէկէն մէկալը տէվրիւտայիմ անէ:

Այս դատարկաբանութիւններէն ետք, ցերեկի ճաշն
ըրին, եւ սուրճերը խմելու միջոցին, Մանկասար աղան
դարձեալ խօսքին թելը ձեռք առնելով.

— Հաճի Մինաս աղա, իրա՞ւ է իւր կ'ըսին թը թել-
դըրաֆին թելին մէջը ծակ է, էփիւր իւր թել մի դար-
նել ուզին նը, անէօր մէյալը բարակ քաշիւք թղթերիւ
վրայ կու գրին, էվ թելդրաֆիսանէն պէսիւ ճօնճեր կան,
անէօնց ճէօթը կու փակցնին էվ թելին ծակէն թէօղ կու
տան: Ծօնճը թելին օնթիլի ծակէն դուրս կ'ելլէ՝ ֆէօն
զըննըվէօղ մարդիքը կ'առնին էվ տիրիւն թէսլիմ կ'անին:

Հաթթա ասէօր անէյ լնելիւն իսպարթն ալ ան է կ'ըսին թը, թէլին տակը կօյնազ վախտըդ՝ ճօնճին խանատին փը՛զ՛զ՛զ անելիւ ճայնը կ'առնես:

— Խայիր էֆէնտիմ, վախիթ մի ծառայականտ ալ ատենկ էր զանն արեր իսէ տէ, աս տըպայ Ալթի Մէրմէրի խանիւթիս դրացիներէն ճօշվօր մ'ուռնիմ իւր, Եէտի Խուլէի չիմէնտիֆէրին վստասիվօնը թելդրաֆի մամիւր է: Ավիւրը մէկը իս ֆէօն տէվէթ արաւ, էվ էռէջ թելդրաֆին մաքինային վրայ մալիւմաթ տուաւ:

— Խապիւը կայ նը՝ հմայէկս քշտայ մի ինծ ալ մէյնէլը նայիմ թը ինտէօր կուլլի ատ բանը:

— Ադկի խօլայ ի՛շ կայ իւր, էֆէնտիմ, թելին քէօվ քէրէմէթ մի չիկայ, անէօր ասըլ ֆէօգին վըստասիվօնին մաքինային մէջ է: Աէնկ ըսիմ իւր հասկընաք. էվէլ էօմիւր տէ ֆէօղէ երկու չանիկ (հողէ անօթ) ին դրեր էվ մէջը քշտայ մի ջիւր ին լեցիւցեր, ատ չանիյներուն մէջ՝ տէֆատան մէյ մէկ մօյը չանիկ ին դրեր, աս էտքիննէրուն մէջ ալ լեցիւցեր ին թախում մի էսպէշար մախլիւսի էզաներ, էվ տէֆատան՝ ան էզաներիւն մէջ կախեր ին մէյ մէկ տափկըցած քէմիւր, էվ պախըր թելերով իրար ին հանկուրստեր, եանիեայ աս երկու չանիյները իրարիւ հետ միւսապէրէյի դրեր ին, լաքին թօֆաֆն ան է իւր ատէօնք վարք (սաղիրք=իւֆեմպէ) թապիր կ'անին էզեր, ըսել կ'ուզիմ թը անիւնը մեր Այնայ փարթ քէլիմէն մինասիպ տեսեր ին: Խօրըթաս չիւրիւթմիշ չանիմ էֆէնտիմ, ան փարթերիւն պախըր թելըր բերեր փակուցեր ին մասային վրայ դրվազ սահաթ մաքինասի մի, էվ անկից ալ ճամբու թելին: Ասենկ ալ թելին օթթի ճօթը կը գըննուի էզեր: Հմայէկս գանք ի կարգ սահաթ մաքինասի թապիր արածիս, ատէօր վրայ հինգ փարանէօց կլէօր սիմիթի պէօյ չարիս մի կայ, ան չարիսին վրայ թէքէրլէսի պէս պլլված ճլթնիւկի լանք քաշիւք թուրթ ին օնցուցեր էվ թլսթին ճէօթը երկու ժուկի մշէ ին օնցու-

ցեր, իւր սահաթ մաքինասիրին դառնալէօժը քաշիւքը դիւրս կ'ելլէ, էվ օթթիւի մարդը ձեռքին տակը դռի ջախջախ միւսալի բան մին իւնի, քանի իւր թըք թըք անէ նը՝ անէօր ճէօթը փարթին մէջ կու մըննէ իւ կ'ելլէ, ասենկով՝ քաշիւքին վրայ մօյ ու մեծ խաղեր հասըլ կուլլին էվ օթթիւի մարդը ան խաղերը ճփռալիւ գրի պէս կու կարդայ էվ մէյալը թխտի վրայ կու գրէ իւ տիւրւն կու խրկէ:

— Ըսեւ է թը թեղդաֆին ասըլ ֆէօգին փարթին մէջ է:

— Հրամսեր էք, չիւնքի էլեքթիւրիկ իւր կ'ըսին իսէ նը, փարթին հիմմէթէօֆն է, լաքին ծառայականտ ամմէն չիմ կրար ըսեր թը սալթ փարթէօվ կուլլի, միւհիմ բանը վեզհաղարիեայէօվ կապած տ'իլլին իւր քէրէմէթ մի հասըլ լնի:

— Ատ խուսուսին քէվչըտ շատ տրիւստ է, հաճիՄինաս աղա, լաքին բան մ'ալ տի հարցնիմ:

— Իօմը արէ, Մանկսար աղա:

— Հաչա', օնցած օր է, բարէօվ միքքըս չիգար թը վէօվ էր իւրըսազ թը նէօրելիւք մաքինա մին է ելեր, այնի մարդիւ պէս կու խօրըթէ իւ հէրէն կու կանչէ: Աս բանը զէյլինս չառաւ, տէմիւր էլէթին հէչ կրայ խօրլթերըսի. լաքին միքքս դրի իւր մերն, եկազ օրգ հարցնիմ:

— Մեղավէօրս...:

— Իմմէնս Աստղիւ մեղայ:

— Հէրիւ չէ էռլի տարին, Պէկօղլիի ճիվարը գնացեր էի, Հաթէն (մեծ ճամբայ) օնցազ վախթըս, ահնճիս հերէն կանչելիւ ձան մին եկաւ, սէյ դառնամ իւր, ճէսիւմ խանիւթի մի ճամէքէնին մէջ ալէթ մի կայ՝ մարդիւ պէս հէրէն կու կանչէ: Ինքրեհնս ըսի թը «Մինա», կօյնէ հայէ թը սա ինչիւկիւնն է: Ան հետղին (նոյն միւլոցին), մարդ մ'ալ էկաւ քովս ի վեր կօյնեցաւ իւ պաշ-

լայեց վրայի գրեթե կարդալի Հարցուղի թը «նէ՞ եազմիշ-
կէր»։ Ըսաց թը.

— «Դրաֆօֆօն տիյէրլէր քի եէնի իճատ պիր չէյ
տիւր, հէր տիւտէն սէօյլէյէր, պիւլպիւլ կիպի էօթիէր,
գօնուշիէր»։

— «Ալլա՛հ, Ալլա՛հ, քսի, նասըլ օլիյի տէ կօնուշիյի»
— «Իշթէ» քսաց, անախթար իլէ քուրուէրլէր, վէ պաշ-
լաի քօնուշմայա»։

— Ծառայականտ ատ խօրըթին էմօէն չըսի, էվ
նայեցայ իւր, վախիա սահաթ մաքինասի մին իւնի էվ
բալլիէօվ խուռմիշ կ'անին իսէ տէ՝ ատ խուսուսը թէլ-
ղըրաֆ մաքինասիյին մջի թէրթիպն է իւ վրան մասլա-
հաթ մի կայ՝ ժռիկի պէս կու դառնայ, Հալ պու քի,
վրան ինկզի քէնկ պղտիյ լօղ (զլան) մի կայ, էվ ատ
լէօղին վրայ ճիւկ իւ միւկ, խթիշ բթիշ մօյերը խաղեր ին
չիներ, անէօր վրայ ալ ծոցիւ սահաթի պէս քան մին ին
հեցցուցեր. ով սահաթին ճամին օրթայէն պիլէօր քսիւ
թը էլմաս՝ սրլլիլիկ մին ին դիւրօ տնկըցիւցեր իւր լօղին
վրայ խնճիշ բնճիշ (խրթին) խաղերիւն մըջէն նէօր հարսի
պէս ժէռ կու գայ իւ կու գայ իւ կու պաշլայէ խօրըթիւ.
ասկի խաթի նազար, սահաթին էտըվէն պօռազան մին ին
օնցիւցեր իւր ձանը անէօր մջէն տալուտի ելլէ։

— Ատ էմօէնը բարէօ՛վ, լաքին լէօղ մին ին չիներ
իւ վրան ճիւկ իւ միւկ խաղեր ին քաշեր, կ'ըսես նը, ան
լէօղն ինտէօր ին չիներ։

— Մեղավէօրս ալ լէօղին մատտէին պէյինս չի կրցի
պառկըցնել, ան իրիկիւնը գնացի վատասիվօնի թելդրաֆ-
ճին գտայ իւ տեսածս հէքիյաթի պէս խօրըթիցի, ան ալ
աղէյ մի գէյինս խոթից։ Անենկ իւր, ան լէօղը խիւսիւսի
մատտէներէն կու շինին էղեր իւր, Չինիմաչինէն կ'ելլէ
էղեր, Հինտիստանի ճամբէօվ Ամէլիքա կու տանին իւ
ֆէօն թէրպիյա կ'անին էղեր, անկի կ'օնցնին Լոնտուռայ՝
ֆէօն ալ վրան ճլա մի կու քսին իւ կը խրկին Ֆոէնկիւս

տան, աս էթքրիններն ալ թախում մի մօյը զիր էվ ճինել-
վիդ հէրիֆներ՝ վրան կու կարդան իւ խուժիներով աշ-
խըրքիս հըժվի (մինչեւ) էտի խէլվէթը կու խրկին էղեր:

— Էս քեզի բան մ'ըսիմ, հաճի Մինաս աղա, աս
կիտիչէօֆը օր մ'ալ մեռելը տ'օղջընին:

— Ատ ըսաղնիդ ճիւղ հապանը մի նետէք:

— Ասուած էրկան էօմիւր տայ, էփէյի նէֆէստ
հատրւցի, լաքին, նայինք թ'օրն իշ վախտ է. լաֆն ին-
կանք իւ խուտիւնիս (կոկորդ) մոռցանք, ըսելով՝ Մանկը-
սար աղան ժամացոյցը նայեցաւ եւ բացազանչեց — Օ՛,
արեւը մտնելիւ վրայ է, տասվերկիւքին էօսիւնվրիք
կայ էղեր, — Մաջլի'ւկ, Բուեննց Ափիկ, ըրախիյին փօլատը
բեր:

— Հըմայ տեսա՞ր թը օրն ինտէ՞օր իրիկիւն կուլի,
Հաճի Մինաս աղա՛, Հիյ վեց խէտէ՛հ ճերմակ ջիւր կըն-
ճինք, զորեմ. «Ետաը դարար է» կ'ըսին: Հացերնիւ կ'ու-
տինք. քիչ մ'ալ սէյ նէնկ էյիկ կուլինք կու պառկինք,
ողջ մնացողին՝ առօտնց կ'ելլինք թիւթիւնալթինիս կ'ա-
նինք էվ կ'իյնինք ճամբայ, «Թութ պէնի Պէկ Օլլի»:

— «Ի կամս ձերն է ապաստան» կ'ըսէ Պընձէ քաղքի
Բէհլիւլը, Մանկսար աղա:

Է.

Ըստ կանխորոշ կարգադրութեան, մեր աղաներն Եր-
կուշաթիւր առաւօտ ժամը երեքին, վէզիր խանէն մեկնե-
ցան եւ մեծափառ քայլերով. Մահմուտ փաշայի գառ ի
վարէն իջան կամուրջին զուխը: Մանկսար աղան դա-
մին ճերմակ կտուէ քսակը գրպանէն հանելով. կոկոր-
դին հանգոյցը քակեց եւ եղջիրաձեւ անկիւնէն 20 փարա
կամուրջի հաւաքէին ձեռքը դրաւ, ու քսակին յատակը
օգին մէջ բոլորչի շրջան մ'ընելով, հանգոյցը վերստին
հաստատեց եւ դրաւ գրպանին խորը:

Դանդաղաքայլ աջ ու ձախ գիտելով կամուրջէն անցան Ղալաթիա եւ երբ հասան խաւար խանին անկիւնը, — Ա՛լ ասկի անգին ըրէտէթը քիւ ձեռք տէ Հաճի Մինաս աղա, իւրիւր (ուր որ) տ'օլըրինք նը տ'ըսես իւր էրթանք:

— Սօլախդինիս տի դառնանք իւր թնէլին չաթին խանաթլիւին էռէջն էլլինք:

— Մինասիւպ. ըսաւ Մանկասար աղան եւ հասան տոմսակաւաճառին տաղաւարին առջեւ:

— Ֆըթիյնիրը ասկի տ'առնվի, ըսաւ Հաճի Մինաս աղան:

Հետեւապէս Մանկասար աղան ծանօթ քսակը դարձեալ հանելով, մի եւ նոյն արարողութեամբ մէջէն երկուքնոց մը հանեց ու դրաւ սեղանիկին վրայ, եւ «Պիղէ իքի ու ճուզ Ֆըթիյ վէր» ըսաւ:

— Եօք պուռտա սաթառ ֆիթիւ, ֆլամպօ ֆիթիւ վառ չէ բռօֆէթէ:

— Հաճի Մինաս'ա աղա, դաս էկիւ նայէ թը աս մարդն ի՞նչ կու լղճէօրկէ:

Ծիշդ այս վայրկեանին տիկինի մը ընկերացող բեւ դոյրաւոր պարոն մը մեր աղաներն ընդմիջելով ձեռքը տոմսակաւաճառին երկարեց, եւ, «տէօ պիլլէ սիւ վու րլէ» ըսած ատենը հաճի Մինաս աղան անդրադառնալով՝

— Պլէթ տ'ըսես իւր հասկնայ. ըսաւ, ուստի Մանկասար աղան խօսքը դարձեալ տոմսակաւաճառին ուղղելով.

— Ա՛ֆ էտէրսիւզ, չէլէպի, եօղլիշ տէմիշիմ, պիղէ իքի ուճուզ պլէթ վէր:

— Եօք ուճուզ պուռտա, նէ դաման իստէռ ուճուզ, կիթմէզ պուռտան, վար կիտէճէք իւքսէք եօքուչ:

— Հաճի Մինաս աղա՛, ա՛ս ի՞նչ էճէիփ մարդ է, հէ՛չ լաֆ չի հասկնար, գիտես թը քառսիւն կիւտը տ'օլըրցնէ:

— Ֆռէյները ասենկ ին, լաֆը չիւրիւթմիշ կ'անին, ինչ իւր խօրըթին նը մըջէն փօտըլի (ուտնանման) թէքը կ'ելլէ: Քէրէմ արէք իւր ծառայականտ անէօր հասկցնիմ թը մենք վէ՛օվ ինք, ըսելով անցաւ յառաջ, եւ

«պախ քի տիյէմ, պիզ սարաֆըք պիզէ լօլօ օլմազ, պիզ առամա պէշ փարա եէտիւրմէզըք, պիզէ իքի պէթ՝ պիր տէ խուրուշ վէր քի իշլմդայ, կիտէք. ըսելով. վերջապէս տոմսակներն ու դրամին մնացորդն առին, եւ յառաջացան բացխփիկին (թուռնիքէ) առջեւ:

— Հաճի Մինաս աղա իւսկի՞ տ'օսնինք ներս:

— Շարաթ իրիյվան իզահ արազ նօխթաս իշտէ ֆէօս էր, սա տէօմիւր ճաղիկը կըտտէ իւ օնցի օթթին:

Մանկսար աղան սոյն հրահանգը կէտ առ կէտ զործադրելով՝ անցաւ սպասման վայրը, իրեն օրինակին հետեւեցաւ Հաճի Մինաս աղան, եւ հազիւ զացած մէջտիղի կառքը նստած էին, սուլիշը շշեց. ելքաբական զանգակը հնչուեցաւ եւ կառախմբիկը սկսաւ թաւալիլ: Այն ինչ ճամբուն մէկ քառորդը հասած էին, փապուղիին մթու թիւնն ու կառքերուն թաւալման շառաչունը՝ Մանկսար աղային սարսափ եւ արհաւիրք պատճառելով, ընկերոջը դարձաւ ու, — Հաճի Մինաս աղա, վրաս տէհչէթ կու գայ, էվ զաֆրաս խապարմիշ կուլլի, չիլլի՞ր իւր ֆէօս կօնկըցնել տանք իւ մենք մըջէն դիւրս ելլինք:

— Ատ բանին խապիլը չիկայ, զաթը մօտկըցանք հըմայէկս իւր իւր է նը տ'եւլինք. կ'ուզես նը օտաս վրայ ելլինք, վերի ծակը սէյիր կ'անես, կ'ըսէ, եւ Մանկսար աղային ձեռքէն բռնելով ոտքի կ'եւլեն: Եւ արդէն հասած էին վերի կայարանը: Կառքերուն կեցած ատեն յառաջ եկած հակադարձ ցնցումէն, Մանկսար աղան հաւասարակը չուրթիւնը կորսնցնելով ոտքը սայթաքեցաւ, եւ ետին կեցող միջին տարիքով յոյն կնոջ մը ոտքին վրայ կոխեց, այս վերջինը զգացած ցաւէն սաստիկ զայրացած՝

— Նա՛ քօքօ՛ խրօնաքիս, պոռաց,

— Աղջինի թօրլա, արխամտա նիյէ՞ տուրմիշըն, սէօյլէյէճէկիւն վար իսէ արապաճիյէ սէօյլէ քի էյի տուրուխտուրա իտի, պէն նէ՞ եարամ, ըսելով եւան թիւնէլին հրապարակը:

— Քեզի բան մ'ըսի՞մ, հաճի Մինաս աղա, զիտես թը ասէօր գէօրծերնիս ըրասթ չ'երթար:

— Էֆէնտիմ, ճամբորդութեան մէջ ասենկ մօյ իւ մօււյ խէզէներ վուխու կուլին, էս հըմա հրամանիւցդ տի հարցնիմ թը թնէլին վրայ ի՞նչ քեսպ արիք:

— Զգէ՛, հէյկիտիսի, էս ասենկ սատընայական կիր-տի չըխտըլիւ բաներէն կու վախիմ, էտի տըպուկին (վեր-ջին անգամ) Իւսկէք խալտըրումէն շիհէտիւյ մի քալելով վար կ'իչնինք:

— Ինտէօր իւր մինասիպ կը տեսնէք նը՝ անենկ կ'անինք, ձեր ըռէհէթիւթիւնը նայեցէք:

Առաւօտուն թէեւ երկինք ամպամած էր. բայց կէսօրին մօտ արեգակին գաղջ ջերմութիւնը գարնան մերձեցումը կ'աւետէր, եւ առիթ կու տար հին տոմարին հետեւող քրիստոնէից՝ որոնք կարենան զուարճալի վիակեալ խօսանք մը տօնել:

— Օխն իւթ տարի մի կայ իւր Պէկօղլի չիմ ելեր, պինաները խտիւ բժիւ կ'էրբվայ աչքիս: Հըմայէկս ուսկի՞ տ'երթանք, հաճի Մինաս աղա:

— Քիչ մի դար վեր տ'ելլինք, իւ սօլախ զինիս ճօյ մի տ'իտանք իւր չաթը էլլինք:

Երբ Տէօրթ Եօլ աղզըն հասան, զիմակաւորներու խումբի մը հանդիպեցան, որոնք նաւաստիներու տարազով՝ ձողաբարձ ժապաւէնի պարը կը դառնային եւ անցու-դարձը պահ մը խոնած՝ նոյն տեսարանը կը զիտէին: Մեր աղաներն ալ արմանք զարմանք զիտելէ վերջ՝

— Է՛ս աս պօյս էի էկեր, տահա ասենկ օյին չէի տեսեր: Գիտես թը օտվընիւն տակը թէքէրէխ ին գրեր, հէջ ալ չաշիւրմիչ չին աներ, ըսիւով յառաջացան, ճամբուն վրայ միշտ զիտելով՝ կերպ կերպ տարազներ ու գանազան արհեստներու արհեստաւորներու նմանութիւն ձեւացնող զիմակաւորներ, որոնցմէ ոմանք մեր աղաներուն ալ մէյ մէկ ակնարկութիւն կ'ընէին:

— Հաճի Մինաս աղա՛, գիտե՞ս թը ճօշկէօր կու մա-
նին աս բճերը՝

— Ճօշկէօր չիլին նը՝ ի՞նչ հէտ տ'իւնին իւր
մեզի իւրքիւնթիւ տի տան։

— Հա՛, օթթի սատընան նայէ. փոչէքլիւն (ստեպ-
ղին) աղջիւր (եղջիւր) է շիներ իւ խամշիէն պոչ, ըպա՛յ
սըթթի խափտանը նայէ. ձիւն ծամը մէօրիւք է շիներ։
Պզտիկութեանս էմմէն տարի աս առտօնց Ս. Կօզմօզ
կ'երթայանք նը միթտ է՞, քուրքը շրջօք կու հագնէին,
էրեսնին ալ ալիւր կը քսէին էվ կու ցատկօտէին, անէօնք
հըմա ֆէօս թող զան իւ բարեկեննի քլիւֆլթ տեսնին։

Խառնիճաղանճէն հրմշտկուելով՝ վերջապէս հասան
Սիրիք քր Բերայի առջեւը, ուր հանդիպեցան ձիաւորներու
խմբակի մը, որոնք ա՛յնքան արբեալ էին որ հազիւ կրնային
չորքոտանիներուն վրայ կենալ ու սանձերը բռնել։ Ասանք
Մեծ պահքի Երկուշաբթի օրուան վաղանցուկ երկսեռ աս-
պետներ էին։ Մանկաւոր աղան երբ տեսաւ զհղեցիկ սեռին
այսքան լզիրչ ստորնացումը, բոլորովին սրտնեղելով ու
գայթակղելով՝

— Ասէօնք հիսապճա էրիյ կնիյ տ'ըլլին իւր ձիէօվ
հիրաց ժէօռ կու զան։

— Խայիր էֆէնտիմ, կթտիքը մենէ աղէյներ ին, էվ
քիրայէօվ էրիյ մարդէօց հետ ժէօռ կու զան ու էյլիկ
կուլլին։

— Էս քեզի բան մ'ըսիմ, հաճի Մինաս աղա՛, աս
տահա ֆէօս ինք իւ տեսնկ է, ըպայ կ'ըսես իւր թաթավ-
լա երթանք նը՝ Սօթօմ Գօմօրը տի մինինք։ Ասէօր քէօիւկ
ճամբան՝ էրեսնիւս ջրովը՝ շիհէտիւյ մի էտ դառնանք, զօ-
րէմ փորս ալ անիւթեցաւ։ Հիմա Արիկը լօվլասը խաշած
է իւ սոխին փրյազը չարդազ։

— Ատ էմմէնէն բարէօջիւ է

Գրեց

ՄԷՆ. ԳԻՄ. ԱՅԲ. ԼԻԻՆ. Է. ՆՈՒ. ՏԻԻՆ. Է. ԲԷ.

ԱՎՆՅԻ ԳԱՔԻԿ ԱՂԱՆ ԸՆՏԱՆԵՓ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԻՆ ՀԱՆԵԼ ԿՈՒ ՏԱՅ

Ա.

Կանխաւ ներողութիւն կը խնդրեմ բազմաթիւ ընթերցողներէն որ սոյն իրական կեանքի պատմութեանս բուն թուականը լաւ չեմ յիշեր, բայց շատ հին ալ է, եւ անոր գլխաւոր հերոսը որ Գաբիկ աղան է՝ այնպէս յարեւանցի Գաբիկ աղա ըսելով, անցնելու է. այլ գերագոյն ճիշդով մը ըմբռնելու է թէ՛ Գաբիկ աղան քսան տարիէ ի վեր է որ Ակնէն դէպի Պոլիս եկած է: Քանի մ'անգամ սիլա երթալ ու դառնալէ ետք՝ վերջին դարձին ընտանիքն ալ միատեղ բերած է, կինը եւ մէկ մանչ ու երկու աղջիկ դաւակով բազկացած խումբը:

Մեր բնակած գունդին վրայ երկու բան կայ որ ճշգրտօրէն չնկարագրուիր, ՀՍԾ՝ եւ ՄՍՐԴԸ. բայց ես պիտի յանդգնեմ քանի մը բառով Գաբիկ աղային անձն ու նկարագիրը ցուցադրել:

Արդ, Գաբիկ աղան՝ գրեթէ 44 գարուններ եւ մէկ աւելի աշուններ բոլորած, միջահասակ, ցած ճակատով, երկայն թուշով, խոռոջացեալ այտերով, բարկասիրտ, վերջին աստիճան ժլատ ու չափազանց նախանձոտ մարդ մ'է, այն է՝ բառին տիեզերական առումովը՝ անմշակ զըլուխ մը: Եւ իր բոլոր բարեմասնութիւնը կը կազմէ՝ Պոլսոյ Մուսալլա թաղը տիպար մանրավաճառի խանութպանութիւնը:

Ասանկ մարդու հետ գործ ունենալը քիչ մը դժուար է, բայց նայինք ի՞նչպէս զլուխ պիտի ելլենք:

Փակապծի մէջ փութանք յիշիլ նաեւ որ՝ Գաբիկ աղային բնակարանն ալ իր խանութին մօտն էր: Խանութին համար ալ Ունեփ անունով 14 տարեկան նոր աշակերտ մ'ունէի, որ հազիւ քսնի մը շաբաթ առաջ երկիրէն Պոլիս եկած է:

Այժմ սոյն ծանօթութիւնները բաւական համարելով՝ մտիկ ընենք նոյն ինքը Գարիկ աղան, որ խանութի նոր աշկերտին պատգամներ կը տեղայ:

Բ.

— Մաշուկ Ունե՛փ, իս նայէ իւր ըսիմ, Արիկօնք աս իրկիւն մերը տի գան էլիկ ընելիւ (զուարճանալ), ասէօր համար՝ քիչիյ մի կանուխ տիւն տ'երթամ: Աշվիտ չորս բաց, մէհլէյին տղաքը թիւրիւտի կու մանին, աշիւքտ սիւրմէն պիլէ կ'օլըրցնին, ասենկ էլստէրի խանիւթ իմի տիւնեան մէնէնտը չիկայ, մէյմի սէ՛նկ չէօրս բօլօրքտ նայէ իւր տեսնես, մինակ հազու կաթ վ'օձու լեզի չիկայ: Աս զանահաթը ճէպպարիւթիւն կ'ուզէ, սէնկ ըսիմ իւր հասկնաս, մէսէլա ըսինք թը սա՛ փրեօլ սահաթը տասվիւրեք փարայի մ'ալ իւնի. միւշտէրի էլէ նը վաթսուն կուտէն գէօռ կու բանաս իւ՝ էթնէթքը քառսուն կըտ ի կու կազպըրես, լեզիւտ սրէ իւր գիմըցնիդ պասարաթը կապես. «փանալի սիւր» իւր ըսէ նը՝ գիւն տըսես թը, «Պախ, պու սահաք սափիցսէն ղուրուլիեեր, իչիցսէ skorp քեզերիւ արապա soլաեիեեր, խուշար հալասան ուչիեեր». պէյինիտ փչածը բերնէտ դիւրս տ'իտաս. լաֆին կիւմրիւկ չի կայ: Տասը փարայի հայվայի կիւտ ուզին նը՝ փոթիյ մի թղթի մէջ չէօրս կիւտ դիր իւ ձեռվին տիւր, «Պու ազ սիւր» ըսին նը՝ «Շիմսի հայվա նե՛ կեզեր», ըսելէօվ՝ կիւտ մ'ալ տիւր: Ծիփ սէրթ ալ բռնէս նը միւշտէրին օտվին կու բանայ: Խանիւթվան ըսածը՝ փորը ամպար տ'անէ, թէօքը՝ կլայէկի փուք, ճէպպարիւթիւնը սէրմիյա: Ասէն կէօվ խանիւթին գէօը պիլէ փարա կ'անէ. նայէ՛, սա խուլ թիւին վրայ եհսի քիւփեան սիւփիւնքիսի գրուած է նը՝ ան մեր խանիւթին ավըլտիւքն է. պուկուի իլաճ կ'ուլի: Աս ըսազներս ակնճիտ օղ արէ, ատէնկէօվ մարդ կ'ուլի: Իւ աւուրը մէկը գիւն ալ ինքիր գլխիւդ խանիւթի տէր կ'ուլի:

Եացցուին վախթը գաթօնգները դարձիւր իւ տիւն
էկիւր իւր՝ փէօրտ կիշտացնես իւ էտքն ալ միսէֆիրներիւն
խըզմէթ անես: Էս հըմա սէնկս վլանկայի գլին երկնամ
նայիմ թը աժան նավալայ (ուտեստ) մի տի կրամ գններ,
ըսելով, կը մեկնի եւ շունչը կ'առնէ շիտակ լանկայի
պտղավաճառներուն եռուզեռումին մէջ, ուր ուտեստ վա-
ճառողներ կը պոռչտեն, իւրաքանչիւրն իր ծախածին ըն-
տիր ու աժան ըլլալը անցորդներուն զեկուցանելով: Մեր
Գաբիկ աղան մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը մանրակրկիտ
ակնարկ մ'ածելէ ետք, կ'որոշէ երկուքական քաշ խնձոր
ու չաքանակ գնել, երկուքին ալ ամէնէն փոքր տեսակը
նախամեծար համարելով, որպէս զի թիւի քանակը չառ
ըլլայ:

Գ.

Տեսարանն է Գաբիկ աղային տունը

— Աշխի՛ Օղըտայ, մարըտ ի՞նչ է, կը հարցնէ Գա-
բիկ աղան մեծ աղջկանը, կլինն ակնարկելով:

— Հարսաս մութվախը սոխ կու կշպէ, կը պատաս-
խանէ աղջիկը:

— Գնա՛ ըսէ թը մօյը մաղը չիյնի (բարակը չի նայիլ)
զօրէմ աս իրիկիւն կերակուրնիս թէյ տ'իւտինք:

— Ի՞նչ կայ աղըպա:

— Հէ՛չ, իշ տ'իւլի իւր, Աբիկօնք մերը տի գան: Դիւն
ալ կիրակուրին դէստըրիանը (փողոց) մէյնէ, մասան զիր
իւ խնկատիւփը բեր: Էս աս բաները չըսիմ նը, միտվընիտ
չի գար թը ասօր չաքաթ է իւ կիրայմիւթք է. սալթ դիւք
ձեզ ժէօռ կ'ածէք: Քօրտ իւ աղբարտ ի՞նչ ին օրթան չի
կան:

— Քօրս մութվախը չըլպուրին բրինձը կու հյէէ,
աղբարս ալ դրասներին տողոցը հետ պիւա կու խաղայ:

— Գնա նա սրիկան ներս կանչէ, հըմա ըսէ՝ տառըտ
տի գայ քեզ աքինը պակը տ'առնէ իւ բարով մի տի տըպըրկէ:

Աղջիկը կ'երթայ հօրը հրամանը կը կատարէ եւ եղբայրը սենեակ կը վերադառնայ: Խեղճ տղեկը որ հազիւ 12 տարեկան կար, աչքերը դէպի վար խոնարհած կը յառաջանայ որ հօրը ձեռքը համբուրէ, բայց խստասիրտ հայրը՝ կրակ կտրած, կը խոյանայ տղուն վրայ, մեծածայն գոռալով.

— Մաչո՛ւ, էս հազար տըպայ քեզի չի՞մ ըսեր թը, դրպատւենէն իւր կու գաս նը, գիրքդ առ՝ տանը քօշային մէկը մտի իւ կարդայ. հըմա քեզ Մէլէսկի քէթան տի չինիմ. ա՛տ խէյտէյով դիւն էկէր Ըստըմպօլցօց իւր կու նայիս նը, անէօնց տակը չիկայ, անէօնք շատ իւր նեղը մնան նը մէհէնէին զովիքը ճկառայի թուխթ կու ծախին. դիւն ան ալ չի տի կրաս անէր իւ զուվէ դէօռ տի մուրասս. առտիւն մէկըլլօր քիրիշս քաշիմ նը (մեռնիլ), մարտ իւ քօրվըտաքըդ մախիբի վրայ տի նստեցնես. էրկէններտ (հասակակից) սառֆուսթիւն կ'անին: Օթթին գնայ իւր աշկս չի տեսնէ, շարաթ իրիյվընօնց իս մեղաս տէր տ'անիս, մեխք ալ կայ նը չըլլիյտ լընի: Մեղա՛, մեղա՛, էտիս գնա սատընայ. կը մօթմօթայ, Գարիկ աղան, որ արդէն աղջիկը խնկամանին ափսէն հօրը կը մատուցանէր:

— Բե՛ր տա աշխի, բե՛ր, մեղա՛ Ասվազ մեղա՛, կ'ըսէ ու բարձրածայն Հայր Մեր մը կը սկսի եւ վերջին ալեկը հազիւ կը լսուի: Յետոյ փոքր խունկի մը կտոր առնելով կը դնէ կրակին վրայ. — Ասվազ օդօրմի տատիս իւ մօրս հոգիւն: Փոքրիկ կտոր մ'ալ ձգելով՝ կը յարէ. — Ասվազ օդօրմի ժամ չինէօղներիւն, ախպիր բերէօղներիւն, կարմիւջ (կամուրջ) կապէօղներիւն, ճամբայ չինէօղներիւն մեռելտացը հոգիւն: Ասվազ օդօրմի զանահաթնիւս փիրբերնիւն հոգիւն, Ասվազ մեղքերնիս էրեսնիս չի տայ, Ասվազ էսէմէյի զավալ չի տայ, Ասվազ իր տէսիւն չի զրկէ, Ասվազ էմմէնս ալ բարի յիշատակ պահէ ամմէն:

Եւ աղջիկն ըստ ընկալեալ սովորութեան, խնկամանը բոլոր սենեակներն ու պահոցները կը շրջէ, խոռնկին ծուխն

արծարծելով: Ու տանտիկինը նանըֆար խաթուն, կերակուրին պնակը եւ զաւկներն ալ յարակից ուտելիքները կը գետեղեն սեղանին վրայ:

Գարիկ աղան չըլպուրը համտեսելով — Բարով է էղեր քմա՛, տասը տարի է Ըստըմպուլ էս, տահա չի հասկըցար թը ֆէօս հաւկիթին 5ը խուռուշ մին է, էղին օխան ալ 18ի տէմ կու զարնէ:

— Զօրս հաւկիթ իմ կօյեէր, չա՞տ է, ճիւփ ասկի քիչն ալ ջըրվլայ բան մի կուլլի, կը պատասխանէ Նանըֆար խաթունը, եւ խօսքին նիւթը փոխելով, ամուսնոյն կը հարցնէ թէ՛ տղաքն ալ հիրաց (միատեղ) տի բերլէն: Եւ գաղտնի ակնարկ մը կը փոխանակէ ամուսնոյն հետ, որովհետեւ կ'ուզէին որ մեծ աղջիկներն Օղըտան, Արիկօնց մեծ տղուն նշանեն:

— Հըմա հացըտ կեր, էմմէն բանին վախտը սահաթը կայ:

— Եանիեա միտքըտ կու ձգիմ թը՝ ակընճի էտի չի ձգես իւ թափթափը մըննես:

Հարկ պիտի ըլլայ այս կէտը մեր ընթերցողներուն քիչ մը բացատրել: Արդ, Արիկ աղան երկու մանչ զաւակ ունի, մեծը, Յովսէփ՝ Ղալաթիոյ վարժարանէն չըջանաւարտ եղած է, եւ ներկային մէջ վաճառականի քով գրագիր է, գրեթէ 22 տարեկան. իսկ փոքրը, Կիրակոս՝ թաղային նախակրթարանէ ընթացաւարտ ըլլալէ ետք, մեծ շուկան ոսկերիչի քով աշակերտ տրուած է, ու այն ալ հազիւ 17 տարու է: Գալով Արիկ աղային, աս ալ Կոսկայի կողմը ծխավաճառ եւ փոքրիկ սեղանաւորութեամբ մը կը պարապի: Մեծ եղբայր մ'ալ ունի որ հօրենական ժառանգութենէ ֆնացած հասոյթներովը կ'ապրի, առանց Սկնէն գուրս ելած ըլլալու. հոն այգիներով, զետերուն ափունքը ձկնորսութեամբ ու այս կարգի զբօսանքներով ժամանակը կ'անցնէ. թէեւ ամուսնացած, բայց անպտուղ: Եթէ երբեք Պուսոյ հետ գործ մ'ունենայ, Արիկ եղբայրը կը կատարէ զայն, իբրեւ լիազօր փոխանորդ:

Ալ հիմա հասկնալու է թէ Գաբրիկ աղայինք ո՛րքա՞նք կը ցանկային որ Աբիկ աղային մեծ տղան փեսայ ընեն, առանց նկատի առնելու Օղլտային անուս ու անտաշ վարքը՝ բաղդատմամբ Յովսէփին:

Այր ու կին դեռ քանի մը կցկտուր բառեր ալ փոխանակելէ վերջ, ճշերնին կ'աւարտեն ու հագլու սեղանը ժողուած էին, դուռը կը զարնուի, Աբիկ աղան հանդերձ կրնոյն ու երկու մանչ զաւակներովը ներս կը մտնեն:

Դ.

Գաբրիկ աղան ու Նանըֆար խաթունը հիւրերը կը դիմաւորեն եւ միաբերան ու բարձրաձայն.

— Օ՜հ, հրամանեցէք, բարի եկաք իւ շա՛տ բարէօվ, դիւք ալ մերը կու գայի՞ք, չէմանը վրայ ջիւր թափի՞նք ի՞նչ անինք:

— Օղջ իւ բարի կեցիք, ա՛լ ինտէօ՞ր տիգայանք, դռանը չէ՛մը հինցուցանք, ասէնկ երթայ նը՝ էլէմէ տէաթան տ'իլլինք թը՝ «Աբիկոնք ու Գաբրիկոնք կինէ հրաջնի էկէր»: Իրասներէն պիլէ իշկիլ կ'անինք:

— Ա՛տ իշ խօրըթայ է, օրի՞ւն հացին իւ ջրին ինք, օ՞վ օրիւ կու խառնըվի. տասնը հինգ օրը տըպայ (անգամ) մի իրարիւ տին տ'երթանք իւ տի գանք, ա՛ն ալ մէհլէցիէն իշկիլ տանի՞նք, ըսելով՝ հիւրերը կը հրամցնեն վերի սենեակը:

Սովորական բարի գալուստներն ու ռոպիսուեթիւնները փոխադարձաբար առնել ու տալէ ետք, կրները մէկ կողմ կ'առանձնանան ու իրենց վերաբերեալ առտին զործերուն վրայ կը խօսին. այրերն ալ միւս կողմը հաւաքուած, Գաբրիկ աղան տնեցիական հիւրամեծարութեամբ, Աբիկ աղային կը հարցնէ թէ. — Այնէն (Ակնէն) ալ գիր կ'առնէ՞ք, Աղա աղբարն ինտէօ՞ր է:

— Ատ խոստուսը հէ՛ջ մի փորփրջտէր, կը պատասխա-
նէ Արիկ աղան: Ակինը քօշան նստէր, տէրտ խէյլէ չիւնի,
գլխին տէրտ է բացեր. մէկըլլէօր գիր մին սօրի՝ հըմայ
Ուսէփին տամ՝ կարգայ, իւր տեսնես թը ի՛շ կու բանի:

— Խէրը ընի: Սէր իմ պարիւն Ուսէփ՝ հիւմէթ մին
արէ կարգայ նայինք թը աղա ամիւտ ի՛շ կու գրէ:

— Տուր հայր որ կարգամ, կ'ըսէ Յովսէփ, եւ նա-
մակը հօրը ձեռքէն առնելով՝ կը բանայ ու կը սկսի բարձրա-
ձայն կարգալ:

«Ավ» (Աստուծով)

«Յարգոյապատիւ

Որդարենց Արիկ աղա աղբօրս

ձեռն սիրով ժամանեսցէ, վէօր ի Կ. Պոլիս

Կօսկային ճիւղարը սաքին միւթէպէր սարաֆ»

«Էթէ կամիս թարաֆս հարցանել, կերէք վերինօնք,
կերէք վարինօնք, Խաթուն մամայենք, կէլին հանումըդ էվ
կերէք էթրաֆ բարեկամօք՝ մինչի կէտ արիզէյիս պէքէտէր
էմք. Ասվազ ձեզ ալ քուլֆըթօք խարիպական տեղերնիտ
թէնտրիզ պահելէօվ՝ մարմնավէօր աչօք միմիանս տեսա-
նելիւ արժանիս արասցէ էմմէն»:

«Էռջի փօշտային խրկազ բարեւագիրդ առի էվ մէջի
գրիւթանը քէմիլէն վուխուֆ էղայ»:

«Հայտ լիցի վէօր, աստըպայ Քէմուրթօրպըկօնց
մէհլէյին ձինիվիզէնց գալ գըզող Կօզիկը թարաֆըտ գա-
լիւն մինասիպէթէօվը խութի մի չէօր խայմախ էվ տա-
սը փէրթ կէօտէն եկտը թէսլիմ արանք, տեղըդ ժամանե-
լիւն առնէք իւ ճերմակ ջրէօվ անիւշ անէք վէ մեզ ալ
իչէք: Քիչ մ'ալ պանմայ չամիչ տի խրկէյանք իսէ տէ,
Կօզիկին թէմպէլիթը ծօյիւր ընելիւն՝ բրէտ արաւ. իշալահ
այլըմ ժամանակի մ'ալ չամիչը կու խըրկինք»:

«Սէրիմ աղա աղբար, ներքէօ գրիւթենէս մալիւմըտ տիլլի իւր Գըլթիկօնց հաճի Տատը՝ շընձայինց մէկէլէն կալլած տանս էգըվին քէօվ տիւն մի շինեց իւ էգըվիւ վրայ փէնճիրէ բացաւ. աս բանին բրդերս տնկվիցաւ, տրիւստ գնացի զօյտեցայ, միւսիւր էկաւ, եսփուէն թէրկ անել տըվաւ. հալ պու քի գիշեր հէտղին (ժամանակ) կինէ շինել տըվեր է: Էս ալ մէկըլլէօր խըռ ձիուս վրայ ցաթ-կեցի իւ պիր պաշ գնացի Խարբերդ շէքվա արի, մազպա-թա մին առի վէկի Ակը թը՝ Հաճի Տատին հախէն տի գամ, ա՛ն իշ ճիվերս է իւր էգըվիւ վրայ փէնճիրէ տի բանայ իւ մութվաթիս մէջ տի նայի, էվ տանս նամուսը ըստըկի մի տ'անէ»:

«Խօրըթաս չիւրիւթմիշ չ'անիմ՝ տէր իքէն էֆէնտիմ, մազմաթան թէպլիղ արի իւ տէրքինար սահ մի անել տա-լէս էտէվ, փօշտայնօվ խըրկեցի թարաֆըտ. առածիդ պէս միւրիւր չօնցած տեղըտ բարէօվ իւ գէնէհէթին հէկտայ ապուգաթի մի տաս իւր, իճապ արած միւսլէմէն վրան անել տայ իւ տէֆա թարաֆս խըրկես իւր փէնճիրէն ձե-ռօքը գոցել տամ»:

«Աս խուսուսին հէր ի'նչ իւր մարսաֆ անես նր՝ քէ-միլէն ընդիւնակս է, իլլէ՛ թը ա'ն Հաճի Տատին հախէն տի գամ, անէ'յ տ'անիմ, անէ'յ տ'անիմ իւր ա'ն Հաճի Տատ օլաճախը՝ Բաֆարենց Փիլիկ տի դարձընիմ, իւր երթայ հասկընայ էգըվիւ վրայ փէնճիրէ բանալը»:

«Էվ կ'ուզիմ իւր աս մէսէլէն Ստըմպօլիւ խէգէթա-ները տէրճ անել տաս. վէ հաթտա արգոյապատիւ Պէռ-պէռենց Նշան աղային տէրճ արած մուֆասսալ իւրիւզ-նամէյին մէջ ալ կոխել տաս. զօրեմ ա'տ իւրիւզնամէն ֆէօս էմմէնիւն ձեռքն ալ կու հասնի»:

«Զուռնիմ ալ հարկաւոր գրելիք»:

«Պարիւն Ուսէփին իւ պարիւն կիրակոսին աշվին կու պագնիմ, կէլին հանուսիս խայհը խթիֆօսար կ'անիմամէն»:

— Ձանտ անսպառ, պարիւն Ուսէփ:

— Շնորհակալ եմ, Գաբիկ աղա:

— Հըմայ հաւնեցա՞ր աղբօրս արագներին, կը հար-
ցընէ Իերիկ աղան:

— Մեր գաննօքը միւհիւմիւ բան մի չէ իսէ տէ,
խէյլէ խէսիվէթ չուենցօղներին համար՝ բարէօվ էյլէն-
ճէհէ: Թէմսիլ մի կայ իւր կ'ըսին թը «Մարդ էմմէն էօր
կիւլպէր շէքէր չի կրար իւտէր»։ անէնկ ալ աղա աղբարը
նէօր էյլէնճէ մին է գտէր՝ թող տիւր իւր ինի էլլէ:

— Բարէօվ կ'ըսես, Գաբիկ աղա, լաքին Գլթիկոնց
հաճի Տատը էղըվին վրայ փէնճիրէյէ բացեր տէհի՝ իմի
տիւնեային չաւ տ'անլիք, ասկի խաթի նազար, ծոցերնիս
ալ տի դարտիլիք, ինչ է թը՝ Գլթիկոնց հաճի Տատին
հախէն նի գանք:

— «Օվ իւր կարող ն'է տարցի» կ'ըսէ Ս. Աւետարանը:
էվ մատէմ քի աղա աղբարը իր էյլէնճէն գտեր է, մէնք
ալ մեր էյլէնճէն նայինք: Եանիեայ ըսել կ'ուզիմ թը՝ վեց
հոգով կսկուծ (էփուռն) ըսկամպիլ մի դարձնինք:

— Ինտէօր իւր մինասլա կու տեսնէք նը անենկ
կ'անինք:

Այս միջոցին տան տիկինը խօսքը ամուսնոյն ուղղե-
լով. — Գաբիկ աղա, նայէ թը Խաթին քօրս ի՞նչ կ'ըսէ.
Քինտիրցօնք էսջի շաբթին գնացէր քուլֆըթօվ թաս-
ֆիրին հանել ին տըվեր. դիւն ալ խօսք էիր տըվեր թը
մենք ալ տի հանինք: Տասը տարիէ Բատրմպօլ գալերնիս,
տահա թասֆիր մի հանել չի տըվանք. ա՛ռտին կիրակի
է մենք ալ երթանք Փօթօրղաֆնիս քաշել տանք:

— Բարով կ'ուլի, լաքին էս ատէօր եօն իւ էրքէնը
չի գիտիմ. էսէջիւց բարէօվ մի պէյլինս մըննիլիւ է իւր,
աստ խօրըթին համար տանս դռնէն գիւրս էլլիմ. պախու-
սուս թախում մ'ալ էքսիւկ էթէկ էսջիս ձգիմ: Տրիւստ
չէ՞ ըսածս, պարիւն Ուսէփ:

— Այո՛, շատ ճշմարիտ է ըսածնիդ, Գաբրիկ աղա, քայց կաթնոստին չափ ալ դժուարութիւն չկայ կենդանագիրնիդ լուսանկարել տալու համար:

— Բարեօվ կու խօրըթէք պարիւն Ուսէփ, լաքին ա՛տ բաները գիտցողին համար է, էվէլ էմիրտէ, առ գործին էրպազը չիմ ճօշնար. վէլէվ ճօճցա՛յ, էրթանք նը ի՞շ տըսիմ, ճէօրիւմէն քանի՞ խուռուշ լընելը չի գիտիմ, էվա՛յլս կարգին:

— Ո՛, բան մը չէ, մեզի ամէնէն մօտը Օգճըլար պաշին է. ուր մէկ երկու լուսանկարչատուններ կան. ա՛նոնց մէկուն կ'երթաք եւ կ'ըսէք թէ կոռւփ մը կ'ուզէք, այն ատեն ձեզ ամէնքդ ալ պատշաճօրէն կը դասաւորէ ու լուսանկարնիդ կ'առնէ: Յետոյ քանի հատ ուզելնիդ կ'ըսէք ու զինը կը հարցնէք. ընդհանրապէս արժէքը կանխիկ պիտի պահանջէ. ուստի կը վճարէք, եւ այն ալ ձեզի ընկալազիր մը կու տայ՝ որուն մէջ նշանակած կ'ըլլայ նաեւ պատկերները ո՛ր օր տալը. ահա՛ այսչափ:

— Ատ է նը՝ բան մ'ըսել չէ, վաղվընէ թէզը չի կայ,
— Ա՛չկա նայեցէք, առտին ֆօթօրդաֆնիդ քաշել տի տամ
— Ասուազ բանտ յաջողէ պարիւն Ուսէփ, իս մեզ (մեծ) խէյլէյէ մին ազատեցիր: Լաքին առ հէրիֆը էմմէնիւս ալ թասֆիրը մէկ օրը տի կրայ հէնէր:

— Ինչպէ՛ս մէկ օր, հազիւ կէս ժամ կը տեւէ. եւ այն ալ ո՛չ թէ նկարելու տեւողութիւնը, այլ զձեզ դասաւորելը ժամանակ կ'առնէ. իսկ լուսանկարը քանի մը մանրերկրորդ հազիւ կը տեւէ:

— Ա.ֆ կ'անէք, պարիւն Ուսէփ, ծառայականս դըպրոց չիմ գնացեր իւ զլօխս ալ չէ բարկցեր, հըմայ մարցօղ էր միլցօղ էր ի՛նչ իւր էր նը՝ ան ըսազներդ թաքիքէ ըսել կ'ուզէիր:

— Ո՛չ, մանրերկրորդը երկվայրկեան ալ կ'ըսուի, կը նշանակէ մէկ վայրկեանին մէկ 60րդ կոտորակը:

— Ըսե՛լ է թը՛ առտիւն (վաղը) գնացաղնիւս պէս, կէս սահաթվանը մէջ, թասվիրնիս տ'առնինք իւ տի գանք:

— Ո՞չ, թէպէտ եւ վաղուան բոլոր գործողութիւնները հազիւ կէս ժամ կը տեւեն, բայց վերջը շատ մ'աւելետական գործողութիւններէ պիտի անցնի, մինչեւ որ տպուի:

— Չըսե՞ս իւր մաքրնայով կու շինին:

— Գրե՛թէ:

— Կ'ըսե՛ս քմայ, մարդ օլանն ալ ի՞նչեր իճատ կանէ, հոգի մի չին կրար տար: Պարի՛ւն Ուսէփ, գիննամ իւր գիւլիւ ցավիւթիւն չի տի լընի նը, տ'ըսէի թը քըչիյ մի իզահ անէիւր իւր պէյիինս պառկէր թը՛ մաքրնայէօվ ինտէ՞օր մարդիւն թասֆիրը կու քաշին:

— Այս հնարքը Տակէր անուն մարդը գտած է:

— Խօրըթատ շէքրով կ'ըյեցի լաքին, էֆէ՛րիմ մարդ, էռէջ տակ է էղեր, էթքը վրան էլեր է:

Ակամայ «Այո՛» կ'ըսէ Յովսէփ, եւ կը ջանայ որ բացատրէ:

— Ասոր գլխաւոր գաղտնիքը Բլազ քսուած ապակիին վրայ է, որ մասնաւոր պատրաստութիւն մ'է, այդ ապակին եւրոպայէն պատրաստ կու գայ: Կը զնեն զայն գործիքին մէջ եւ ցոլացուցիչ ոսպնածեւին մէջէն առարկային պատկերը կ'անդրադառնայ Բլազին վրայ, յետոյ նոյն ապակին կ'առնեն ու մութ սենեակի մը մէջ տնկարէ կ'ընեն, ազօս ոտիքալի եւ հիւսիս սիւնաք սր տուտով: Ապա ցեկաթիք քրիքիքի աուր բէյբը՝ շաօի բոհսով արեղակը կը զնեն. քանի մը վայրկեանէն ապակիին վրայի աղօտ նկարը՝ ինքնին կը տպուի սոյն թղթին վրայ: Եւ ամենէն վերջ, վիճած քսուած գործողութիւնէն կ'անցնեն, որ պարզապէս 2 ժամ՝ վաղուէ կամ մնայուն ջուրի մէջ լողանք մը կ'ըլլայ, ու լաւ մը չորցուելէ ետք, կը փակցուի խաւաքարտի վրայ:

— Էֆէրիմ պարիւն Ուսէփ, ատխըտար յսարաճիւմէլէ լիւ բաները ինտէօր ալ միտտ էս պահեր. ասկի խաթի նազար, սա՛ տ'ըսէի թը՝ ատ բաներն իւր գիտես նը հրամանքտ ալ կըրաս թասֆիր հանել:

— Այս ըսածներս գլխաւոր սկզբունքներն են որ վարժարանը՝ բնագիտութեան դասին մէջ մեզի կ'աւանդուի: Մինչդեռ, Ռըքուշ ըսուած աշխատութիւնը կայ. բայց թէ որ գործնականի մէջ ալ քիչ մը վարժինք, կըրնանք չուտով դայն ալ ձեռք բերել:

— Ասուազ անփորս պահէ, Քեզ ալ իւ Արիկ աղան ալ՝ իւր անէօր էմէկը զայ չէ էղեր իւ դիւն ալ ատ խըտար բաները հըվս էս արեր: Տառօսը մերինին լընի՝ հէ՛չ իւմուտ չունիմ ըմայ, նայինք թը խազմայի մի կօթ տ'իլլի:

— Ի՞նչու չպիտի ըլլայ, զարդիս աւելի մղում կը տրուի գիտութեանց եւ արուեստից, մեր գիտցածները պարզ ծանօթութիւններ են, իսկ անոնք գործքով մեզ պիտի գլեն:

— Ասուազ լըսէ ձանդ, լաքին քու գիտցածիտ ըրուպը գիննայ նը՝ ա՛լ տէրտ չունիմ. ի՛նչ ըսիմ, Ասուազ էմմէնտ ալ ամուր ձեռօք պահէ: Տէ հըմա սա ըսկամպիլին իճապը նայինք, — Տղա՛ք, սատընին սաղմոսը բերէք, ըսելով, կը հաւաքուին ու քանի մը ձեռք կը խաղան:

Սուրճով, գինիով ու խնձորով եւ ի կարգին շագանակով՝ ապագայ խնամի հիւրերը կը պատուասիրեն, եւ Արիկ աղայինք ժամը 5ին հրաժեշտ առնելով կը մեկնին:

Փողոցին գուռին տակը՝ վերջին «մնաք բարով»ին ժամանակ, Յովսէփ խօսքը Գարիկ աղային ուղղելով՝ կը յարէ թէ — Եթէ վաղուան օրն ստիպողական գործ մ'ուներցած չըլլայի, սիրով ձեզի կ'ընկերանայի:

— Ա՛տ էմմէնէն բարէօվ կ'ուլլեր: Լաքին ձէչէրէթ չէի կրար անէր իւր թաճիղիւթիւն տայի:

— Դաւ լիցի, ձանձրութեան բան մը չկայ, բայց ինչպէս ըսի...

— Դիւն քու ըռէհէթիւթիւնը տնայէ, Պարիւն Ուսէփ:

— Դիւնը բարի ձեզ, զիւք ալ մերը հրամանեցէք, էմէ՛ք:

— Ձեզ լէօս բարի:

2.

Գաբիկ աղային աղջիկները հիւրերուն պատճառով առաջ եկած տնական սպասարկութիւնը կարգի կը դնեն, իսկ Նանըֆար խաթունն ալ ամուսնոյն հետ վէճի կը բռնուի:

— Էս առտօնց կ'ելլիմ տանս խըղմէթը կ'անիմ իւ հացերնիս թէզ մի կ'ուտինք, տղաքն ալ կու սագիմ իւ կ'երթանք թասֆիրնիս քաշել կու տանք, բարէօվ չի'լլիր:

— Շատ բարէօվ կ'ուլլի, լաքին Ուսէփին խօրըթաղները մէկ աղընձէս մտաւ ու մէկալէն զիւրս էլաւ: Տըրիւստն իւր ըսիմ նը ա'ն խօրըթաղներին տասնին մէկը չի հասկցայ. թախում մի ինկիւղճէ՞յէր, ֆռանսուղճայէ՞ր ինչէր իւր լեզուն բերնին մէջ կու լըղճօրկէր իւ չըթմիշ անելէն զիւրս կու տար: Էս անէօր հետ հիւն կրամ էլլեր (գլուխ ելլել): Ան դպրոց է գնացեր իւ պէյին է բարկըցուցեր, լեզուն ալ մասաթն է զարկեր, զիւն օրիւն տիւնը կու հարցնես:

— Տէ', կինէ գեղ վրայ խօրըթայ բերելէօվ, թասֆիրնիս մայպալի չի' տ'անես: Սէյ նէնկ, տասը տարի կ'ուլլի իւր Լօտըմօլ իմ էկեր օր վ'արեւ չիմ տեսեր. ասխըտար մի բան տ'անես նը շա'տ է:

— Թասֆիրնիս հանելէօվ՝ օր վ'արեւ տեսա՞ք տիւլիս, ան փարայօվը աշխըններին մէյ մէկ խաթ լաթ կու չինինք:

— Է՛, կ'ըսիմ նը, կ'ինէ քառսիւն առվէ ջիւր բե-
ցել չուզեր. էս քեզ նէօր չի տի գ'իննամ թը թ'ջ մարդ էս,
հաւա՛ստուզ, էրկիր չարագնին չի մնար: Դիւն քառսիւն
տարվանը զլօխը թասվիր մի քաշիլ տի տաս, ա՛նէօր ալ
քառսիւն տէնկէլէկ կ'օնցնես:

— Բարի՛ իւր հացը կ'երթայ իւ մենք էտըվէն չինք
ժըմներ:

— Էս ատէնկ բաներ չի գիտիմ: Ըստըմպօլցի կնիյ
մ'առնելիւ էիր իւր տենէիր թը՝ «Մածիւնը թանէն կ'ել-
լէ» թը՝ «Թանը մածիւնէն»: Բերանիւն էլածը ա՛նի
տըպուկին (անմիջապէս) կու կատարուի. բան չի սըտիր
(զանց չառնուիր) Ամիսը տըպայ մի շափիսա իւ փօլքա
(վրանոց) կու փոխին. տըներնին ըսես նը՝ պօղօզնին
վրայ կապ կու ձգին «Բերան թ'ջ կ'ուտես»: Էմմէն
օր ըսագնին չի սըտիր. կ'ինէ կըթթիքնին ըռաֆը դրեր
իւ կու պաշտին:

— Դիւն գիտես թը անէօնք իւր ատէնկ կ'անին նը
բարէ՞օվ կ'անին: «Հաւը խազին նայեր իւ տակը խըզտեր
է»: Էլի՛ իւր շընթօկինք, առտիւն լոճապը կու նայինք:

Է.

Հետեւեալ առաւօտ Գարիկ աղան կանուխ կը մեկնի
խանութ, եւ կէսօրին կը վերադառնայ տուն:

— Տէ՛ հայտիք տէ՛, հացերնիս իւտինք իւ տ'եր-
թանք նը էրթա՛նք: Հըմայ չէ՛, ըսիմ նը՝ կ'ինէ իս տի
զգես: Արիկօնց քէօվ ալ պղտիյ չիյնինք:

Ժամէ մը Գարիկ աղայնք մեկնելու պատրաստ էին,
որ պիտի երթային լուսանկարնին հանել տալու:

Գարիկ աղան կնոջն ու աղջիկներուն վրայ ահնարկ
մը կը ձգէ, եւ խօսքը կնոջն ուղղելով.

— Նանըֆա՛ր, ատ չիպիտիւ ֆիստանները ինչի՞ւ
հագաք, իւ Այնէն բերաղ կիւզէլէմ զարլիւ էնթէրիտ չի
հագար իւր թաֆսիրին մէջ էրըվայ:

— Զարլիւ էնթէրլոյէօվ տընէն զիւրս կրա՞մ էլլերօ
չօլուլը չըսէր ըսածաւ տեսնէօղն ի՞նչ տ'ըսէ:

— Տեսնէօղն ի՞նչ ճիվէրս է իւր, իւնի'ն նը իւ-
րենք ալ թող հագնին: Աշխընէրլուն չառխլու իւռու-
պիյէ կէռտանլընին ալ չես կախեր, մարգրտէ պօյմա-
խըտ չես օնցուցեր: Ա'ս չպիտիւ բալգօյիդ տեղը՝ լաֆուռ
չալըտ վրատ առնես նը տահա սալթանաթըու կուլլի-
վէ՞օր օրուանտ էս պահեր:

— Մեղք իւր էասիւն տարի Բստըմպօլ խալտուրլամ էս
չըղնամիչ արեր, տահա զանցանին (բարք) չես առեր:
Էս զէհէր բարկեննի մասխարա տ'իլլիմ:

— Է՞փ ալ սորվեցար առ օղանցաները: Էս քենէ
բարէօվը գիտիմ ըմայ՝ բանիս ձեռը չի տար, քալեցէ՛ք
իւր երթանք: Եւ Գաբիկ աղային կարաւանը կ'անկանին
ուզի, Յովսէփին հրահանգին համաձայն, Մուսալլայէն
դառնալով՝ կ'ելլեն կօսկան եւ շիտակ կ'ուղղուին Յօճը-
լար պաշի, ուր ծանօթ լուսանկարչատունէն ներս կը
մտնեն, դուռին երկու կողմը ցուցադրուած նկարներուն
երեւոյթէն դատելով, քանի մը սանդուխ վեր կ'ելլեն ու
կը մտնեն սրահ մը, ուր դուռին բարձրը դուռած ինք-
նաշարժ զանգակին ձայնէն յաճախորդի մը գալուստը
զեկուցանող շոնշիւնէն նկարիչը գիրենք կը դիմաւորէ,
եւ իրբեւ այլազան մարդոց հետ գործ ունեցող վարժ խա-
նութպան՝ կը սպասէ որ խօսին:

— Թաաֆիր քաշէօղը հրամանքնի՞տ էք, կը հար-
ցընէ Գաբիկ աղան:

— Այո՛, կը պատասխանէ երիտասարդ արհեստաւորը:
Լուսանկարնի՞դ հանել պիտի տաք:

— Պէ՛լի:

— Զա՞տ զատ, թէ իմբովի'ն:

— Զատ զատ ի՞նչու տ'իլլի, մեզ քուլֆըթօք տի հէնէս:
Լաքին ճէօրլամէն ալ պիննանք իւր, էտեվ եօլսուզ չեւ-
լինք:

— «Ճէօրիւմէ» ինչու ըլլայ, մենք սակարկութիւն չունինք, արմի քարքի համար՝ վեց հատին հարիւր զրուշ պիտի վճարէք:

— Աս մարդն ալ Ուսէփին պէս լեզիւն լըղճէօրկել պաշլայեց, կրասնը խօրըթան հասկըցի: Էս գաթը գիսիւս գալիքը գիտէի, կընոյս ալ ա'ս խէյտէյեօվը մախիւրի վրայ տի նստեցնէ, կը մենախօսէ Գարիկ աղան: Հարիւր խուռուռէջօվ ամսըվան մի տանս զահրան կ'ուլլէի: Եւ բարձրաձայն. — Մատէմ քի պազարըլիս չունիք նը՝ հէնէ՝ նայինք:

— Ուրեմն արքիիեց հրամեցէք:

— Ա'ֆ կ'անէք, տիրացու, ճիփ դռաբառ մի խօրըթէք իւր հասկընանք, մենք էսնաֆ մարդիք ինք:

— Կը ներէ՛ք, ես «տիրացու» չեմ, կը պատասխանէ, փոքր ինչ գայրոյթով. — Սա քովի սենեակը անցէք:

— Կիւճէնմիւլէ էզա՞ր, մենք «տիրացիւն» խեղացի մարդիւն կ'ըսինք, ըսելով՝ կ'անցնին լուսանկարչանոցը:

Վարպետն օգնականին աջակցութեամբը, այր ու կին քովէ քով կը նստեցնեն, աղջիկներն երկու կողմերնին եւ մանչն ալ հօրն ու մօրը մէջտեղը:

Վարպետը կ'անցնի դիտակին ետին, սեւ քօղը կ'առնէ գլուխն ու կը սկսի եռոտանին կանոնաւորել. ըստ կարգին՝ օգնականին ալ հրահանգներ տալով, որ այն ալ ապակէ ձեղունին գունագոյն վարագոյրները շամփուրով դէս ու դէն վարէ:

Վարպետը կու գայ Նանըֆար խաթունին գլուխը ձեւի կը գնէ ու միւսներուն ալ նայելիք տեղերնին մատնանշելով, դարձեալ կը մտնէ սեւ ծածկոցին տակը: Վերըստին քանի մը շարժումներ ընելով, այս անգամ Նանըֆար խաթունին թուէն կը բռնէ ու քիչ մը վեր կը ցցէ: Նորէն կ'երթայ քօղին տակէն դիտելու, — Տիկին, քիչ մը

խնդացէք, — կ'ըսէ: Եւ օգնականը կը հարցնէ վարպետի՞նք թէ ենսրանքանե՞ պիտի ըլլայ թէ բօզ:

Այս միջոցին Գաբիկ աղան չափազանց զայրացած, ինքնիրեն կը մոթմոթայ թէ, — Հըմայ տ'իլլիմ սա՛ մարդը տի տէգմիտիմ. իս զան տ'անէ (մէկ կողմ ընել) իւ կընի՛յս ալ բողի տեղ է զրեր, մէկ խարէր կու զայ էրես-վին կու շոյէ, իւ կէնէ կ'երթայ տիւլպիւնին մըջէն սէյիւր կ'անէ, վրա՛ս թասսա կոխեց:

— Պարիւն, իս նայէ՛ իւր ըսիմ, մենք քու խաղկընելիքդ չինք, իս ինչո՞ւ զան տի տանիս, քէնս, հըմայ տ'իլլինք տ'երթանք, թասֆիւրնի՛ս տի քաշիս նը քաշէ. բօզ ըսելը իշ տ'իլլի:

— Բարեկամ, սխալ կը հասկնաք կոր, բօզ ըսելը ֆռանսերէն դիբք ըսել է, եւ յետոյ տիկինին կեցուածքն ուղղել կ'աշխատիմ կոր:

— Էս քսան տարի է չիմ կրցեր տըլստեր, հըմայ դիւն կէս սահաթուանը մէջ տի տըլստե՞ս: — Աշխի Օղը-տայ տա փէշըդ վար քաշէ՛:

— Օրիո՛րդ, կեցէ՛ք, գլուխնիդ քիչ մը վար ծռեցէք:

— Հըմայ ալ աշխըներս շոյել պաշլայեց. մարդը կոնըկին օրթայէն կու ճաթեցընէ: Էս հէ՞ջ ծուռ չիմ կօյ-նիւր. ճիւփ սրիկային մէյն է էզեր աս հէրիֆը:

— Ահա կ'աւարտի կոր, ըսելով՝ երկաթէ նեցուկները կը տեղաւորէ իւրաքանչիւրին գլխուն ետին:

— Աս էր պակասըս իւր գլօխնիս ալ ճէնտէրէն տի դնէյանք: Ա՛խ կնիկ, փութիւն դիւն էս ա՛ս բաները գլօ-խըս բերողը, հըլէ՛ կօյնէ տիւն էրթանք իւր տեսնես, կը մուտայ Գաբիկ աղան:

— Մի՛ շարժիք, հոս նայեցէ՛ք. մէ՛կ, երկո՛ւ, երե՛ք. լմնցա՛ւ:

ԱԿՆՅԻ ԳԱՔԻԿ ԱՂԱՆ

ԸՆՏԱՆԵՕԲ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԻՆ ՀԱՆԵԼ ԿՈՒ ՏԱՅ*

Ազնիւ ընթերցողները կը յիշեն թէ նախորդ տարի միեւնոյն էջերուն մէջ գրած էինք սոյն խորագրով մանրավէպը, եւ զանոնք թողած էինք լուսանկարչատան մէջ, որ վարպետը գեկուցած էր թէ «լմնցաւ» եւ ահա՛ այժմ կը շարունակենք միեւնոյն տեղէն:

Բայց, այս առթիւ պիտի փութանք քանի մը տող հակիրճ տեսութիւններ ընել մեր սոյն գրութեան շուրջը դարձած զանազան կարծիքներուն դէմ. որ ոմանց ջիղերը գրգռած է, ոմանց զուարճութիւն պատճառած է եւ ոմանց ալ բանասիրական պաշար հայթայթած է. Այսինքն իւրաքանչիւր ընթերցող իր հասկցած հղանակին ու ճաշակին համեմատ հետեւեւթիւններ հանած է:

Մինչդեռ մեր գրելու նպատակն եղած է յոռի բարքերը զարնել, լաւագոյնները վեր հանել եւ միեւնոյն ատեն գաւառաբարբառի մը ոճը ներկայացնել բանասէրներու: Եթէ ծաղրանքի իմաստով չառնուին անոնք եւ մանաւանդ զիտուի Գաբիկ աղային բարեմասնութիւնները՝ իբրեւ ծնողք, ընտանեացը պատւոյն հանդէպ ունեցած նախանձախնդրութիւնը, քրիստոնեայի մը վայել բարեպաշտութիւնը, տիպար խանութպանի արժանիքը, եւայլն, եւայլն, այն ատեն կը հասկցուի մեր գրութեան նպատակը:

Իսկ անոնք որ երգիծանքի իմաստով կ'առնեն ու մեզ դատափետելու կ'ելլին, այդպիսիները չարաչար կը սխալին, որովհետեւ այն արհամարհական լուսանկարները պէտք է թափեն զաւելտաթերթերու դէմ, որոնք այնքան

(*) Քաղուած՝ 1907ի «Ժողովրդային Տարեցոյց»էն:

խեղաթիւրուած բառերով ու կոշտ աղճատաբանութիւններով իրրեւ Ակնայ բարբառ կը մատուցանեն ընթերցողին: Մանաւանդ յանձին Ճանիկեանի, որ այն դաւառարարաւուն վրայ ստուար հատոր մը գրած է, եւ նոյն խակ Իզմիրեանց մրցանակին արժանացած է. մինչդեռ մենք շուրջ 16 տարիներէ ի վեր թերթերու եւ գլխաւորաբար Պէրպէրեան Տարեցոյցին մէջ այնքան հիւթեղ, իմաստալից եւ ճշգրիտ բառերով յօդուածներ ու մանրավէպեր գրելով հանդերձ, մեզի գրչածայր մ'անդամ նուիրող չէ՛ հղած: Եւ երբ այս ամենուն վրայ աւելցնենք նաեւ գրիչը բռնել չգիտցող երէկուան խլիզներուն գրելու մարմաջը, որ մեր 4—5 տարի առաջուան գրած ու հրատարակածները բառ առ բառ կ'օրինակեն եւ հանապազօրեայ թերթերու մէջ կ'արտապեն, ստորագրութիւննին հրատարակուած տեսնելու փառքէն շփոթած:

Տեսարանն է լուսանկարչաւոցը

Ակնցի Գաբիկ աղան քնսանեօք լուսանկարցին հանել կու տայ

— Մատէմ քի լմնցաւ նը, սահաթ մին էռէջ սըվկի ճիհէլէմ լընինք, կ'ըսէ Գաբիկ աղան իրեններուն:

— Թէեւ հիմա աւարտեցաւ, բայց քիչ մը քովի սինեակը սպասեցէք որ նայինք թէ կռուփնիդ յաջողեցա՞ւ, կը պատասխանէ լուսանկարիչին վարպետը:

— Աս հէրիֆը աս կիտիչէօվը գիտես թը ասէօր մեր եախան չի տի ձգէ. ո՛ւր ալ կար իւր էկանք ֆէօս ինկանք, տէ՛ քալեցէք օթթի (միւս) օտան, կ'ըսէ, եւ ընտանեօք կ'անցնին սպասման սրահը:

Նանըֆար խաթունը, որ մինչեւ այն պահուն համբերութեամբ լռած էր ամուսնոյն քիչ մ'առաջուան անպատեհ վարմունքին դէմ, մեծ փոթորիկի մը մօտալուտ պայթիւնը նշմարելով անոր դէմքին վրայ, միջադէպը խափանելու՝ մտածումով պայքարին նախադրձակն ինք կ'ըլլայ:

— Էս մալիս խուսը գիտէի ըմայ՝ ճիւփ (բոլորովին) ա'ս տէրէճէն լընհլտ ալ չի գիտէի. տասը տարվանը մէջ չէօրս տըպայ (անգամ) կուլլի իւր տանը դռնէն հլրաց գիւրս կ'հլլինք, էմմէն տպուկին ալ քթէ'ս իւ բերնէս բերլը:

— Տահա' լեզիւ ալ իւնիս իւ կը խօրըթես, էլլէհէլէմ (կարծեմ) հէրիֆը բանիտ էկաւ խաթի'ւն. կը պատասխանէ Գարիկ աղան, բարկութիւնը գազաթնակէտին հասած:

— Մըրա'յ, մըրա'յ, հըմայ էրկինքէն կրայ (կրակ) տի թափի, ինտէօր ալ բերանդ վրայ կ'երթայ, հէ'չ իւր չէ նը՝ մասլիւմներէն իշկիլ արէ իւր պոյներն իս օնցեր ին:

— Զօ'ր իւր (քանի որ) գիտես թը ձեռվիս իւ օտվիս քէլէփչէն է նը բերնիտ էկածը թէօղ տիւր հէլպէ'թ օղջ մնացողին ասկի տիւն տ'երթա'նք:

— Տիւն էրթանք նը ի'չ տի կրաս անէր, լսէօղը քեզի բան տ'ըսէ:

— Շա'ն տղայ կնիյ, ձանդ խըռտիւկդ քաչէ, զօրէ'մ լէթճէս կու դառնայ, հըմայ տ'ելլիմ տ'երթամ ան քաշած թափսիրը տ'առնիմ տի խըղտիւտիմ (պատըռտիմ), քեզ ալ աքինս (կրուսկիս) տակը տ'առնիմ իւ ընէսվա տ'անիմ իւր հէրիֆը էկէր թիւնչդ (թուշ) կու շոյէ դ զիւն տեղէդ չես էրըրար (չարժիր): Վէօ'ր էրիյմարդ իմ տեղս իւր լընի նը բերանը տի կզպէ:

— Տէ', տէ', փաթուռվա չ'ուզեր, քանի մը տըպայ թասֆիր հէնել չէի տըվեր իւր գիննայի թը ի'չ տի գար գիլիւս. էղազն ալ պարի բա'ն մի լինի. մատը թիւնչիս գիմնելէօվ կէսըս զնա'ց:

— Զէհէ'ր կէս տ'ալ տանէր նը աշվիտ տի գոցէի'ր:

— Հէմ կօյնէ իւր ըսիմ (կեցիր որ ըսեմ), իամէ ի'չ կ'ուզես: Մարդիւն քոֆն իքէն կատիւ կըյեցար, իւ հըմայ էրիկ մարդիւթիւնդ բռնեց. ի'չ տըսէյիր նը թող անէօր ըսէիր:

— Սա էքսիւզ էթէկները հետերնիս չիլլէին նը՝ էս գիտէի թը ի՛շ տ'անէի. տատին տըվան գլօխն է էգիբր:

— Հէ՛ջ բան ալ չէիր կրար աներ, զիւն սալթ իս կրաս գըզեր:

— Ի՞նչ տ'անէի՞. զիննայի իւր իրեք տարի բռանկան տ'երթայի նը, կի՛նէ բարէօվ մի տի տըպըրկէի:

— «Եթէ՞ր» զիւր անիւնը, տէքսիւզ տէքսիւզ խօրըթիւ չ'ուզեր. բռանկան էրթալիւ հսֆաս ունիս նը, մարդը ներսն է, գնա՛ պօղազը պըլլըվէ:

Այր ու կին իրարու հասցէի ուղղած սոյն անհաճ վէճը շատ աւելի տխուր վախճանի մը պիտի յանգէր, եթէ անակնկալ մը վրայ չհասնէր. որովհետեւ Գաբիկ աղային նախանձէ մղուած բարկութիւնն ա՛յն կէտին հասաւ որ, ալ ըրածին գիտակցութիւնը կորուսած, սրահին մէջտեղը՝ սեղանին վրայ ի տես դրուած մեծադիր ալպոմը յափշտակելով խոյացած էր կնոջը վրայ, առանց խնայելու նոյնիսկ տղոցը յարուցած ահ ու դողն ու սրտայոյզ աղաչանքները, որ կը գոչէր.

— Տըյնողի՛դ իւ վաստըկողիդ տատի՛ն իւ մօրը... ըսելով՝ ալպոմը պիտի իջեցնէր նանըֆար խաթունին գըլխուն, բայց դուրսէն եկող ոտքերու ազմուկէն ու դրան գանգակի ձայնէն սթափելով, հտ քաշուեցաւ, եւ զարմանք մը ամենուին դէմքը պատեց, որ ծանօթ անձերու խուռն բազմութիւն մը սրահին դռնէն ներս կը մտնէին:

Այս նորեկներն ալ ակնցի Հողբացիկոնց ընտանիքն էին, որ կը բաղկանային այր, կին, մեծ մայր, երկու մանչ եւ երկու աղջիկ զաւակներէ, որոնք Գաբիկ աղային հետ հեռաւոր խնամութիւն մ'ալ ունէին, եւ անոնց պէս առաջին անգամ ըլլալով, զուգադիպարար նոյն օրն եկած էին ընտանեօք լուսանկարին հանել տալու:

— Բարի իրկի՛ւն գայ վրանիդ, ըսելով՝ եւ արմանք զարմանքով իրարու երես կը նային:

— Բարին արեւնիդ լընի, կ'ըսէ Գարիկ աղան, բար-
կուծիւնը զսպելով ու այլ այլմէ եղած:

Ըստ կարգին կ'ընեն ու դեռատիներն ալ իրար կը
բարեւեն, եւ Հողբացիկոնց Օվընէս (Յովհաննէս) աղան
խօսք-գլուխ կ'ըլլայ՝ սապէս:

— Գարիկ աղա, տսէյ (այսպէս) միթ մին ունէիր նը՝
մեզի ինչի՞ւ էռէջուց իմաց չարիւր իւր հրաց գայանք,
հէյկիտիսի՛ (երանելի):

— Տրիւսն իւր ըսիմ նը, էս ասէնկ միթ մի չիւնէի,
իւթ օրուանը մէջ սայհմանեցանք: Գիտես թը՛ դի՛ւն ալ իմ
կրակիս էրեցար:

— Հէ՛չ մի հարցներ. ամիս մին է իւր Ուսկուլը
(Իսկուհի՛ իր կ'ընը), զիսուս միսը կերաւ թը՝ «Օյասնք
քիւլֆըթօք թասֆիրնին քաշել ին տըվեր. դիւն ալ մերը
քաշել տի տաս»։ Էս ալ ձեռվընիւն զար մնացի, արի չարի
էռջիս ձգեցի վիկանք ֆէօս իւր ճըղը կըյերվին (հան-
դարտին):

— Էս ալ Քինտիրցէօնց կրակին էրեցայ, տյնի ա-
տէնկ (ճիշդ այդպէս), Քենտիրցէօնք թասֆիրնին քաշել
ին տըվեր տէնի, Նանըֆարը իւթօր լըման պուկս (կոկորդս)
մտաւ թը՝ «Միսք ալ քաշել տանք» հալպուքի էկէր իւր
էռէջիւց զիննայի ասէյ լընիւր նը՝ ատլիւմս տանը դռնէն
դիւրս չէի նետեր:

— Գարիկ աղա, վախի՛մ թը գէօրծին մէջ մ'ուշ-
կիւլիւթիւն մը կայ:

— Խայի՛ր Օվընէս աղա, միւշկիւլիւթիւնն անէ իւր՝
թասֆիր հէնէօղը չափիսունին մէյն է էղեր. էքսիւկէթէյ-
ներիւն հետ կու մըյլըղտըկայ (քծնիլ) իմ ալ աֆաղան-
ներս ցասցաւ: Գիտես իւր մեքս ասէյ բաներէն հագ չինք
աներ, պա՛ խոսուս իմ թէպիյէթիս մուղայիր է, անի
տըպուկին լէթէս կու դառնայ իւ բըրդերս կու տընկըվի:

— Ատէօր հախին ծառայականտ ալ ճէօմէրտիւթիւն
չիմ կըրար անէր, բանին տէօրը, ֆախէթ՝ ա՛տ է նը բան մ'ը-

սեղ չէ, ա՛տ ըստըմպօլցէօց էտէթն է. լաքին հըլէ՛ (եթէ) կրայ նը թէօղ աչկը (աչքը) ճըտէ իւր տեսնէ թը կերած հէրզէն (թանցը պպուր). ի՞նչ համ իւնի:

— Ես քեզի բան մ'ըսի՞մ, Օվընէս աղա, անէօնց էրեւսին տէրին խըղտեր է, թըքնես նը օրգէվ (անձրեւ) կու գայ, զիւն նայէ իւր աչվիդ չէօրս բանաս:

Միւսինոյն ատեն՝ սրահին միւս կողմն ալ նանըֆար եւ Ուսկուլ խաթունները տաք խօսակցութեան մը բռնուած էին, կ'արժէ որ քիչ մ'ալ անոնք մտիկ ընենք:

— Իւահի՛մ նանըֆար խաթուն, ա՛ս մօտքս չէր օսնէր թը ասէօր իրար տի տեսնինք: Իւր էք իւր օրթան չի կաք, օր մը քըրէքը (պատուել) չէք գներ իւ դարնի-դան (դէպի այն կողմ) գար, ջըրի պէս ծառվըցեր էի, քանի Այնէն էկիր նը՝ աս էրկու տըպայ կուլի իւր իրար կու տեսնինք:

— Խապի՛ւլ չիմ աներ՝ Ուսկուլ խաթուն, զիւն քանի՞ տըպայ մերն էկար. ի՞նչ ըսիլ է թը ձեզ քըրէքը չինք գընիր, ըմայ (բայց) ինտէօր ըսիմ իւր հասկնաս, տղօս (տղոց) տէր ինք, թիւաքի արիկ (այր) իւնիմ, տանը խէյլէն (հողը) վրաս է, աչվիս կու բանամ իւ կու գոցիմ, չարաթն ինտէօր կ'իլէ նը չիմ գիննար:

— Էս ալ ատէնկ (այդպէս) իմ իւ բան մ'ալ էվէլ, տղօսվէրէօվ (տղաքներով) ինտէօր իրիկիւ կուլի նը չիմ գիննար, ան էս տեսիր իւր արեւը մաննր է (արեւը մարը մտնի): Ինչ անենք, թող օղջը (օղջ) լնին իւ մեր խէյլէն ալ անէօնք լնին:

— Ատէնկ է՝ քուրուկ, ըմայ, էկանք իւ կ'երթանք օր վ'արեւ մի չի տեսանք: Առտիւն (վաղը ապագայի առումով) գլօթնին մէյ մէկ տեղ իւր խօթին նը մեզ տի մօռնան: Դիւն ճիփ իցմէ էվէլ մօյիը մօղը կու փոհս. տէ՛ ըլօխ (օ՛ն անդր) քիչ մ'ալ մեք մեզ նայինք, մեզ չիտի չալկին իւ վերիւսագէմ տանին:

— Մեռայ ըլօխ (վերջացուր), սէնքիմ զիւն իսմէ էտ

կու մնաս, իրենք մարդ թող լինի իւ մեզ վերելսադէմ տարազ կուլլին:

— Կ'ըսես ըմայ՝ սա Ըստըմպօցօց կթթիկը (կիւնիւրը) ինտէօր կ'անին իւր. էփ (հրք) տեսնես նը՝ եա տանը փէնճիրէն նոտեր հոյա կու շինին. եա զբաւնեւրին տըն-վիքը գնացիր մարդ ֆասլը կ'անին, եա տըտըզէօրիւր (զարգարուիլ) իւ զովիքն (փողոցի նշանակութեամբ) ին ինկեր. գիտես թը՝ նէ տան խըզմէթ իւնին, նէ ալ վըլան իւ կործին:

— Անէօնց վէօր արած բանին խիլվընիս կու հասնի նանըֆար խաթիւն, կու նայիս իւր էրկիւ էրիյմարդ իւնին՝ իրիյվընէ տընէն ներս կու մըննին, մէյ մ'ալ առտօնց կու նայիս իւր օնթ (շատ) մի մարդ գիւրս կ'իւլլին: Էլլիս խալտինաս (սխալիլ) իւ հարցնես թը «գիւշիւր միսէֆիր իւնէյլիք» նը. բերաննին կու բանան թը՝ «Քա մեղայ, վա՛յ գլխիւս, միսաֆիր ինչո՞ւ պըտօր ըլլան էրկան պօյ-լու, սարը պըյըխլը տէլի խանլըն կընքահօրս խալֆան էր, խուժրալի վրայ էթինէ տօլղուն մը կար նէ՝ մեր առջի քերածիրն կէնճին թէյգէին աղան էր. չաթըլս ըքվիլի գայիֆ մը կար նէ՝ Սարըհարի տանտէրերնուս սղան էր, ան մէկալ էթինէ տօլղուն քիպար պաքըյլը մըն ալ կար նէ՝ ան ալ մեր էտկի անգամուն Սրմաշ գացած տարինիս առջիւի առապանիս էր: Ամէնն ալ ճան ճիյէր են, օղջ ըլ-լան մեգի չեն մոռնար տէ՛ սանկ արատա պիր կու գան կոր: Հէմ գաթը Աստուած պակսութիւնին չիտա՛յ, մեք էվէլլաւն պէրի փէ՛ք էթրաֆ թարսֆիլը ենք: Ամօթ չէ՛ եա, սօյերնիս սօփերնիս փէք չաս են»:

Բերաննին բանաս նը ալ չես կրար գոցեր, գիտես թը տիլ օթի ին կերեր: Մեր տիւնն ի վեր էրիյ մարդ մի գայ նը՝ չի գիտինք թը վէօր ծակը տի մըննինք. անէօնք ալ աշվընին դէօռն է թը հըմա վէօր էրիյ մարդը տի գայ:

— Զըսե՞ս իւր միննակը (անոր համար) առտօնց իւր

հաթախնիւն կ'ելլին նը՝ աշնային էռէջքը կ'օսնին սահաթ-
ներով դան չեն էրթար, էրեսնին ֆութուռայով կու մա-
լակունին, քովինին քէմուրով կու սեւցընին, պուկունք-
նին (չըթունք) գալիպառտիով կու կարմրցնին իւ օրը
տըպայ մին ալ լաթ կու փոխին, Բարի՛ իւր մեր էրկը-
տաքն ալ վախտիւն կու գային իւ ֆէօս կու միային:

— Հա՛ իրաւ, քարէօվ միտս ինկաւ:

— Խէ՛րը լինի, Ուսկուլ խաթիւն:

— Խէրն ալ խօրըթայ է, մէկըլլօր (անցեալ օր) լը-
սեցի նը շատ խնդացի, մտօքս ըսի թը նանըֆար խաթիւ-
նը տեսնիմ նը աշկը լիւտիմ:

— Քիէ՛ (քա) ի՞նչը:

— Օղըտան Խզարենց Աբիկ աղային մեղ տղիւն՝ Ու-
սէփին տի նշանէք էղեր:

— Ուսկի՞ լսեցիր, ատենկ խօրըթայ մի չիկայ:

— Իմէ՞ կու պահես, էմմէն տեղ թէվէթիւռ կ'ա-
նին, էլէմ աշխարք գիտին, լսեցի նը շատ խնտացի:

— Լընի նը ինչի՞ւ տի պահիմ, չէ ալ նը Ասուազ
լսէ ձանըդ:

— Մեռայ ըլօխ, խէյիրլիւ է նը՝ իշալլահ կուլլի իւ
մենք ալ շինահավէօրելիւ (չնորհաւորել) կու գանք:

Խէյիրլիւ բանին իմ նէֆէսս թէզ կու բռնէ, տի
տեսնես իւր կիւմէն (յոյս) չարածըզ կուլլի:

•••

Լուսանկարչապետը Գաբիկ աղային յարուցած աղ-
մուկը լսելէն ի վեր, աշխատանոցը հիւրանոցին հետ հա-
ղորդակցութեան գէող դրան ետին դարանակալ եղած՝
հիւրանոցին մէջի խօսվառուքը մտիկ կ'ընէր, որ արդէն
բաւական երկար տեւած էր, եւ խորհելով որ այլեւս զին-
քը հետաքրքրող նիւթ մը չկայ, հետեւապէս նախորդ յա-
ճախորդները ճամբել ու նորեկներն ընդունելու համար

դուռը բանալով՝ կը խառնուի մէջերնին, նորեկները կը քարեւէ եւ խօսքը Գարիկ աղային ուղղելով՝

— Բարեկամ, ձեր կռուիք շատ լաւ յաջողած է, ուստի ալ կրնաք մեկնիլ: Միայն թէ պիտի հաճիք հարկը դուրսէն կանխիկ վճարել:

— Կըտերը հըմայ տի ցնծանք՝ ըսել կ'ուզես, կ'ըսէ Գարիկ աղան ծանր շնչառով մը, լաքին դիւն ալ ինծիք քըթիյ մի տի տաս իւր, անէօր մէջ իշար արած տ'իլլիս մաթլուպաթըղ եէք թախտատան ախս անելդ իւ թասս վերները վէօր օր տալըդ:

— Անշո՛ւշտ, անշո՛ւշտ, ահաւասիկ ընկալազիրը, գրած եմ թէ՝ 15 օրէն պիտի ստանաք:

— Հըմայ բան մ'ալ մնաց, կ'աւելցնէ Գարիկ աղան: Եանիեայ ըսել տ'իւզիմ թը ա'ս մեր եկէն աղային քուլ-Ֆըթին (ընտանեացը) ալ թասֆիրը տի հէնես, լաքին անէօն-ցինն ալ հիրաց տի տաս: Սէնքիմ ըսելս ան է թը անէօնք ալ 15 օրէն տի գան տ'առնին, չիւնքիմ թասֆիրնիս իրա-րու հետ տէկիւշիւկ տ'անինք:

— Շատ լաւ, թող այնպէս ըլլայ, մեր միակ փափաքը մեր յաճախորդները գոհացնելն է, կը յարէ վարպետը:

— Էլէմտէ (երանի թէ) էմմէն բանի մէջ ալ անէնկ լընիք, կը քըթմնջէ Գարիկ աղան եւ իրենները առջեւը ձգելով՝ «Մ'նաք բարով»-ի արարողութիւններէն ետք, կը մեկնին:

Քիչ մ'ալ երթանք Խզարենց Աբիկ աղային տունը

Նոյն կիրակի երեկոյին, Աբիկ աղայինք ձաշերնին ըրած ու խմբովին նստած կը խօսակցէին. Աբիկ աղան զրպանին ժամացոյցը կը նայի եւ փոքր զաւկին դառնալով՝

— Տէ՛ հայտի տղաս, զնա աղօթքդ արէ իւ պառկէ, զօրէմ առտիւն երկուշաբթի է թէզ տ'եւլես:

Կիրակոս ծնողացը ձեռքերնին կը համբուրէ եւ «գիւ-
շեր բարի» ըսելով կը մեկնի:

Արիկ աղան ալ լուրջ կերպարանք մ'առնելով կը
դառնայ մեծ զաւակին:

— Ուսէի, տղաս՝ իս մտիկ արէ տ'ըսիմ, հըմա միւ-
հիւմիւ բանի մի վրայ տի խօրըթիմ հետդ, կ'ուզիմ իւր
խօրըթածներս բարէօվ մտիկ անես իւ ակնճի էտի չի նե-
տես. զօրէմ անէնկ մատտէի մի վրայ տի խօրըթիմ իւր
էմէնիւս ալ հախին խայրիւլիւ տիլիլի:

Յովսէփ հօրը այս յառաջաբանէն խնդրը քիչ մը
կռահելով, փոքր ինչ շառագունեցաւ. բայց առանց տա-
տամեւու փութաց ըսել թէ՝

— Խօսեցէ՛ք հայր իմ, բոլոր ուշադրութիւնս ձեզի
տուած եմ:

— Ապրի՛ս, Ասուազ անփորս պահէ: Հըմա ի՛նչ իւր
տ'ըսիմ նը գիւն իմէ բարէօվը գիտես, հալ պուքի դիւն
կարդալէօվ իւ պէյին եօմիւշ անիլէօվ էս սորվեր. լաքին
իշխրտար իւր լընի նը, ասօրուան օրըս տատ տ'իմ գըննը-
վեր՝ հէջ իւր չէ նը քսան չապիկ էվէլ իմ հինցիւցեր:

— Ի՛նչ ըսել է հայր իմ, հարկաւ դուք մեծ փոր-
ձառութիւն ունիք կեանքի պայքարին մէջ եւ մենք միշտ
պէտք ունինք անոնցմէ օգտուելու:

— Ապրի՛ս, Ասուազ հախիդ խայրիւլիւն կամենայ,
Հիմա ըսելիք բանս ան է իւր, պապարկիտ կյեիճ էղար,
քէրի քիւպի էտիլն էս, մօրըդ հետ խարար տըվանք թը՝
Աստղիւ հրամանսէօվը քեզ կարգինք: Զօրէմ մեր արեւը
քարին վրայ է, ասէօր կանք, առտիւն չիկանք. աշվընիս
բաց իքէն մէյ մը քեզ կարգինք. ալ ասկի էթքը մենք
տեսնելիք բան մի չունինք, աղբարդ տահա պլաիկ է՝ էօ-
ջի արդունիս քէնէ տ'առնինք:

— Հայր, քաւ լիցի որ ձեր կամեցողութեան եւ
հրամանին զիմադրութիւն ընիմ, բայց ինչպէս գիտէք,

Պոլսոյ բարձրերուն համար տակաւին տղայ կը համարուիմ եւ ներթական շահս ալ ընտանիքի մը ապրուստն անզամ ապահովելու վիճակ մը չունի դեռ :

— Ատ ըսաղներդ առած թէրպիյէիդ հիւքմին իճապէնէ իւր կ'անես . կ'ըսէ հայրը , լաքին էվվէլ էմիրտէ կիչիմէյիդ վրայ կալլած մըտմըտիւքդ չի պիտիւ վէսիլէ է , չիւնքի աշվիս իւր գոցիմ նը Աստղիւ տըվածէն քանի մի փարայ տի դըննէք , քէզա աղս սմույէդ : Փա՛ռք բարեւրարին՝ դիւք ալ շահեցող տղաքներ էղաք , ձեռք ձեռքի կու տաք իւ մարդիւ էխտաճ (կարօտ) չեղած , պէկի պէս կէչինմիլ կուլլիք . վէ հաթթա թէօռներուս ալ միրաս կու ձգէք : Մէկալ մատտէյին հախին ալ կ'ըսիմ թը՝ մենք ըստըմպօլցոց պէս մաղերնիս ճերմըկեկէն էտեւ չինք կարգըվիր : Սէյ նէնկ (այսպէս թէ այնպէս) քսանվիրեք տարիտ գնացիր . Ակը լընէիր նը հըմայ հիյ վեց տարիւ թէօռ տի կալլէի : Պա խուսուս մարըտ ալ մինակ է , տանը մէջ շէնլիկ կուլլի , մենք ալ վրանիդ կու նայինք իւ կ'ուրախանանք :

— Մինչեւ հիմա դուք ինծի բարի հայր մը եղած էք , անշուշտ ասկէ վերջն ալ չար չէք կամենար , մանաւանդ չեմ ուզեր որ հնազանդութեանս վրայ տարակոյս ունենաք :

— Էֆէրիմ , միտքս բարէօվ էս հասկըցեր , հըմայ Տէրը կամենայ նը՝ հախերնիս խայրլիւսիյէօվը , մօրըտ հետ խայրէթ (բանակցութիւն) մին արի՝ էթնէթքը (վերջի վերջոյ) կայանք տըվանք իւր Գաբիկ աղային մեծ աշխիկը՝ Օղըտան մեզի հարսընցիւ անինք . զաննլս թը միւնասիպէթլիւ խընամոթիւն մի կուլլի :

— Հայր իմ , կը ներէք որ գոնէ այդ մասին ձեզի գաղափարակից չըլլալս յայտնեմ :

— Ի՞նչ , վախիմ թը դիւն մենէ էոէլ հարսընցիւ մին էս թէտարիւք արեր : Վէ հախթ , դիւն ալ ըստըմպօլցոց պէս փարալիւ աշխիկ տի բռես :

— Ո՛հ, ո՛հ, քաւ լիցի որ առանց ձեր խորհրդին ոչ գիտակցութեանը սեւէ ընտրութիւն ըրած ըլլամ, նամա- նաւանդ սուրբ ամուսնութեան նուիրականութիւնը՝ դրա- մական ճղճիմ հաշիւներով ապականեմ, այլ գիտողու- թեանս բուն կէտն այն է թէ՝ Օղբտան զաստիարակուած չէ. եւ թերեւս մեր երկուքին բնաւորութիւնները իրարու չի համապատասխանեն:

— Մինակ ատ խուսուածին հախ իւնիս, տղաս, լաքին մենք էկէր ըստօմպօլցի հարս մին առնինք նը, բերան- նիւս համը տ'աւլըրի, զօրեմ անէօնք հարսնիւթիւն չին կըրար անէր, անէօնք էրկան խըյմէթ չի գիտին, իւնիս նը բեր իւր ուտին, մատերնին մախիրը թաթխել չի գի- տին, բարէօվ պատի պարկենք (պատկեր) կուլին. քիչ մ'ալ կապերնըն քաշես նը «հայտէ՛ վայգլխիւղ, էրէկուան դուրսեցի խըմպըլը՝ չի հասնէիր դէմս ելլալու, միտք օր երկու պաթալ սընտուկ ալ ճէհէջ պէրի» տի պոռան էրեսդ ի վեր: Ի՛հր տի գըննանք կաթը թամիզ հէլալ զատէ մի իւր՝ գայ մեղի միւթի (հնազանդ) լընի իւ հարսնիւթիւն անէ:

— Հայր իմ...

— Սա՛ ալ ըսիմ իւ գիւն կինէ գիտցածդ ըսէ: Գա- րիկ աղան մեր ճօշվօրն է, նամուսին համար հոգին ֆէ- տա կ'անէ, քեզալիկ կնիկը, Օղբտան ըսես նը՝ բերանը կիւտ մի աղ դիր իւ մօրթէ: Դառնանք այժմիւ քու իդահ արած նօյութայիտ իւ միւհիւմլիւ վէսիլէյիդ, հանրիայ Օղբտային դպրոց չի տեսնելիւն, ատէօր հախին ալ տահա վախթը չէ օնցեր՝ հարիւր տպայ քու բերնէդ լսեր իմ թը Ֆռէնկիւս- տան վացցուս տարիւ մարդիկը պիլէ դրպատիւն կ'երթան իւ բան կու սորվին, ա՛լ իւր կու ֆնայ 18 տարիւ էքսիւկ էթէքը, աս խուսուածին ալ, քենէ բարէօվ վարժապետ չ'իւլիր, սեպէ թը աչկերտ մին ունէիր իւ կարդալ տի սո- վըրցընէիր: Ի՛նչ անինք տղաս, աս աշխըրքիս վըայ էմմէն

Գարեօվ բան հերաց չի գար, թը էկէր գայ նը՝ մեզ չի գար
գըննհեր: Հոսա (սա տեղ) էրկու օրվան էօմը իւնինք, բե-
րաննիւս համը չափըրինք: Հէմ էս քեզի տրիւստն ըսի՞մ,
հատի՞ ըսինք թը՝ էլանք խալտեցանք (սխալեցանք) ըստըմ-
պօլցի աշխիյ մ'առանք իւր կարգալիւն եէքտայ է. հալ
պու քի հոգիւն համար օր մի սաղմոս չիտի կարդայ, լա-
քին գրառնին տղիւն հետ թէմիզ չիւրիւթլիւ բարեւագիր
տի տան իւ տ'առնին: Աս ըսագնեբիւս «էմմէն» ըսիր նը՝
էլի մօրդ ձեռքը պաք, էս ալ առտիւն մէկըլէօր Գաբիկ
աղային կ'երթամ, Աստղիւ իղինէօվը Օղըտան կ'ուզիմ:

Յովսէփ այս ամէնը մտիկ կ'ընէր եւ միւսնոյն ատեն
հոգեկան մեծ պայքար մը կը մղուէր զանկին մէջ: Ար-
դարեւ Օղըտան գեղանի էր, բայց բոլորովին անուս, միւս
կողմէ ալ ծնողքը կը սիրէր ու կը յարգէր, օր մը օրանց
անհնազանդ գտնուած չէր անոնց կամքին հանդէպ, մանա-
ւանդ կը մտածէր թէ քիչ շատ դպրոց տեսած պոլսեցի
հարս մը անկարելի էր օր գար իրենց տան ներդաշնակու-
թիւնը պահէր: Ուստի մտադրեց որ Օղըտան կնութեան
առնէ եւ հօրը ըսածին պէս, ինքը տակաւ առ տակաւ
ուզածին պէս դաստիարակէ: Հետեւապէս մեծ մասամբ
հօրն իրաւունք տալով, ելաւ հօրը եւ յետոյ մօրը ձեռ-
քերնին համրուրեց, փոխարէն շատ ու շատ օրհնենքներ
ու մաղթանքներ ընդունելով անոնցմէ:

Հիմա ալ երբանք Գաբիկ աղային բնակարանը

Արիկ աղան տղուն ամուսնութեան եւ Օղըտան կնու-
թեան առնելու հաւանութիւնը ստանալէն երեք օր ետքը,
այսինքն չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 2,50ին միջոցները Գա-
բիկ աղային գուռը ափ կ'առնէ, նոյն միջոցին տնեցիք ալ
ճաշերնին ըրած ու սուրճի պատրաստութեամբ կը զբաղէին:

— Մաչիւկ Ունէ՛փ, գիտես թը գէօն է, կ'ըսէ Գա-
բիկ աղան աչկերտին: Հըլլաթը խէրն է, առ վախիտ գըռ-
վընիս չալէօղն էօվ տ'իլլի, ատիւրայ մաչիւկ գնա նայէ
թը վէ՞օվ է:

Ունէ՛քը կը վազէ դուռը կը բանայ որ խճարենջ Աբիկ աղան է :

— Վախի՛մ թը պառկուկ էք, կը հարցնէ Աբիկ աղան Ունէ՛քին :

— Ձէ՛, տահա հացերնիս նէօր կերանք, օնցիք ներս, կը պատասխանէ Ունէ՛քը :

Միեւնոյն ատեն Գարիկ աղան ալ օանդուխին կաօ տարէն ականջ տուած էր ուշ ատեն ղուռերնին զարնողին ո՛վ ըլլալը հասկնալու համար. երբ Աբիկ աղային ձայնը կ'առնէ, արմանք զարմանքով կը վազէ վար, կը զիմաւորէ եւ մեծ բացազանչութիւններով կը օկօի շողակրատել : — Աս ինտէ՛օր էղաւ իւր օտաս տայ նայեցաք :

— Տահա էռջի օրը ֆէօս էյանք, կ'ըսէ Աբիկ աղան :

— Տիւնը ձերն է, էփիւր քէֆէրնիդ հիւքմ անէ նը կրաք գար, գէհէր համրէ՞օվ տի գայիք, Լաքլն գիտես թը մինակ էք, Միւթէպէր խաթիւնն իւ տղաքը ինչի՞ւ հիւրաց չի բերիք, Հրամմեցէ՛ք, օնցիք վեր :

— Աս իրիկիւն պէյինս հիւքմ արաւ թը՝ գամ թա՛ ճիղութիւն մի տամ :

— Թաճիղութիւն ինչի՞ւ տ'իլլի, մենք ալ մինակ ինք, անէօնք էլ գային նը հազըր էյիկ կուլլէինք :

— Դիւք մերը գալէն հա՛լ կու մնաք, օղջ մնացուդին ասիկ էտքը շատ կ'երթանք իւ կու գանք, կ'ըսէ Աբիկ աղան :

— Դիւք մեր խուսուրին մի՛ նայիք, ըսելով վեր կ'ելլեն եւ Աբիկ աղան կը հրամցնեն բաղմոցին ամենէն հանգստաւէտ տեղը :

— Քէրէմ արէ՛, էս միսաֆիր չիմ, ի՛ւր իւր նստիմ նը քիրան մէկ է, կը պատասխանէ Աբիկ աղան :

— Ձենէ բարէ՞օվը տի նստի, կ'աւելցնէ Գարիկ աղան : Է բարի էկաք, տահա ինտէ՛օր էք նայինք. Միւթէպէր խաթիւնն իւ աղաներն ալ ըռէ՛հէթ ին :

— Ծղշ իւ բարի կեցե՛ք: Փա՛ռք բարերարին, պէ՛ր-
քէտէր ին, մախսիւս բարեւ կ'անին, կ'ըսէ Աբիկ աղան:

— Խրկողներն ալ օղշ լընի իւ բերողն ալ, կը պա-
տասխանէ Գարիկ աղան:

— Դիւք ինտէ՞օր էք, իշալլահ աղէյ մի աղէք էք,
Պիրակի թասվիրնիդ քաշել տալիւ գնացի՞ք, կը հարցէ
Աբիկ աղան:

— Պէլի էֆէնտիմ, գնացանք իսէ տէ, խալլի միւշ-
կիլ բան մին է էղեր: Հէր ինչիւր է նը օրթայէն էլաւ,
մեծ խէյլէ մին էր վրայէս գնաց: Հրամանքդ բարէօվ գլտեո
իւր ծառայականդ ճիփ անէնկ նեղվածք բաներէն հազ չիմ
աներ իսէ տէ՝ չօլուխներին սիրտը, չի կօյնէլու համար,
արազ լընինք ըսի:

— Անիւր իւր իսթիղա է էղեր նը՝ կէչէր ախչայի
պէս խտիմալ տ'անինք, անենկ օղանցաներ իճատ կ'անին
իւր՝ պիտին իւ չիպիտին նայէօղ չի կայ:

Այս միջոցին Օղըտան սուրճերը կը մատուցանէ, կը
խմեն եւ քանի մը կցկտուր խօսքերէ ետք, Աբիկ աղան
կը պատրաստուի բռն նպատակին գիմել

— Գարիկ աղա, խապիլը կայ նը՝ էօմր անէյիք իւր
ճահիլները քչիյ մի օթթի օտան երթային, միւհիւմլիւ
խօրըթայ մին իւնիմ հըրամմանիւցըդ:

— Ինչ կայ խապիլը չիլիւիւ: Հայտի՛ տղաք մեզ
քիչ մը խէլվէթ արէք, կ'ըսէ Գարիկ աղան եւ ամէնը
մէկէն կը մեկնին:

— Խօրըթատ նանըֆար խաթիւնին համար չէ՝ կ'ըսէ
Աբիկ աղան եւ զայն ետ կը դարձնեն:

Այն ատեն այր ու կին Աբիկ աղային սոյն անակնկալ
այցելութեան պատճառը քիչ մը կը կռահեն եւ երկուս-
տեք ծածկաբար աչքի քթթուսներ կը փոխանակեն:

— Աբիկ աղա, միւթմէյին (հանգարտ) էղէք իւր

մեզ մտիկ անէօղ չիկայ՝ սըռէրնիդ կրաք բանար, կ'ըսէ Գաբրիկ աղան:

— Սըռի բան մը չիկայ, կը յարէ Աբիկ աղան: Տըրւստն իւր ըսիմ նը՝ աս իրիկիւն ձեր տիւնը գողիւթան իմ էկէր, եանիեայ Աստղիւ իղնէօվը Օղըտանիտ մեր Ուսէփին կ'ուգիմ, էկէր լայըլս կու տեսնէք նը մեր հին ճօղէօրու թիւնը խընամիւթան թէպտիլ կ'անինք էվ մեր լշատակը պախի կու մնայ:

— Ինչի՞ւ մինասիպ չի տի տեսնինք, խատանիդ թող առնէ, կ'ըսէ Գաբրիկ աղան:

— Գաբրիկ աղա, հետտըս չէ իւր էս հըրամմանիւցդ իղահ անիմ, լաքին ասենկ բաները ճէպրէօվ չ'իլլիր. քեզի օխն իւթ օր միւֆլէթ, Նանըֆար խաթիւնին հետ խօսք արէք, օթթին նըթթին (ասդին անդին) հարցուցէք, բռնցէք, Ուսէփիս էհվալը թախքիք արէք իւ անոր կէօրայ մեզի ճուղապ տըվէք:

— Ինչի՞ւ ալ կ'ըսես, Աբիկ աղա, ղէհէր մենք ձեզ նէօր տի ճօշնայանք իւր տ'իլլինք սըվէօր նըվէօր տի հարցընինք, մեզ թէքտիր արազ կուլլիք, կը պատասխանէ Գաբրիկ աղան:

— Թէքտիր ինչի՞ւ տ'իլլի, կ'աւելցնէ Աբիկ աղան, ասէօր աստեղը Ըստըմպօլ է. հաթթայ էքսիւկ էթէկին ալ ըրէյը առնելիւ էք, պէլքի ան Ուսէփէն հազ չ'աներ:

— Անէօր հէտն է՞ իւր Ուսէփ պէկիս համար բերանը վրայ տ'երթայ, կ'ըսէ Գաբրիկ աղան. պա խուսուս մենք մեր հին կիտիչէն օթթին չենք կրար օսնիր: Մենք մեր տղաքը անենկ թէրպիյա արեր ինք իւր, տատն իւ մարը ինչ իւր կամենան նը իրենց ընդիւնակ է:

— Մենք ալ գիտինք իսէ տէ, կը յարէ Աբիկ աղան, առտուն լըսէօղները թող չըսին թը «էվէլքիւ կիտիչէօվ նշանտիւք ին արեր»:

— Օրի՞ւն հէտն է իւր մեզ ֆասլը տ'անին, կը գոչէ Գաբրիկ աղան, «Ասեմք խէյըրլիւ լընի»: Ասուազ ամիւր

ձեռք պահէ, Ասուազ էօմբերնին երկընցնէ, Ասուազ խէտէմլիւ անէ էվ Ասուազ աջը վրանին պակաս չանէ:

— Խէյրլիւն Ասուազ անէ, ապրին իւ զօրանան, ծլին իւ ծաղկին, կը շարունակէ Արիկ աղան:

— Նանըֆար, ըսէ աշխըներին իւր չէրպէթ բերին: Խեղճ կինը ուրախութենէն արիւնը երակներուն մէջ ցամքեր էր, եւ դեռ հաւատալը չէր վար եղած առաջարկին ու պարզապէս հրաշք մը կը համարէր որ Յովսէփին պէս կրթեալ եւ բարեբարոյ երիտասարդ մը իրեն աղջկը կնութեան կ'ուզէր եւ վերջապէս ա'յնքան ցանկացած երազն իրականութիւն կը դառնար:

Ակնայ սովորութեան համեմատ՝ Օղըտան այլեւս պիտի չերեւար, ուստի օշարակին ափսէն պզտիկ քոյրը կը բերէ եւ այս առթիւ ալ փոխադարձ բարեմաղթութիւններ ըլլալէ ետք, Արիկ աղան կը մեկնի վերջին անգամ յիշեցընելով թէ.

— Ասուազ իւր կամենայ նը՝ էռջնիւս կիրակին չէ, անէօր դիմըցի կիրակի իրիկունը պէհը տի բերինք, էկէր մանի մի կալլէք նը՝ մեղի իշար արէք:

— Քէֆսիւղիւթենէն մատէ լ'չ մանի տի կալլինք վէօր վախտ իւր զաք նը՝ դէօռերնիս բաց է:

— Շինէօրհակալ ինք, Ասուազ չանէ իւր քէֆսիւղիւթնիք, գիշեր բարի ձեզ:

— Ձեզ լէօս բարի:

*
* * *

Խօսք կապը որոշուած կիրակի՝ երեկոյեան համար՝ մեծ պատրաստութիւն կար Գարիկ աղայենց բնակարանը, քանի մը մօտաւոր բարեկամներ ալ հաւիրած էին՝ իրենց կողմէ հանդէսին փայլ մը տալու գիտումով:

Գիշերուան ժամը գրեթէ երկուքուկէսին Արիկ աղայենք ներս կը մտնեն, անոնք եւս իրենց կարգին քանի մը լաւածանօթ անձնաւորութիւններ միատեղ բերելով:

Իւրաքանչիւրն իր կարգին կ'առաջնորդուի հիւրանոցը եւ պատուոյ աստիճանի համեմատ կը դասաւորուին մէյ մէկ տեղ:

Չափուած ու ձեւուած սովորական բարեւներու փոխանակումը եւ որպիսութիւնները հարցաքննուելէ յետոյ, Արիկ աղան ընդհանուր կերպով փափաք կը յայտնէ թէ՝

— Հէր իշխրտար իւր մենք աժմուս Ըստրմպօլ ինք իսէ տէ, ծառայականնիդ արդու կ'անիմ իւր, հարսընցիւն իս Այնայ օգանցայէօվ էրըվայ, հանիեայ պուրունկէօվ գայ, զաննս թը մէջներնիս դրսէ մարգ չիկայ:

— Ծառայ բարձրելիւն, կ'ըսէ Գաբիկ աղան, ինտէօր իւր էօմը կ'անէք նը անէնկ թող անեն: Տըրիւսթն իւր ըսիմ նը մեղավէօրս ալ ատէնկ արգիւ կ'անիմ:

— Էմմէնս Աստծիւ մեղայ, էֆէնտի'մ մեր հին օգանցաները պաշխայ անիւշիւթիւն մ'ունին:

Արիկ աղային կամքը չուտով կը գործադրուի, այսինքն հարսնցուն գլուխը՝ թափանցիկ մեծ քօղ մը կը ձգուի, որուն ծայրերը մինչեւ ծունկերը կը ծածանին, չուրջը համակ ոսկեհուռ բանուածքով, (որ նանըֆար իսթիւնին օժիտէն մնացած էր) եւ երկու պատուակալ օրիորդներու առաջնորդութեամբ Օղըտան կը մտցնեն սենեակ: Օղըտային հիանալի գեղեցկութիւնը եւ այդ կերպարանքին տակ տեսնողը ճշմարիտ դիցունհի մը պիտի կարծէր զայն եւ նկարելու համար վիալի վրձինը կարող պիտի չըլլար ուրուագծել զայն, ինչպէս որ բոլոր այն տեղ գտնուողները զմայլած էին: Ուր ուրիմ, յոյժ ծանրաքայլ բնթացքով կ'առաջնորդեն նախ ապագայ պարոն տատին՝ Արիկ աղային, որուն ձեռքը կը համբուրէ ծնրադիր, նոյնպէս կեսրոջը եւ ապա մնացեալ հանդիսականներուն մէկ մէկ ձեռքը համբուրել տալով սենեակին վարի անկիւնը կը կեցնեն:

Կեսուրցու Միւթէպէր խաթունն ալ իր կարգին պատգամ մ'արձակած ըլլալու համար, կը յարէ:

— Էս ալ ուխտ էի արեր թը՝ Ուսէփս իւր նշանինք
նը հարսընցիւս անխօս չիտի պահիմ, հըմայ կ'ուզիմ իւր
աս սահաթին խօրըթէ: Հէրիւ (անցեալ տարի) Պէկօղլի
մեր ճօշվէօրներէն Խուպիյարենց տիւնն էի գնացեր, իրեք
տարվան հարսերնին տահա անխօս պահել կուտան. «Մահ-
նի ձեզ էլլէ, ըսի մե'ղք իւր Պէկօղլի ալ կու նըստիք,
օղանցանիտ տ'անէք նը Քինտիրիւ գեղիւնակը գնացէք»:

— Մի մեխդրէք (մեղադրէք) Միւթէպէր խաթիւն
կ'ըսէ Գարիկ աղան, «Վէօրքան է մարդ՝ աշխքան է բը-
նիւթիւն» կ'ըսին. մարդըս Պէկօղլի նստելէօվ գէյինը չի
բարկընար ճուհարը ներսիդիէն լընելիւ է:

Այս միջոցին անուշ եւ սուրճ կը մատուցուի եւ խօս-
քը կը դառնայ լուսանկարին վրայ, որ տակաւին Նոյն օրը
ստացեր էին ու Միւթէպէր խաթուինը կը խնդրէ որ տես-
նեն: Խնդիրքը շուտով կը գործադրուի միանգամայն
Հողբացիկոնցիւնն ալ միատեղ:

Միւթէպէր խաթուինը նախ կը քննէ Գարիկ աղա-
յինց կուուփը եւ շատ լաւ կը գտնէ, յետոյ միւսը նայե-
լով՝ մէկէն ի մէկ չճանչնար ու Նանըֆար խաթուինին կը
հարցնէ թէ՝

— Ասէօնք վէօվ ին:

— Մըրայ չե'ս ճօշնար. կը պատասխանէ Նանըֆար
խաթուինը:

— Գիտես թը կնիկը տեղ մի տեսեր իմ. միտքս վը-
րայ չի գար, կը յարէ Միւթէպէր խաթուինը:

— Ինքօնց ինքն է, կ'ըսէ Նանըֆար խաթուինը:

— Վէօր ինքօնց ինքը կը հարցէ Միւթէպէր խա-
թուինը:

— Իչսէ ինքօնց ինքը, կը պատասխանէ Նանըֆար
խաթուինը:

— Սա՞ ինքօնց ինքը, կը գոչէ Միւթէպէր խաթուինը:

— Բհհհ, կը կակազէ Նանըֆար խաթունը, անկըմահ էլլէ ասենկ խելքը՝ լեզվիս ճէօթն է իւ չիմ կրար ըսել:

— Ինծ ալ անենկ կու գայ թը տի ճօշնամ, կը պատասխանէ Միւթէպէր խաթունը:

— Հը՛... քըլէ կեցիր իւր ըսիմ, ինքօնց ինքն է, մեռայ ըլօխ, գիտես թը դաղլերիմ (ցնդիլ), կ'աւելցնէ Նանըֆար խաթունը:

— Ասուազ չ'անէ, ինչիւ տի դաղլիս, հէլպէտ միտվընիս տի գայ, կը յարէ Միւթէպէր խաթունը:

— Գտա՛յ, գտա՛յ, Ուսկիւլն է իշտէ, կը գոչէ Նանըֆար խաթունը:

— Վէ՛օր Ուսկիւլը կը հարցնէ Միւթէպէր խաթունը:

— Ամա՛ն անթէօքը, ի՛շտէ ինքօնց Ուսկիւլը, կ'ըսէ Նանըֆար խաթունը:

— Հողվըրթիքօնց կը հարցնէ Միւթէպէր խաթունը:

— Հը՛...հ, Հօղբացիկօնց, կը պատասխանէ Նանըֆար խաթունը:

— Մըրա՛յ մահնինք... Հօղբացիկօնց Ուսկիւլն է, կը հարցնէ Միւթէպէր խաթունը զարմացմամբ:

— Ան օրը հիրաց էյանք, իրարիւ խօսք տըվանք իւր էտեւ տէկիւչիւկ անինք իրարու հետ, կ'ըսէ Նանըֆար խաթունը:

— Հըմա՛յ ճօշցայ, այնի ինք իւ իր կտէօրն է, իւահիմ Ուսկիւլ, տղաքն ալ աս պօ՛յն ին էղեր: Իւահիմ Ուսկիւլ, զիւն ալ Լստըմպօլ տի գաս էղեր իւ ֆօթօրղաֆ քաշել տի տաս... Անենկ ալ այնի, ի՛ւահիմ Ուսկիւլ, գիտես թը աչկիս մէջ կու նայի: Աշխընութիւնը գիտիմ անէր թօֆաֆիս կու գայ: Ինտէ՛օր ալ քէոլէմէլիւ (փառաւոր) նըստըվասք է, իւահիմ, Ուսկիւլ, հա՛, հա՛, հա՛:

— Ի՞չ կու խնտաս Միւթէպէր խաթունը:

— Ուսկիւլը կը խնտամ, իւահիմ Ուսկիւլ:

Բարեբաղդաբար ուրիշներ ալ լուսանկարները նայելու համար ձեռքէ ձեռք պտտցուցին եւ վերջ գտաւ Միւթէպէր խաթունին զարմանքները:

Ապա յաջորդեց խօսք կապի մատանիները մատուցանելու արարողութիւնը եւ հարսնացուն արուեստաբան արժեքաւոր մարդարիտէ վզնոց մը, որուն յաջորդեց շնորհաւորութեան աւանդական շաքարն ու քաղցրահամ ըմպելիները եւ հանդիսականաց շնորհաւորութիւնները տեղի ունեցան, ամէն բերանէ սրտարուխ բարեմաղթութիւններ տեղալով՝ ապագայ ամուսնեւրուն:

Երբ ուրախութեան ողբերգութիւնը տակաւ հանդարտած էր. այր հանդիսականներուն տարէցներն օրուան առեւտուրի գնացքին վրայ կը խօսակցէին եւ երիտաւարդներն ալ սա ու նա նորագոյն գիւտերու եւ անոնց կիրարկութեանը վրայ կը ճռուէին իրարու, իւրաքանչիւրն իր ըմբռնած եղանակովը: Չմոռնանք սակայն ըսելու թէ սոյն հանդէսին մէջ Յովսէփէն աւելի զարդացած ու մշակուած զլուս չկար: Օրինակի համար, Ճոխիօնց Օվիկը (Յովհաննէս) օգապարիկին գիւտը կը դրուատէ:

— Ասպըրտաք կ'ըսէի ըմայ, հս վա վարօռիին պէս տահա մեծ իճատ չէ էղեր:

— Հէյկիտիսի, հըլէ (նախ) մէյ մի տա՛ «հավա վարօռի» ըսածիդ պալուն ըսէ կ'ըսիմ, կը պատասխանէ Շուշմայենց Գէվիկը (Գէորգ): Ատկի խաթինապար, պալունը բան մ'ըսել չէ, գիւն հըլէ մէյ մի միտքըդ բեր ծովուն տըկէն գնացէօղ նէօր իճատ տալդուճ վարօռները:

— Ի՞նչ ըսել է թը՝ պալունը բան մ'ըսել չէ, գիւն հէջ հավան էլած իւնի՞ս, Գէվիկ աղա. հէրիֆները հըժվի (մինչեւ) էրկինքին կէս խաթը կ'ելլին:

— Բարէօվ կ'ըսես Օվիկ աղա ըմայ, պալուն ըսածը՝ լաստիկէ հէօյպէթլիւ տիկ մին ին չիներ, քէլլէքի տիկի պէս՝ հավակաղիով փչեր փչեր ին, տըկէն ալ տաշտ

մին ին կախեր է՛վ մէջն ալ թախում մի տէմիւր ալաթի մաքինաներ ին դրեր, հարկաւ վեր տ'ելլէ, լաքին ծովուն տըկէն երթալիւ համար նէֆէս առնել չիկայ, պախուսուս օճախ տի վառի իւ միւսի գիւրս տի տայ նը՝ ինտէօր տի տայ, կը պնդէ Գէվիկը՝

— Բէրէմ արէք իւր ըսիմ, կ'ըսէ Ճըթիկօնց Համբօն (Համբարձում), ատէօնք տահա բան մ'ըսել չին։ Հըմայ անենկ իճատ մին ին արեր իւր մարդիւն ներսի գիւրն ֆօթօրղաֆը կու քաշին, անիւնը էճէյիփ բան մին էր միտքըս չի գար իւր ըսիմ... Ռանդկին Բէր, ի՞նչ էր, սըվէօր պէս չէլփէշիւկ անիւն մի։ Տէ հըմայ գիւք աւէօր ի՞նչ տ'ըսէք։

— Ի՞նչ տ'ըսինք իւր, կ'ըսէ Սլիիսօտենց Ստեփիկը (Ստեփան), մարդիկը այր, բեն, գիմը լըմընցուցեր իւ հիւն, փիւր, քէին հասեր, ա'ս կիտիչէօվը և, օ, ֆէն տ'ըսին տի լըմընցընին։

— Դիւք գիտէք թը, և, օ ֆէն նէօր տ'ըսին, կ'աւելցնէ Օրմընթէօլենց Ավտօն (Աւետիս), քանի՛ տարի էղաւ իւր և, օ, ֆէն հասան, իւ ա'ն ձեր ըսած պալունը, տալղուճ-վարէօղը, մարդիւս շրջօք գիւրն ֆօթօրղաֆը հէ՛ջ բան մ'ըսել չին սա՛ նէօր իճատին քէօվ։ Հըլէ՛ մէյ մի գէյինի զարկէք թը՝ թէլսիւզ թէլղըրսֆ իճատ արին։

— Էսջի օրը մէյն ալ ըսաց ատ, ըմայ էս չաւաղցի (չհաւատացի), կ'ըսէ Համբօն։

— Աւտալի՛ւ բան էր տ'աւտաս, կրկնեց Շուշմայենց Գէվիկը։

— Ձէք աւտար նը պարիւն Ուսէփին հարցնինք, կը յարէ Ավտօն, որ այն միջոցին Յովսէփ տարեցներուն կը բացատրէր մանածի եւ տպածոյի գործառնութիւնները՝ Մանչէսթէրի եւ Պոլսոյ հրապարակին վրայ եղած վաճառումներն ու վճարմանց սակերը։

— Հարցնինք, կը պոռան՝ ամէնը մէկէն։

— Պարիւն Ուսէփ, քիչ մ'ալ սա թարաֆը հըրաւմէյիր, միւշկիւլ մին իւնինք հէլը տ'անես, կ'ըսէ Ավտօն։

— Ամենայն սիրով, կը պատասխանէ Յովսէփ եւ կու գայ քովերնին:

— Սէրիմ պարիւն Ուսէփ, կը գոչէ Ավտօն, հըմայ միւսնէսէլէ մին իւնինք՝ մեզ խթիֆիլ տ'անես:

— Պայմանաւ որ կ'աւելցնէ Յովսէփ, ձեռնհասութեան վեր եղած չըլլայ:

— Իվէլ էմիրտէ, էս իպրամ տ'անիմ իւր իզահ ա-
րած վախտըտ՝ ճիփ գրաբառ չի խօրըթես իւր ամէնս ալ
հասկնանք, կ'ըսէ Գէվիկը միջանկեալ նախադասութեամբ
մը:

— Տէհի՛ գիւն չես հասկընար նը՝ գիտես թը մենք
ալ զազա՞ (համր) ինք: կը պատասխանէ ձոխկօնց Օվիկը:

— Տիրացի՛ւ, էս քէնէ բարէօվ գրաբառ գիտիմ,
կը յարէ Գէվիկը, ըմմայ, անէօր ալ խարճիւն տեղը կայ:
Մենք Լիկինը վերի ժամիւն (եկեղեցի) գրապատիւնն իքէն՝
Էպիչէսվայ Գրիգէօր պայվիլիին օրօքը Նարեկը պիլէ աչ-
խարաբառի կու դարձընէյանք:

— Ճիփ խորիւնկը գնացիր, Գէվիկ աղա, կը պա-
տասխանէ Ավտօն, իրավէս նը իզահ արէ նայինք թը՝ ե-
րանիլի Նարեկացին իւր ըսեր է թը «վասն կենարարին
ճենճերիմ» նը ինչ ըսել տ'իւզէ:

— Ատիլ խօլայ ի՞նչ կայ իւր, կը գոչէ Գէվիկը. «Իս
հասը բերէօղին հոգիւն քէպապ լընիմ» ըսել կ'ուզէ:

— Սիրելի՛ք, լաւ կ'ընէք որ Նարեկին վրայ չի վի-
ճաբանիք, կ'ըսէ Յովսէփ, փաղաքչի՛ն շէշտով մը, վասն
զի այդ գործը արդէն ձեռք առնուած է անուանի վիպա-
գիր Քասիմի եւ ծանօթ հրապարակագիր Հօրոյի միջեւ:
Նայեցէ՛ք, կղերականներն անգամ լուռ կ'անցնին Նարե-
կին հասկանալիութեանը մասին:

— Էֆէրի՛մ պարիւն Ուսէփ, կը գոչէ Համբօն, տէր-
տէրին չի հասկցածը մե՞նք տի մէյնինք (մեկնել):

— Նարէյն իւր չի հասկընար նը ինչի՞ւ տէրտէր է-
ղեր է, կը հարցնէ Օվիկը:

— Տէրտէրը ինքնիրենը չի բռններ, կը պատասխանէ Համբօն, դիւն էփիւրիւր կարգաւ չի գիտցողը տէրտէր կ'անես նը՝ ա'լ ի՞նչ մէյմէնէթ տի կալես անկիւ:

— Մատէմ քի անիւր իւր կարգաւ չի գիտցած տէրտէր կուլի նը, էտէվ թող սորվի, դիտել կու տայ Գէվիկը, բանն իւ գէօրծը ի՞նչ է, օրը տըպայ մի պիլէ ժամ չերթար, սա'լթ մեռե'լ թաղելը կու սորվի:

— Դարձեալ նիւթէն չեղեցաք, կ'ըսէ Յովսէփ, այդ խնդիրը կրօնական ժողովին իրաւասութեանը կը պատկանի. եթէ ուզէ՝ լուրօրեայ դասարան մը կը հաստատէ աշուս քահանաներու համար, եւ հմուտ կղերականներ հոն կը դասախօսեն. բայց ինչպէս ըսի, այս խնդիրները մեզի չվերաբերիր, կարծեմ ասկէ առաջ ուրիշ նիւթի մը վրայ կը վիճաբանէինք:

— Պէ'լի պէ'լի, Օրմըթէօլենց Ավտօ աղան կ'ըսէ թը կը գոչէ Օվիկը, թէլսիւզ թէլդրաֆ ին իճատ արեր նը ի՞նչ ըսել կ'ուզէ:

— Այո՛, ճշմարիտ է, կը պատասխանէ Յովսէփ, այդ գիւտը հինգ-վեց տարի է որ ճանչցուեցաւ եւ սա՛ վերջին մէկ երկու տարուան մէջ մեծ արդիւնքներ տուաւ եւ մեծ ապագայ կը խոստանայ:

— Սա՛ չիմ հասկընար թը, կ'ըսէ Շուշմայենց Օվիկը, «թէլսիւզ» իւր կ'ըսէք նը էրկու ճէօթը թէլէօվ իրար չի կապած ինտէ'օր իրարու հետ մուխապերէյի տի մըննին: Մէկէն թը պուկուի պէս վէ եախութ վեցհազարիայի տայիր թըլըսիւմ մը տի կալէ:

— Ո՛չ, բարեկամս կը փութայ աւելցնել Յովսէփ, այս գիւտը Մարգօնի անուն իտալացի երիտասարդ մը գտաւ, որ պարզապէս երկու անջատ գործիքներ հեռաւոր տեղեր զետեղուելով՝ ինքնին հաղորդակցութեան կը դրուին:

— Պարիւն Ուսէփ, անէնկ բաներ կու խօրըթէք իւր՝ կ'ըսէ Ճօրիօնց Օվիկը, մարդիւս գէյինը էպէս գէպէս կուլի: Մաքինաները ֆէրէսէթ ի՞նչն իւր իրարու հետ միւլէպերէյի տի մըննին: Պիմպա'թ ատէօր մէջ սատը-

Նիւթը մի տիւր, կը յարէ Ըստիփիկը, զաննըս լաֆերը հաւայէն չիտի թռչին ա՛:

— Ըսիմ թը չըսիմ, կը զոչէ Գէվիկը՝ զայրացկոտ շեշտով մը, լաքին մարդըս կըռնըկին օրթայէն կու ճաթեցնէք: Հէ՛չ հաւայէն լաֆ կու թռչի՞, թը կայ նը պօռուր մըջէն կու խօրըթին:

— Ատենկ հիտտէթէօվ խըրըթիւ չի՛ պիտի՝ Գէվիկ աղա, կը միջամտէ Ստեփիկը, հրամանքտ ալ մեզի պէս ճիւղապ տիւր իւ ճիւղապ առ: Հէ՛մ գիւն ալ մէյ մի քու պէշինիդ զարկ թը աշխըքիս մէյ ճէօթէն հըժվի (մինչեւ) մէկալ ճէօթը պօռու կը գըրվի՞:

— Մեղք իւր քսան տարի է Ըստըմպօլիւ խալտիւրիւմները չըղնամիշ կ'անես իւ տահա պուկուլի կ'աւտաս, կ'ըսէ Գէվիկը ծաղրական շեշտով մը:

— Կեցիք իւր ըսիմ աղբըրտաք, նէօր միթս ինկաւ, կ'ըսէ Ստեփիկը, էօջի օր տեղ մին էի գնացեր՝ աղբօրը մէկը նախը կ'անէր թը նէօրէլիւք իճատ մին ին արեր էղեր, երկու մարդ գիմըցէ գիմաց կու նըստին էղեր՝ իւ էտէվ կու պաչլայէ բերնին էկածը թող տալ. ինչ սըռտան բան իւր հարցընէ նը՝ ճուղապը կ'առնէ էղեր:

— Կամաց կամաց տ'ավտըցընէք թը՝ մըյները (մուկիրը) կատվին (կատուին) չըլլին ճընկուտիւկ ին կախեր, կ'ըսէ Ճօիկոնց Օվիկը՝ հեգնոտ ժպիտով մը:

— Ստեփան աղային ըսածը ճամարիտ է, կը միջամըտէ Յովսէփ, մանաւանդ նոր գիւտ մ'ալ չէ: Գրեթէ 15 տարի մը կայ որ մազնիսացում ըսուած գիտութիւն մ'երեւան ելաւ, թէեւ հին ժամանակներն ալ ծանօթ էր բայց կիրարկութիւնը ճշդուած չէր: Իսկ այժմ ամենամեծ գիտուններ անով կը զբաղին եւ հետզհետէ լուրջ հանգամանք մ'առնելու վրայ է:

— Պարիւն Ուսէփ, ատ ըսազներէդ հէջ բան մ'ալ չի հասկցանք, կը գոչեն ամէնը մէկ բերան, քիչիյ մը բացէն օնցի նայինք թը խէվընիւ տի կըյնէ՞:

— Արտաքին երեւոյթին մէջ խելք չհասնելիք բա՜ն չկայ, երբ ուզեն որ մէկը մագնիսացնեն ու խօսիլ տան, ենթական կ'ընտրեն այնպիսի մէկը որ մագնիսացնողէն տկար կազմ ունենայ, այն ատեն մագնիսացնողը կ'անցնի ենթական զիմացն ու գրեթէ կէս կանգուն հեռուէն ձեռքի զանազան չարժումներ կ'ընէ, միշտ աչքերուն մէջ կը նայի, «Պիտի քնանաս» կ'ըսէ ու գրեթէ կէս ժամուան մէջ հարիւրներով անգամ գայնս կը կրկնէ: Հոսկի ուրիմն ենթական դալուկ մը կ'ունենայ եւ ինքզինքը կը կորսնցնէ, իրեւ թէ խոր քնոյ մէջ թաղուած ըլլար: Այնպէ վերջ մագնիսացնողը կը սկսի հարցումներ ուղղել եւ ենթական մեկամաղձիկ ու տարտամ ընդհատումներով կը պատասխանէ իւրաքանչիւր հարցումին:

— Էթնախըպէթ (վերջի վերջոյ) ըսածիս տի գաք, կ'ըսէ Օվիկը, պուկուճիութիւնն ալ ատէօր կ'ըսին: Ատ տահա վեցհազարեային մէյ ճէօթն էր իւր ձեռք ին առեր: Ըսել է թը թէլսիւզ թէլըրաֆն ալ ատէօր պէս բան մին է:

— Գրեթէ, կը պատասխանէ Յովսէփ:

Այս միջոցին հանդիսականներուն մատուցուեցաւ մրգօղի եւ զինի: Մեծ խանդավառութեամբ զաւաթները դէպի ստամոքս պարպելէ ետք, Օրմըթէօլենց Ավտօն իր մէջտեղ նետած անթել հեռագրին խնդիրը նորէն արծարծելով՝ Յովսէփին կը յարէ թէ.

— Սէրիմ պարիւն Ուսէփ, անհնկ է նը՝ տա թէլսիւզ թէլըրաֆին միտ բանին քըչլոյ մը իզահ անէյիր իւր սա՛ մեր էկէն աղաներին պէյընը մըններ թը ինտէօր կուլի:

— Սիրելի՛ք, կ'ըսէ Յովսէփ, անթել հեռագրին կազմածը պարզապէս երկու զոյգ գործիքներէ կը բաղկանայ: Ասոնց մէկ զոյգն ընկալուչ կը կոչուի, որ գրեթէ 50—55 հարիւրորդամեթր բարձրութեամբ եւ 20—25 հարիւրորդամեթր տրամագծով գլանաձեւ մետաղէ խողովակներ

են, բերանի կողմը կոնսաճեա կափարիչով մը, որոնց մէջ զետեղուած են ընդունուելիք հեռագրին թղթէ երիզներն ու զանոնք շարժման դնող ժաշի մուկը գործիքները: Իսկ միւս գոյգը որ հաղորդիչ կը կոչուի, ասոնք ալ կը կրեն ելեքտրականութեան հոգին կազմող զուճերը (պօպին) որոնք նուրբ գործիքներով՝ նժարի մը պէս ուղղահայեացաբար կեցած են, անոնց կցուած ըլլալով հաղորդիչ թեւձակը, այսինքն մանիվէլաթէօնը: Արդ, այս գոյգ գործիքներուն իւրաքանչիւրէն ստացող թելերուն ծայրը քանի մը մեթր կը մխրճեն հողին կամ ծովին մէջ եւ գործիքները կը գնեն ելեքտրականութիւն արտադրող հոսանքի մը ազդեցութեան տակ: Ա՛լ անկից վերջ՝ մէն մի կողմի հաղորդիչը գիմացի ընկալուչին հետ հաղորդակցութիւն կ'ունենան. ահա այսչափ:

— Ատ էմմէնը բարէօվ, լաքին անլւր իւր էթնախըպէթը իրարիւ հետ կապ իւր չիւնին նը՝ ինտէօր իրաւը ըսածը կու հասկընան, կը հարցնէ Ստեփիկը:

— Արդէն բուն գաղտնիքն ալ ատոր մէջ է, կը պատասխանէ Յովսէփ. ինչպէս քիչ մ'առաջ մագնիսականութեան վրայ կը խօսէինք, միւսնոյն պատճառն է նաեւ անթել հաղորդակցութիւնը: Պարզապէս երկու գործիքներուն մէջ մագնիսական հոսանք մը կը կազմուի երկրի մէջէն, իբր թէ թելով մը կամ խողովակով մը կցուած ըլլալին իրարու հետ:

— Մատէմ քի թել իւր չիկայ նը, պաշխա մէյն ալ անենկ մաքինա մի կու դնէ իւ ինք ալ վուխուֆ կուլի մէկալին սըռին, դիտել կու տայ Համբօն:

— Տարակոյս չկայ, կ'ըսէ Յովսէփ, արդէն այս գիւտին միակ անպատեհութիւնն ալ այդ է: Բայց առ այժմ ատոր ալ առաջքը առնելու համար, մէն մի անթել հեռագրատան կայանի պաշտօնեայ իր դէմի հաղորդակցին հետ ծածկագիր բանալիներ ունին, որոնք ուրիշներու համար անհասկնալի են եւ այսպէս փոխադարձաբար:

— Ի՞նչ իւր աւ ըսէք նը իմ գէյինս չառներ թջերկու մաքինայ զատ զատ տեղիւնք գնելէօվ իրարիւ հետ տի խօրըթին, կը պնդէ ձօրիկոնց Օվիկը:

— Ախպըրտաք, կեցիք իւր ըսիմ, կ'ըսէ Գէվիկը: Նէօր պէյնս կաթեց: Էֆէրիմ Մարգօ, բարէօվ է գտեր: Հէրիֆը լայըխովը քրիստոնեայ է եղեր: Զօրեմ, չէ՞ իւր Ս. Աւետարանին մէջ գըրվազ է թը «Ի'ւր իւր աղօթեա նը՝ Ասվազ ձանըզ Ֆէօն կու լսէ»: Իչտէ ատ Դալիւանն ալ Ս. Աւետարանին աս քէլիմէյին կիւվէնմիշ լընելէօվ թէլսիւզ մաքինայ իճատ արեր իւ արգիւին հասեր է:

— Շատ լաւ տրամաբանեցիք Գէվէկ աղա, կ'աւելցընէ Յովսէփ: Պ. Մարքօնի գիւտին պատճառն ուրիշ չարժառիթով մ'ալ կրնանք լուծել: Օրինակի համար, տալաւին անթել հեռագրին գիւտը չեղած երբ պատահաբար ալանջնիս կը խօսէր՝ անմիջապէս կ'ըսէինք թէ «մեզ կը խօսին»: Բայց այս մեկնութիւնն իբրեւ ռամկական ասութիւն նկատուած էր գիտնոց կողմէ: Մինչդեռ այսօր Մարքօնի գիւտն եկաւ հաստատեց զայն: Որովհետեւ գիտականօրէն պէտք է ընդունիլ թէ մեր ալանջն ալ ընկալուէի դերը կը կատարէ ու երբ ալանջնիս բղղայ՝ անտարաւ կոյս տեղ մը մեր վրայ կը խօսին, պայմանաւ որ մեր վրայ խօսող անձը՝ մեր կազմին ազդելու չափ զօրաւոր մագնիսականութիւն ունենայ: Եւ քանի որ մարդոց ձեռքով կերտուած քանի մը մետաղներու կտորուանք՝ հեռաւոր տեղերու վրայ իրարու կը հաղորդակցին, ինչո՞ւ ուրեմն չհաւատանք Աստուծոյ ստեղծած մարդուն համար. որ միեւնոյն ատեն իր վրայ կը կրէ հաղորդիչ, ընկալուչ մագնիսականութիւն եւ ելեքտրականութիւն: Միայն մեր ներքին բնագոյն ա'յն կարողութիւնը չունի որ գիտնանք թէ՞ ո՞ւր եւ ի՞նչ բան կը խօսին մեզի համար: Անշուշտ օր մ'ալ պիտի գտնուի մարդուս այս կարեւոր ու նորաւ գիւտ գայարանքին բանալին:

— Զանտ անսպառ պարիւն Ուսէփ, բարէօվ էս վու-

խուֆ էղեր ֆիզիքաճայ մալիւմաթներիւ, կը գովարանէ, Ստեփիկը:

— Շնորհակալ իմ, կը պատասխանէ Յովսէփ:

— Տէ հըմա տեսաք թը թելսիւզ թելղըրաֆին պէս ճէսիմ իճատ չէ էղեր հըժվի ասօրըս, կ'աւելցնէ Ավստոն:

Մինչեւ այստեղ ժամը վեց եղած էր, հանդիսականները մեկնելու պատրաստուեցան: Իսկ միւս կողմը՝ Գաբիկ եւ Աբիկ աղաներն ալ որոշած էին որ Յովսէփին հարսնիքը շուտ կատարուի:

Արդարեւ այս նշանտուքէն երեք ամիս ետքը, Ս. Սարգիսի երկուշաբթին՝ կէսօրէ վերջ, մայր եկեղեցիի տաճարին մէջ տեղի կ'ունենար Յովսէփին ու Օղըտային սուրբ պսակի խորհուրդը:

Երկու տարի անցած էր Յովսէփին ամուսնութենէն ի վեր, կիրակի օր մը Պոլսոյ կամուրջին վրայ շնորհալի զոյգ մը կը գիմաւորէ զիս, Յովսէփն ու Օղըտան էին, որոնք նուագահանդէսէ կը դառնան եղեր: Քաղաքացիական ծանօթութեամբ զիրար բարեւեցինք ու քանի մը պատշաճ խօսքերու փոխանակման պահուն՝ զիտեցի որ, Տիկին Օղըտան ո՛չ միայն արտաքին արդուզարդովը մայրաքաղաքցիի մը անսղիւտ վայելչութեամբ հագուած էր, այլ եւ խօսակցութեանը մէջ ալ հազիւ գաւառացիի շեշտ կը նշմարուէր:

Իրարմէ բաժնուելէ ետք, մտովի սա եզրակացութեան յանգեցայ թէ՝ Յովսէփին բարի կամքն ու անձանձիր յարատեւութիւնը մեծ դեր կատարած էին:

Մ. ԳԱԼԷՆՏԵՐ

ԱԿՆՑԻ ՍԱՐԱՖ ՄԱՆԿԱՍԱՐ ԱՂԱՆ

— Մաչիւ կարտիւկ, ա՛ս կիտիչէօվդ գիւն իս մախիրի վրայ տի նստեցնես. տահա հերիւ չէ էօջի տարին էր իւր պէսէսթէնի խօրթուխճիներէն խաշլէօվ փանթօլ մին առի, հըմա էլեր ես թը լաթերս հինցաւ: Դիւն էկէր մըտօքդ կ'օնցնես թը, տատս Պալըխ Պազար սառփուլին կ'անէ ու էռէջքի ճէմքէնին մէջ ալ բըրընձէ փիլաֆի պէս լիրայ կայ նը՝ կու խալտենաս:

— Կ'աղաչեմ հայրիկ...

— Տէ՛, կինէ գրաբարճայ չըրթմիչ անեւէօվ խեւքս ջիւրը չի տի դնես:

— Խնդրեմ վայրկեան մը թոյլտուութիւն ընես որ...

— Բերանս բանալ մի տար, էս քու գիտցած տատեւրէդ չիմ. գիզօքըդ լիրայ կու խարճիմ, լաֆ չէ՛:

— Ծնորհակալ իմ, հիմա սա պիտի ըսէի թէ քիչ օրէն մեր դպրոցին աւագ ուսուցիչը պիտի ամուսնանայ, հարսնիքին ներկայ պիտի ըլլանք. անհրաժեշտ է որ գերձակի ձեռքով պատրաստուած ձեռք մը սեւ զգեստ ունենամ:

— Մինակը ութ օր է իւր ճիկէրը պատին վրայ տեսնէօդ կատվի պէս բուէօրս կու դառնաս իւ պոչըտ կու փարտես: Էս սա պէօյս իմ էկեր տահա թէրզիլի լաթ կարել չիմ տըվեր, գիւն վէօվ կուլլիս իւր՝ մախաս քէսմէ լաթ տի հագնիս. հէ՞մ մտիկ արէ իւր ըսիմ, ա՛տ դրպատու նիտ միւշիւ Աւագ աղան թը վէօվ իւր է նը՝ թէօդ իր էրկէնները հարսնիքին տէվէթ առէ: Հայի՛ֆ հազար, էս գիտէի թը դրպոց դիմ նը մարդ տ'իլլիս իւ էմէկս զայ չի տ'իլլի. հաւ պու քի գոգով փարայ կու խարճիմ էղեր թը «ձագը տ'իլլէ մարը տ'իւտէ»:

— Հայր իմ...

— Մաչիւ կարտիւկ, գլխիւս «գալի աւետարան» կարդալ չի պիտի «գիւն իւր կու գայիր նը էս կ'երթայի»:

դիւն էկէր ըստըմպօլցի ինկերտացդ կու նայիս նը՝ անէօնց ճէպը ծակ է, տարին տասվերկու ամիս թէրզին ու խունտուռածին կ'օլըրցընին. պարաքը խրտիւշնին է, հալ պուքի վրանին նայիս նը զաննը կ'անես թը Ալիօնին տղաքն ին. կիրակի առտօնց հըժվի իրիկուն թէվէթուռաներէն տուն չին էրթար, գիշերը պալօղները կու մըյլըզտկան իւ իրիվըններն ալ կազինօն ըրախի կու ճըտկին:

— Հայր իմ բանը չարին ինչո՞ւ կը մեկնես...

— Մէշնես մուշնես չի պիտի, պէքէր մարդիւն հարսնիք էրթալ ի՞նչ ըսիլ է, մեծիւնաքը ըսեր ին թը «պէքէրին փարաքը իւ փուլ տիւր, ավաատի տուլ տիւր»: Էս քեզի հագար տըպա խրատ տվի թը դրպատիւնը ըրէխէմիդ իւ չիւրիւթլիւ դահվիլ գրեղիւտ տէվամ արէ իւրօր մի տօլպիս գլօխն իւր օսնիս նը՝ գիննաս թը ինտէօր տի դարձընես, հալ պուքի գիւն կինէ գնացեր գրաբարին ճէօթէն էս բռներ:

— Հայր իմ ախպէս կ'ըսէք որ, իբր թէ բան մը չեմ սորվեր:

— Էկէր սորվեր էս նը տէ՛ ըսէ նայիմ թը իձծիւնը վիւնը գըրիմիձը կէչէր ախճայ իձծիւնը հինգ խուռուշ էասիւնը չէօրս իւ կէս փարայէն քանի՞ լիրա կ'անէ՝ պէհէր լիրան հարիւր օխնիւկէսէն:

— Հայր իմ, այդ հաշիւը պարզապէս խառն խնդիրով կը լուծուի. մինչդեռ մենք ալճեպրա կը կարդանք:

— Ալաճա պուլաճա թախսիմաթ չի պիտի գրիմիձն ալ ֆէօս է իւ լիրան ալ: Տեսա՞ր իւր տահա ասիւքտար մի բանը պիլէ չես կրար աներ: Մեր վախտիւն Այնայ փօլիսաճիները խանթար իշի իւ էոչուն իշի բաներ ալ կու ծախէին, եանիեայ Արաբկիրիւ մանիւսայ, Հէլպու սապիւն, եւալլուս եւ ըսինք թը գեղացի մին եկաւ իւ հարիւր խուրուշի փօլիսա մի քաշել տի տայ Լստըմպօլիւ աղբօրը վէ եախութ տատին վրայ: Խանիւթվանը կը հէնէ քառսիւն խուրուշ էոջին կու գնէ իւ կ'ըսէ թը «խրիսըն խրիսսէքիդ՝ հէլէ՛ էլլի տէ քի տիյէմ, ալ չու պիւր թօփ մանիւսայի քի

իշխիկ եափար կրկէրսին, օլտի ալթմիշ պէշ, պէշտէ փօլիսա օլտի էթմիշ, շու պիր խալիպ սապունի տէ ալ քի էվտէ թիւմանինի երխարար՝ օլուր էթմիշպէշ. էթմիշպէշին սէք-սէն, օնիքի տէ ֆայիզ օլտի տօխսանիքի. իշտէ՝ եազտըմ Ըստամպօլա լիրալըս փօլիսա»։ Կ'ըսէ իւ մարդիւն ձեռքը իւձձիւն վերկու խուրուշի բան կու տայ՝ պասարաթը կու կապէ ու լիրայի մը փօլիսա կ'առնէր. էվ ասէնկէօվ թե-փի պէս փարա կու վաստկէին։

— Հա՛յր իմ, ի՞նչ կ'ըսէք կոր, նոյնխկ եթէ իրաւ ըլ-լան այդ ձեր պատմածները, դարձեալ արդարանալի չէ, քանի որ պարզապէս անպարկեշտ միջոցով վաստկուած դրամ է։

— Խօլայ է նը դիւն ալ վաստրկէ իւր պօյըդ տես-նիմ, տիրացիւ. դիւն տահա օռօվըտ վարտիք չես չորցու-ցիր իւր գիննաս թը աշխարքն ի՛շ կայ, Կորը աշկըտ կըճէ. ալ ի՞նչ տիւլի, ինչիւր ըսի նը «պարնին վրայ ալիւր մէյ-նեցիր» իւ կինէ կ'օլըրտըկես կու բուլըրտըկես մախաս քէսմէ լաթիդ վրայ կու բերես, էս Ըստըմպօլ իւր էկայնը աղատայիս Պիթպաղարէն միւստամէլ սագօ մըն իւ բանթօլ մին առաւ, լըման օխտը տարի հազայ, չորս տարի բանթօլիս տակը կարկըտեցի, էթնէթքը ալ իւր պաշլայից կարկըտան խապիւլ չարաւ նը, նայեցայ իւր վարտանքը տահանէօր է, աջին գլօխէն չիւրիւյները կյիցի հէնեցի իւ էտըվէն առ-ջըվէն մէյ մէկ խըննապէօվ կապեցի իւ ասխուի պէս չըլլիէս վար կախեցի, Լման իրեք տարի ալ սագօիս փէ-շերը վրայ բերեղէօվ ժօռ կու գայի, տեսնէօղը խալէօվ փանթօլ զանէր կ'անէր։ Այնէն գլօխըս զըննըված ֆէսըս վեց ամիսը տըպայ մի գիշերը կու վաճալի իւ ջըրի տէստիկին օռիւն վրայ խալիպլէմիշ կ'անէի իւ մանկալին վրայ կու չորցնէի. առտօնց իւր գլօխս կու զնէի նը տես-նէօղը կ'ըսէր թը «Մանկասար կ'ինէ նէօր ֆէ՞ս էս առեք»։

— Հայր իմ ես ալ առաջին անգամ ըլլալով ձեռք մը սեւ զգեստ է որ կ'ուզեմ։

— Մաչո՛ւ, դա՛ն ճիհէլէ՛մ էղի սըվկի, զօրէ՛մ լէթչէս
 Կու դառնայ, հըմա ձեռքէս խէզէ մի տ'ելլէ. անլը էս
 քու տատտի՛մը իմ ըսածս տ'իլլի. Օխնիւթ օր բոլմ նա-
 յիմ իւ իրեք տարվան վէրէսիյէ չինէօղ թէրզի մի գըննիմ
 իւր, հէչ իւր չէ նէ փարային ֆայիզն օսիւն վաստկիմ:

Գրուեցաւ մասնաւորապէս «Հանրագիտակ»ի 1907ի
 տարեգլխու առթիւ հրատարակուած բացառիկ քիւիս համար:

Մէն, ԳիՄ, ԱՅԲ, ԼիԻն, է, ՆՈԻ, ՏԻԻն, է, Բէ

ԱԿՆՑԻ ՃԹԻԿՈՆՑ ԱՎՏՈ ԱՂԱՆ

ՊԱԼՕ ԿՆԵՐԹԱՅ

Բնիկ Ակնայ քաղաքէն ձթիկոնց Ավտօ աղան, որ 14
 տարեկան եղած ատեն Պոլիս եկած եւ գլխուն շատ մը
 տաք ու պաղ ջուրեր հոսած ըլլալէն ետք, ներկային մէջ
 30 գարուններ ու 31 աշուններ տեսած ամուրի երիտա-
 սարդ մ'է, ցերեկները սեղանաւորական փոքր գործերով
 կը դբաղի ու գիշերներն ալ ժամանցի տեղեր կը փնտռէ,
 իրեն ծանօթ չըջանակին մէջ: Արդարեւ ամէն գնացած
 տեղն ալ լաւ ընդունելութիւն կը գտնէ, որովհետեւ վրայ
 ձգոց մարդ մը չէ, եւ իր կարողութեանը համեմատ «Էե-
 զուն բերնին մէջ կը դառնայ» կ'ըսէին, այսինքն խօսա-
 ծը մտիկ ընել կու տայ:

Քանի որ մեր ընթերցողները զինքը ճանչցան, հե-
 տեւինք ուրեմն իրեն, որ անցեալ փետրուարի վերջին շա-
 բաթ գիշերը քաղքցիներէն խուպիարենց խաչիկ աղային
 տունն այցելութեան կ'երթայ, որոնք բազմանդամ ու բա-
 րեկեցիկ ընտանիք մ'են:

— Օ.՝.՝. հրամայեցէք Ավտօ տղա, կ'ըսէ խաչիկ աղան,
 ա՛ս ո՛ւր էք իւր օրթան չիկաք. ճի՛՛փ մեզ մոռցաք:

— Ինչի՛ւ տի մոռնամ, ուր իւր բաց դէօս գըննիմ
 նը ներս կու մըննիմ. անէնկ ալ ըսի թը աս իրիկիւն խա-
 չիկ աղային էրթամ, կ'ըսէ Ավտօ տղան:

— Բարէ՛օվ հաղար բարէօվ, մենք ալ ակօժնիս զը-
րանը քերիչին էյանք տըվեր թընայինք ճէնկըռտիքը վէօ՞վ
տի շահեցնէ իւ ներս տի մընէ: Շարթ իրիկուն է էյլիք
կուլլինք՝ վախթ է կ'օսնի:

— Մեր օնցուցած վախթն իչ տ'իլլի իւր, հէյկլտի-
սի, վախթը անէօնք կ'օնցընին իւր աղէրնին չէօր իւ վէ-
զէրնին պէք կու կօյնի. մենք առտօնց կ'իլլինք չարշու
կ'երթանք թը իրէք ու կէսին ճամբան զըննինք, իրիվը-
ներն ալ հոգինիս քարերը կու քըսինք, լաքին առ ըսագ-
ներս պաշլիճա իմ հախիս է. չիւնքիմ էֆէնտիմէ սէօյլէ-
հէմ,

— Էֆէնտիմի՛ղ Ալլահ:

— Հըրամմանքնիդ Աստըզու տըվածէն ճէշտէ ճէշտէ
տըղաք էք հասիւցեր, անէօնց էմմէն մէկը մէյմէկ խօլ-
թուիս տէկնէկի ին. Ասվազ էմմէնն ալ ամուր ձեռօք պահէ
իւ ձեզ ալ կէնճինտէն տայ իւր վրանին նայիք իւ վայ-
լէք:

— Օնցած շարթ տղօցը աշվին դէօըը միաց թը՝ հը-
մայ Ավտօ աղան ուր իւր նը կու գայ իւ կըսկուծ լաֆ
կու նետինք. էվ հաթթա խէհվէնիս ալ կէս սահաթ
մէքս արանք թը հիրաց խըմինք իսէ տէ, առ թասա-
խուսինիս պօշը էլաւ, էտ նախըպէթ կայանք տըվանք թը՝
զէհէր Հարզինցը գնաց:

— Օնցած շարթըվան գիլիւս էկագները հէ՛չ մի
հարցնէք. խիլքս իւ միտքըս էպէն զէպէն էղաւ, իւթ օր
է տահա զէյլինս վրաս չէկաւ:

— Խէ՛րը լընի, մենք ալ կրանք վուսուֆ լընիր թը
ինչիւկի՞նն է:

— Էվէլ էմիր տէ սա՛ տի հարցնիմ թը հըրամմանք-
նիտ պալօզ գնացի՞ր էք:

— Խայր, Ավտօ աղա, ծառայականդ հէչ չիմ գնա-
ցեր իւ կէնճիւթանս ալ շատ հաժան կ'անկի թը օր մին
էրթամ, լա՛վըը խըսմէթ չեղաւ:

— Խաչիկ աղա, բարէօվ իւր չիս զընացէր, հըմա

գլխէս օնցածն իւ աչօքս տեսագնիրս իւր խօրըթիւմ նը՝
օխտը ճէտտիտ նէսիֆ ելուսիֆ թէօպէսի տ'անեւ պալօզին
գռնէն պիլէ օնէլլուտ:

— Օրհնազ բերանդ բաց նայինք թը գէօրծը ի'նչիւ-
կինն է, Ավտօ աղա:

— Օնցած չաբաթ առտիւ՝ անիւնէօվը չիլիլի, սատը-
նին մէկը պիւկէլէկ էղաւ թը «Ավտօ աղա աս իրիկիւն ճէ-
սիւմ պալօզ մի տ'իլլի Պէքօղլի՝ հիրաց էլլինք էրթանք»:

— Բարէօվ կ'ըսես, ըսի ըմա, ծառայականիտ չի
գնացած տեղն է. օգանցան չի գիտիմ: «Ատ խուսուսին
հէ'չ մէրաք անեկիւ բան չի կայ» ըսաց, «էս հիյ վեց տը-
պա մի գնացեր իմ, շատ բարէօվ էյլիկ կուլլինք»:

Տէրիքէն էֆէնտիմ, խօրըթիւմ չիւրիւթմիշ չանիւմ,
«մէկը մէկիւն քահընայ. մէկը մէկիւն սատընայ» ըսածին
պէս, խիւք խիւքի տըվանք իւ գիշերվան սահաթը շուկէսին
բէտտէներին քէօփրիւէն օնցանք օթթին. իւսկէկ խալտու-
րումէն թէք նէֆէս շուլլըվեցանք վ'իւնք Պէկօղլիի տը-
րիւսթ ճամբան: Մէկէր սահաթը Վէն էօէշ պալօզին գըռ-
վիքը չին բահար էղեր. գազինօ մի մտանք՝ քանի մի
խէտէն գօնեաք ծփեցանք, սէյ նէնկ վախթին էկաւ, մեր
զլօխներն ալ պուլուտի խափտան էղած. տըրիւսթ պալօ-
զին գէօռը ափ առանք:

Մարդ գլօխ ճէօրիւմէն լիրայ մին է էղեր, կըտիրը
ցընծացանց, ֆըթիյները ափերնիս գըրին, մենք ալ տա-
բանք միւքէրէր գէօռը կօյնողին տըվանք վ'օնցանք ներս:

Լաքի'ն, աֆ տ'անէք իւր հըժվի ֆէօս խօլթիս պալ-
մում փակցընիմ, իւ էօմր անէք իւր ջիւր մի բերին՝
խէյֆէնիս ալ խըմինք էվ պախի մնացածը նախլ անիւմ,
կ'ըսէ Ավտօ աղան:

— Տղա՛ք ջիւր մի բերէք Ավտօ աղային, իւ խէհ-
վէնիս ալ ատիւրցիւցէք պոռաց Խաչիկ աղան:

Հրամանը շուտով կատարուեցաւ, եւ Ավտօ աղան
ջուրն ի մի ումպ պարպելէ ետք, յարեց թէ,

— Խաչիկ աղա ա'ս ինչ ապուհաեաթի պէս անիւշ
ջիւր է, աշիլի Լիկինը կաթնախալիւրայ ջըրին համը կումանի:

— Զաններնիտ ճիւղի հողիւ չէ, Ավտօ աղա, մենք հըմա խըմելիւ սարֆիյաթ արած ջըրերնիս Սիրքէճին 34 նօմէրալիւ խանիւթը սաքին, էպիչէխվայ միւթէպէրնէն Մխիթար աղան իւր կայ իսէ նը՝ անկի կ'առնինք. ի'նչ անիւմ չիւրիւյ լաֆը, ըսածիտ պէս մարդը կաթնախալիւրին իւ բերդին ախալիւրին ջըրերիւն պէս նատիտէ ջըրեր կու ծախէ:

— Ծառայականտ ալ բարէօվ կու ճօշնամ Մխիթար աղան, լաքին չի գիտէի թը ջիւր կու ծախէ:

— Զիւր ծախել կ'ըսես իւ կ'օսնի'ս Ավտօ աղա. Մխիթար աղան անիւ՛ ջըրի թիւճճար է:

— Ասկի էթքը ձանս հասած տեղը չալ տ'անիւմ թը բարէօվ ջիւր խըմել իւղէօղը՝ գլօխը Սիրքէճին 34 նօմէրօն թող խօթէ:

Այսպէս եւ ախպէս սուրճերնին խմելէ վերջ, Ավտօ աղան խօսքին թելը ձեռք առնելու համար կը տատամսի:

— Ավտօ աղա, գիտես թը լեզվիտ տակը բան մի կայ իւ զայր չես աներ:

— Տի խօրըթիւմ ըմա'յ, իշկիլ կ'անիւմ:

— Իշկիլ ի'նչիւ տ'անէք, աս ալ ձեր տիւնը կու սեպվի, բան մի կ'ուզէք նը էօմր արէք իւր բերին:

— Խայի'ր էֆէնտիւմ, ըսել բանս ա'տ չէ, աս հէտըղին միթս ինկաւ թը՝ մեր Այնայ օգանցան անհնկ էր իւր էփիւրիւր դաս զրացին իրարիւ տիւն իւր կու ժողվըտէին նը. էկսիւկ էթէյնէրն իւ ճահել հարսնիւր՝ մեծիւնացը քէօվ անխօս լընիւնիւն միշտախալէթէօվը, իրարիւ հետ կալած սըռտան խօրըթանին սէրպէսթ անիլիւ հըմար, տանը ամէնէն խէլվէթ տեղը կու ժողվըտէին, եանիւայ

— խօրըթաս հեռիւ օտայէս, — հերաց կ'երթային օսաց ճամբան: Անէօսմէ մէկը կ'օսնէր ասըլ մէհէլ տեղը կու նստէր իւ մէկալէօնք ալ աշկերտտան տողց պէս օտաս վրայ սըրափայ կու շարվէին, սըվկի նըվկի խօրըթիւթօվ իրար էյիւկ կ'անէին. նէտէն սօղրայ՝ նստողը կ'իւլէր իւ ճօթը կօյնողը կու նստէր. վէլհասըլը՝ հըժվի վարի ճէօթը կօյնողին կու գար սըրան:

— Ավտօ աղա, տըրիւսթն իւր ըսեմ նը առ օգան-
ցանիս ըստըմպօլցօց քէօվ խօրըթեղիւ բանն չէ. զօրէմ
«փիս հոտիւն վրայ էլլիկ չիլլըվիւր» ըսեղէօվ, մատէնին
տի փաթթին:

— Ծառայականտ ալ ըսել չիմ ուզեր թը բարէօվ
օգանցայ մին է, հանիւս ըսել բանըս ան է թը, մեծիւնա-
քը մինակ կու մընային իւ ուզածնիւն պէս էմէնէն թէր-
քիէտէպ բանն ալ կու խօրըթէին:

— Միտ բանիտ հըմայէկս հասկցայ, եւ խօսքն իրեն-
նեռուն ուղղիւով, տղաք քիչ մի օթթի օտան գնացէք
էլլիկ եղէք:

Հրամանը չուտով կը կատարուի:

— Զիւնքիմ անէնկ բաներ նախը տ'անիմ իւր, ճայ-
հէնեռիւն քէօվ չի խօրըթիւր:

— Ալ հըմայէկս ուղատնիւտ պէս կրաք տէօչէնմիլ
լընիւր:

— Էֆէնտիմ, էփիւր իւր պալօղին ասըլ մէհէլ տեղն
իւր մտանք նը՝ զիտցայ թը կըթթէօց համամին խէլվէթն
իմատէր, էս ըսիմ հարիւր, հըրամանքտ ըսէ երկու հա-
րիւր. էս ըսիմ իրէք հարիւր, հըրամանքտ ըսէ չէօրս հա-
րիւր, հասըլը՝ թէվէթիւռ չանիմ հինգհարիւր կընիլ վ'աշ-
խիկ կային: Մէյ մ'ալ աշվիս վեր առնիմ իւր՝ ի'չ կու
նայիս դատաստանի պարկէնքի պէս խաթ պէ խաթ կըթիք
վ'աշխընէր, թեւերնին իւ ծըծերնին չըլպախ՝ տըտըզվէօրեր
իւ նստեր ին ձեռվընին ալ մէյմէկ չիֆթիլիւ տիւլպիւնէօվ
իրար սէյիր կ'անին:

— Ա'լ ի'չ կայ չիկայ, կը բացագանչէ խաչիկ աղան:

— Ի'չ տըսիմ իւր, տեսածս կու խօրըթիմ: Ըսին
իքէն էֆէնտիմ, ան չըլպախ կօքիւզներնին վրայ չըլլի-
նին կախած էլմասէ պօյմախներն իւ գլօխնիւն անըմէկ
մագերնիւն մէջ խոթած միւճէֆէրաթը լէզվէօվըս չիմ
կրար թապիր անէր, կըրամ ըսէր թը խուսուճի չար-
չիւսին պիլէ անխըտար գիւլէթ չիկայ. աշվիս չըլեցաւ իւ
խըմնիւս գլօխըս վար ծոեցի: Հըմայէկս աշվընիւտ էոջին

բերէք անխլտար մ'ալ էրիյմարդ: Զէօրս զին լէօսերէօվ կու ճըրքտայ. էճէլ չէճէլ լաթեր ին հագեր. վէօր մէկը էրեսը գոցեր է իւ վէօր մէյն ալ աշվին: Վրաս թասայ կոխեց, լաքին մէյ մի գըննըված էղայ: Դարձայ հետինիս ըսի թը՝ — Մա'չիւ աս ինչիւկիւնն է, չիւնը տէրը չի ճօշնար: Ակօնճս ի վար ըսաց թը, «զիւն հէ'չ կըստօտ մ'աւ վըրեր իւ էյլիկ լընիւտ նայէ. ասլօնց էմմէնն ալ ասըլ գէտէ մարդիկ ին իւ իրենց ֆամիլիաներն ին»:

Լավսը՝ ինչ իւր ըսաց նը ակօնճըս չի մտաւ: Մէյ մի գէյիւնըս էպէս գէպէս էղաւ. բարկէննի մասսըբաներիւ պէս էմմէնը մէյմէկ խըյէֆէթ ին մըտեր, ֆէօս կու վազին՝ ֆէօք կու վազին, իրար կու կըմըթթին, իրարիւ ակընճէ բաներ մի կ'ըսին, իրարիւ կու մըյըգտըկան: Մըտօքս ըսի թը — ա'ս կիտիչը էտէթն էտէթը Սօթօմգօմօրի կիտիչ է:

Աս հըտըլին պանտամուզուքան գըլսընիւս վրայի թարաֆէն անէ'յ մի չալէլ պաշլայից իւր՝ կօյնաղ տեղէս թիզ մի վեր ցաքկեցի: Զանն արի թը մախլուսը հըմա իրար տի գըլին, ա'ն տէրէճէն իրար օնցան: Մէկէր իսէմ էրքէկ տիչի կու զատին էղեր իւ չիֆթ չիֆթ պօյ կ'անին էղեր: Տեսազներիւս վրայ էնտէչէ արած սըրայիս է, նայիս իւր կարմիր կէօգպաղիէօվ թըխնաղ աշիւյ մ'եկաւ ակօնճս ի վար բաներ մի կու խօրըթէ: Հետիս սէվտիկիւս մին հարցուցի թը, — մա'չիւ աս քածն իսմէ լ'ճ կ'ուզէ: «Հիրաց խաղանք կ'ըսէ» ըսաց: Էս ալ դարձայ ըսի թը. — Խաթիւն աշիւի էս ձեր օղանցայէօվը օտաց խաղ չի գիտիմ:

— «Աս խաղին քատրիլ կ'ըսեն, փէ'ք խօյայ է. էս քեզի կը սովորեցնեմ», ըսաց: Մըտօքս ըսի թը՝ օղորմութեանդ մեռնիմ Լիսվաղ իւր, տօնծին ալ կօթ էս զըրեր. Ավտօն պալօզ տի գայ էղեր իւ ըստըմպօլցոց կիտիչէօվը օտաս խաղ տի խաղայ էղեր: — Բարէօվ կ'ըսես ըմայ, հէ'չ իւր չի գիտիմ նը ինտէօր տի խաղամ:

— «Հիմաճուկ նայէ ինչ պըտոր էնես. ա'ս կայնած տեղէզ պիտի էրթաս տէյօր գէմերնիս կայնողներուն առ»

Յեւը, անտեղ քու վըադ տէվիր մը ընելով՝ պիտի դառնաս նորէն աստեղ գաս կենաս»:

Նայեցայ իւր աշխիկը ճըլվըլիւկ բան մին է. ծըռեցայ ակօմն ի վար ըսի թը.

— Լեզիւտ իւ մախառնայի պէս մայվըներտ իւտիմ, անիւր իւր ասկի տիերթամ դիմաց՝ իւ տօլըրիմ տիգամ կինէ ֆէօս տի կօյնիմ նը. կօյնազ տեղըս տահա բարէօվ է իւր քենէ չիմ գատվիր:— «Սուշս» ըսաց. «Հիմաճուկ աս խաղը խաղանք տէ, ան ըսածդ էտքի պան է»:

Նայեցայ իւր շան աշխիկը միքքըս անի տպուկին հասկըցեր է. պասարաթըս կապեց իւ գէյինըս բարէօվ մի պառկըցիւց:

Էփիւր իւր էմֆէնն ալ էրքէքլիւ տիշիլիւ չիֆթ չիֆթ սըրափայ շարվեցան նը. օրթան հէրիֆ մի կօյներ էր, ինկիլիզէէ էր թը ֆրանսուզճայ՝ քընթին մըջէն բաներ մի լըղճէօրկեց. ա՛ն էս տեսեր իւր իրար պըլըված պաշլայեցանք չըլտըրտալ:

Սօրըթաս չերկնցնիմ, հիյ վեց տըպայ մի ասէնկ զընացանք վեկանք, ան էսնէյին աշխընին մէկիւն կէօզ պաղին վար ինկաւ. մէյ մ'ալ նայիմ իւր քըշիյ մին էոէջ պըմըշտիւրի պէս ցաթկոտէօզ քածը, մէկէր իսէմ մեծ տատիս տարին գիտցէօզ քիւփէ պինէն ճատու մին էէզեր: Ֆէօս սէյմի սէնկ միտտէս ազգալ թոզգալ էղաւ իսէ տէ, նայիմ թը ըսի ասէօր ճէօթը ուր տիերթայ: Օտաց խաղին ֆասըլն իւր լմեցաւ նը. աշխիյն ըսաց թը, — «Էրթանք պան մը խմենք»: — Մինասիպ, ըսի:

Աջիկ թեվըս օնցածին պէս, ալահապապամ՝ իս առաջ տարաւ պաշխայ խառլաշալիւ տեղ մի. մէկէր պալօզին կազինօն է էզեր: Մըտօքս ըսի թը.

— Ավտօ, էկէր գիւն իւր տահա շատ իւրիւր աստեղվանքը մըյըգտըկաս նը. աս քածը օտվիտ բարէօվ մի ջուրը տի զընէ իւ առտօնց Բատրմաօյ օսնիլիւ համար քէօփիւրիւյիտ փարան Սարայ գեղ տի կօյնիս տիլէնմիշ տիլլիս. գիւն էկիւ էրեսիդ ջըրէօվը կամըցոյ մի քիրիշտ քաշէ

իւ քօշան օլըրէ. զօրէմ սատընս յական ըզվաներիւ տիւշ կուլլիս իւ «էտինըն չաբ քան դառաջինըն» կուլլի, ասիւր տար տարվան ար իւ նամուստ ալ ըստըկի մի: Էվ դարձայ իս օնթած քածին ըսի թը՝

— Ստաց ճամբան էրթամ իւ գամ:

— Սա զիմացիտ նէրտիվէնէն վեր էլիւր ամայ, տէյօբ վրան 100 նճմէրօ չի կարդաս նը ներս չի մտնես, ըսաց:

— Էս էսնաֆ մարդ իմ, 100էն պակաս ալ լընի նը բանիս կու գայ. ըսելէօվ պէօջը ծաւեցի իւ կամըցուլ մի քօշան օլըրեցայ վ'ինկայ զըրսի գէօուը. զիմըցի պատին սահաթը նայեցայ իւր գիւշերվան օխթնուկէսն է զնացեր:

— Ավտօ տղա, աղէկ արիւր իւր ճահէները գիւրս հէնեւ տըվիւր. էվ իմ ալ տատիս տըվան զօխս է հզեր իւր էրկէնիւթանըս ա'տ զըռնէն ներս չիմ մլտեր: Էս գիտէի թը պալօզ իւր կ'ըսին նը՝ թէվէթուռային տահա սալթա նաթլիւն է, չիւնքի էփիւր իւր պալօզի խօրըթայ կուլլէր նը լիւրային դէմ կու տային: Մէկէր հէրքէշ լիւրա մի տի տայ իւր կընկանն իւ աշխընին չըլպախ թէվէրը հալիսին սէյր անեւ տայ:

— Ծառայականիտ ալ չատ քէֆ տըվաւ, միքքըս դրի իւր խէլէմըս ձեռքըս առնիմ, տեսազներս գրիմ իւ տամ Պէրպէռենց լիւսահողի նշան աղային բարեյիշատակ տղին՝ Պարիւն Զարհին իւր, նէշը արած մուֆասսալ իւրիւզնա մէյին մէջ տէրճ անէ. էվէլէմ աշխարք կարդան իւ իպրէթ առնին:

Ավսօ աղան ուղղագրութիւն չգիտնալուն համար փոխանորդաբար գրեց՝

Մ. ԳԱԼԷՆՏԷՐ

Վ. Ե Ր Զ

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0022133

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

1. ԵՒԱ (Կար ու Ձեւ) Ա. Է. Բ. Հասոր	Սպառած
2. ՏԱՐՐԱԿԱՆ ՁԵՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ	Սպառած
3. ԱԴԱՄ (Կար ու Ձեւ Արանց)	Սպառած
4. ԱՌ ՁԵՌՆ ՁԵՒ ՈՒ ԿԱՐ (Ա. Է. Բ. Հասոր)	
5. ԱԿՆԱՅ ԲԱՐՔԵՐՆ ՈՒ ԳԱՒԱՌԱԲԱՐՔԱՌԸ	

Ստանալու համար դիմել հետևեալ հասցեին

ՍՈՒՐԷՆ ԳԱԼԷՆՏԷՐ

Փաստաւիդ քիւ 156

Հալեպ, Սուրիա